ед. татар
Татар.
3-294

«شورا» نك

تل یاریشی

مرتبی رضاء الدین بن فخرالدین .

Из фондов Российской национальной библиотеки

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی
ОРЕНБУРГЪ ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ"
1910 Г.

Татар.
3-2948

«شورا» نك

تل ياريشى

مرتبى : رضاء الدين بن فخرالدين

Инв. № 9644

اورنبورغ
«وقت» مطبعه سنده باصلدى .
١٩١٠

Из фондов Российской национальной библиотеки

Типографія газеты „Вактъ“ въ Оренбургѣ.

Из фондов Российской национальной библиотеки

تل یاریشی

۱

«شورا» مجموعه‌سی کچن ییل بر قلم مسابقه‌سی آچوب، بو طوغروده برر مقاله یازوب اداره‌گه کوندرمکلرینی اوقوچیلردن رجا ایتمشیدی. اوز تلمزگه عائد مسابقه اولدیغی ایچوندر، اوقوچیلر اوشبو رجانی آچیق یوز ایله قبول ایتدیلر و خیلی مکتوبلر ترتیب قیلوب اداره‌گه کوندردیلر. اگرده اداره طرفندن اوشبو مسابقه یابلمامش اولسه ایدی احتمال‌که دخی بر قدر مقاله‌لر کلمش اولور ایدی.

آرامزده برنچی اش اولدیغندن گوزل طرزده یازلمش مقاله‌لرنڭ صاناولی و آز اوله‌چغنده شبهه یوق. بو کبی شیلر بر آز تجربه‌لر وتفتیشلرگه باغلودر. بزنی ممنون ایتمش نرسه ایسه پك کوب آدملر خصوصا یاش شاگردلرنڭ اهمیت ویرمکلری و شونڭ ایله شغللنمکلری‌در. بو کونده پك سیراك کورلمش گوزل مقاله‌لرنڭ کله‌چك بر کونده تجربه و امتحانلر سببندن کوب اوله‌چغی ممکندر. یغمورلر سیراك تامچیلر ایله باشلانور.

«تل یاریشی» حقنده اداره‌گه کلمش مقاله‌لرنڭ بتونیسنی باصار

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایچون „شورا“ نڭ حجمی مساعد دگلدر. زحمت چکوب اوطوروچی لرنڭ محصول قلملری باصلمقسزین قالمقینه „شورا“ نڭ ناشرلری رضالق کوسترمادیلر و: „احتمال‌که اوستدن قارالدیغنده اهمیتسز کورلمش بر مقاله ایچنده الڭ بهالی بر لغتمز یا که ادبی بر تعبیر و آتالر سوزی اوله بیلور، شونڭ ایچون بلا تفریق هر برینڭ باصلمقی مطلوب» دیدیلر. اوشبو سببدن „تیل یاریشی“ مقاله‌لری „شورا“ ده طبع ایدلمك یرنده „شورانڭ تل یاریشی» اسمی ایله اوشبو رساله‌نی ترتیب قیلورغه قرار ویرلدی. هر بری بر یرده کورنوب طورلسون ایچون بو کونگه قدر «شورا» ده باصلمش مقاله‌لر، تکرار اولسه‌ده بونده‌ده باصلنه چقلردر.

۲

رسول اکرم حضرتلری هجرتی ایله ۷۴۵ تاریخنده وفات اولان ابوحیان اندلسی، ترك تلینڭ صرف ونحولری ترك قوملرینڭ اجتماعی حاللری حقنده «الادراك فی لسان الاتراك»، „زهر الملك فی نحو الترك“، „کتاب الافعال فی لسان الاتراك“، „نفحة المسك فی سیرة الترك“ اسمنده رساله وکتابلر تألیف ایتدیکی روایت قیلنور. اوشبو اثرلرنڭ برنچیسندن قول یازمه بر نسخه‌سی „استانبول“ ده بایزید کتبخانه‌سنده بو کونده هم اولدیغنی ایشتدك.

اندلس مملکتنده طوغوب‌ده عرب مملکتلرنده سیاحت ایدوب یورمش بر عرب عالمی ترکیچه اوگرنمك ایله‌گنه قناعت ایتمای بلکه آنڭ نحو وصرف کبی قاعده‌لری حقنده اثرلر تألیف ایدر اولسه اصل ترك عالملرینڭ بو طوغروده اولان خدمتلری دخی آرتق اوله-

چغی لازم کلور. فقط ترک عالملرینڭ هر تورلی فن علملرگه خدمت ایتدیکلرینی روایت ایتمکده اولان تاریخ، کندی تللرینه خدمت ایتمکلری حقنده سکوت ایله کچر.

عباسی خلیفه‌لر عصرلرنده، بر وقتلر ترکلر بتون بتونه حکومت اشلرینی اوز قوللرینه آلدیلر، نهایت تورلی اورنلرده مستقل ترک حکومتلری تأسیس ایتدیلر. اوشبو سببدن ترک عالملری الوغ منصبلر و شهرتلرگه نائل اولدیلر. لکن بو کبی بختیار وقتلرده‌ده ترک حاکملری وترک عالملرینڭ اوز تللرینه خدمت ایتدیکلری مروی دگلدر.

ترک قومینڭ معتبر صانالدقلرینه دلیل یوزندن شول یتسه کرکدرکه عرب عالملرینڭ بیوکلرندن اولان جاحظ، ترک قومینی مدح ایدوب „ مفاخر الترک " اسمنده بر رساله یازمشدر. اوشبو رساله‌ده ترکلرنڭ شجاعتلرینی، وطنپرورلکلرینی، اویاو و غایت زیراک اولدقلرینی تعریف ایتدیکی حالده تللرینه محبت ایتدیکلری خصوصنده سوز سویلاماز.

نه حکمتدرکه ترک قومی کندی تللرینه محبت ایتمامشلر، باشقه تللر آراسینه کرتور ایچون – اقتدارلری وهمتلری نسبتنده غیرت کوسترمامشلردر.

ترکیچه‌نی الڭ ایلک مرتبه رسمی بر تل صانامش حکومت، روم سلچوقلری اولوب آنلردن صوڭ ترکیادر. شرق طرفنده ترک ادبیاتنی تأسیس ایدوچیلرنڭ پیرلری علی شیرنوایی اولمشدر (۹۰۶ هـ ده وفات). ترجمهٔ حالی „ شورا " ده یازلمشدر. (ایکنچی سنه، بیت ۵۱۳).

Из фондов Российской национальной библиотеки

٣

بز و آنا تلمز

روسیه ترکلری آراسنده اوزلرینڭ آنا تللرینه حرمت ایتمك، لازم درجه‌ده اولمادیغنی سویلرگه حاجت یوق. برنچی مقتدا بهلری اولان محمدجان مفتی حتی اوقور یازار بیلمگان کیمسه‌لر اسمینه اولان رسمی کاغدلرینی‌ده فارسیچه یازمشدر. مفتی حضرت حقنده بویله فارسیچه یازمقنی آنا لسانینه حرمت ایتمادیکندن باشقه‌غه حمل قیلورغه یول کورنماز.

کشی آڭلاماسون‌ده شونڭ سببندن بر تورلی عنوان کسب ایدلسون وشهرت صاقلانسون قصدی ایله‌ده عربی و فارسیچه یازوب شغللنوچیلر اولدیغی مرویدر. فقط محمدجان مفتی حقنده بویله فکرده دگلمز.

معاصرلرمزدن بر ذات: „بزم مؤلفلرمز کتابلرینی ممکن قدر خلقلر آڭلامازلق روشده یازارغه طریشدقلری حالده فرنکلر حتی فنی اثرلرینی‌ده آولدن بوکون کیلگان خادمه و خادملری آڭلارلق روشده یازمق ایچون اجتهاد قیلورلر ایدی، آشچی خاتون آڭلارلق اولمغان اثرلر خواه فنی و خواه باشقه اولسون قبول کورلماز ایدی، شونڭ ایچون مسلمانلر توبان قالدیلر و فرنکلرده بونلرنڭ اوستلرینه حاکم اولدیلر“ دییور.

اورنبورغ صوبرانیه‌سنده خدمت ایتدیکم وقت، مذکور اداره‌ده اعضا اولان برهان‌الدین حضرتکه بر مناسبت ایله: «حضرت! یازوب ویرمش ریزالوتسیه‌لرگز پك مغلق اولدیغندن ترجمانلر کوب مشقت کوره‌لر، کوب سوزلرگز یوقاری جمله‌گه‌ده توبان جمله‌گه ده قوشارغه

ممکن اولدیغندن مقصود آکلاشلماز، شوندن شکایت قیله‌لر، آچیق آکلارلق اسلوبده یازوب ویرر اولسه‌کز ترجمانلرغه راحتلك ویرمش اولور ایدکز» دیدم. حضرت‌ده بوکا قارشو: «اویله دیمه! آچیق و آکلارلق روشده یازار اولسه‌ق آنلرنك بزده احتیاجلری قالماز وحرمتمز بتار، بزنك فضیلتمز آنچق آنلر آکلامازلق طرز ایله یاز-مقده‌در، آنلر هر ساعتده بزم یانمزغه کروب: — حضرت! بو سوز نیچوك؟ آکلاب بولمی — دیه عرض افتقار قیلوب طورسونلر، اوزلرینك بزگه محتاج ایدیکلرینی اونوتماسونلر!» دیدی (١).

اوفا اطرافنده طوروچی وکندی یازومزدن پك آز خبردار اولوچی بر میرزادن: «بو توچکه وزاپاتیه‌لر بزم یازومزغه‌ده یاریمنی؟» دیه و ایکنچی بر آخونددن: «بو تیلیفون ایله بزنگچه سویلاشرگه‌ده ممکنمی؟» دیه ایشتدیکم وار. یوقسه ایلك وقتلرده تلمز و یازومزنك رسمی کاغدلرگه استعمال ایدلنورگه یارامیه‌چغنی ظن ایدوچیلر اولمشمیدر؟ دیه خاطره کلور. اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه‌سی ارخیفاسنده یوقاری زمانلرغه کتدکچه روسچه‌غه نسبت ایله اوز تلمزده یازلمش کاغدلرنك آزایا وارمقی بر حکمتسز دگلدر. حتی یکی چیقدیغی ییللرده بعض بر صرف مسلمان قریه‌سینه ویرلمش میتریقه‌لر هم روسچه یازلمشدر (بونی ایسه البته ملالر اوزلری یازمامش بلکه باشقه‌لردن یازدرمش اولورلر). مع ما فیه کانتونلر کانسیلاریه‌لرنده آنا تلمز ایله یازمق عادتی اولدیغی انکار اولنماز.

---

(١) اوشبو وقتده بویله جواب ویردی ایسه‌ده صوك وقتلرنده آچیق ایدوب یازمق حتی جمله‌لر آراسینی طنشلر قویوب آیرمق قاعده‌لرینه رعایت ایدرگه باشلامشیدی.

٤

تلمزگه خدمت ایدوچیلر

آنا تلمزگه کوبمی آزمی خدمت ایدوچیلر ایلکدن هم اولمشدر. بونلر حقنده تفتیشلر ایدرگه وحقلرنده بر دفتر ترتیب قیلورغه هنوز یتشدیکمز یوق.

امام بخاری حضرتلری: «بر وقتده انس بن مالك (رضی الله عنه) دن حدیث روایت ایدوچیلر کیملر ونه قدردر؟ دیه خاطرمه کلوب صانارغه کرشدم وطوتاشدن اوچیوز قدر آدم صانادم.» دیور. بوذاتنك خاطره‌سینه تعجب ایتمك ممکن دگلدر. ایلکدن دفتر ایدوب قویمامشلر حقنده بزم ایچون بیش اون آدم صانامق محال حکمنده‌در.

هر نه آنا تلمزگه خدمتلری اولمش کیمسه‌لرنك خاطرده وارلری بونلردر:

١) **ابو المنیح افندی** (١). بونك اوز تلمزده اولان شعرلری آغزلرده روایت ایدلنوب یورر و بعض بر اثرلری قزان شهرنده هم طبع اولنمشدر.

٢) **مرتضی حاجی** (٢). بونك قول یازمه بر سیاحت نامه‌سینی کوروب رسم خطلرینی وعبارتلرینی تصحیح قیلوب «آثار»ده یازدم. کندی املاسی واسلوبی ایله یازمادیغم ایچون بو کونه قدر اوکنمکده‌یم. اصل نسخه‌نی عینا باصدروچی اوله‌چغینه امیدم یوق، بناء علیه بو اثر دنیا یوزندن یوغالور.

٣) **صالح کوکلاشوف**. بو کیمسه اورنبورغ حربی مکتبده

---

(١) ترجمهٔ حالی «آثار»ده. ج ١ بیت ٢٠٠.

(٢) ترجمهٔ حالی «آثار»ده. ج ١ بیت ٣٣.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوقوچی شاگردلر ایچون «دیوان حکایت تاتار» اسمنده توزومش و۱۸۵۹ تاریخنده ۱۲۴ بیتده «قزان» خزینه مطبعه‌سنده خزینه مصرفی ایله طبع ایدلمشدر.

۴) عبد الحکیم بن عبد الرشید. بو کیمسه ۱۸۵۴ نچی ییلده «پیتربورغ» شهرنده طبع ایدلمش زویوف اسملی کیمسه آطلسنی اوز تلمزگه ترجمه قیلوب لطف الله بن عطاءالله الالمتی یازوی ایله محمد ولی یحین نام کمسه‌نڭ «قزان» ده اولان تاش باصمه خانه سنده ۱۸۶۱ تاریخنده طبع ایتدرمشدر. بوندی خریطه یاصالمقی شول زمانلرغه کوره بیوك بر موفقیت وتلمزگه خدمت ایدیکنده نزاع قیلوچی اولماز (۱).

فقط باصلنه طورغان تاشنڭ مساعده‌سزلگی سببندن اولسه کرك بو خریطه‌ده الوغ یاڭلشلق واردر.

۵) هبت الله ایشان. منظوم اثرلری و «مجمع الآداب» اسمنده اولان بر کتابی کوب مرتبه‌لر نشر اولنمشدر (۲).

۶) اسماعیل حاجی. بونڭ یازمه سیاحت نامه‌سینی تابوب ترتیب ایتمشیدم. «مکتبة الشرکة» مصرفی ایله قزان شهرنده «خاریتونوف» طبع خانه سنده ۳۲ بیتده باصلوب تارالدی (۳).

---

(۱) قزان یاقیننده «الوغ منگار» قریه‌سی امامی شاه احمد ملا احمدی اوغلی بزگه یازمش خصوصی بر مکتوبنده اوشبو ذات حقنده دیه‌در: «عبد الحکیم، قزان اویازی «اتنه» قریه‌سنده عبد الرشید ملانڭ اوغلی اولوب قزانده بایمراد حضرتده اوقومشدر. یاش وقتمده بن آنی کوروب قالدم، امام اولورلق علمی اولسه‌ده نیچوندر بو وظیفه‌نی اوستنه آلمادی بلکه خصوصی صورتده روسچه اوقودی. حق آلوب محکمه لرگه عریضه‌لر یازار ترکه، تقسیم ایتمك کبی اشلرده آدوافاتلق قیلوب یورر ایدی، ترکه نزاعی حقنده بر کیمسه‌گه یالالنوب طرویسکی شهرینه واردیغنده کیناتدن وفات ایتدی».

(۲) ترجمه‌سی «آثار» ده مذکوردر. ج ۲ بیت ٤٤٤.

(۳) ترجمهٔ حالی «آثار» ده مذکوردر. ج ۱۰ بیت ۵۰.

۷) **حسین فیضخانی**. بو کیمسه «مسقوا» شهرنك اولان حکومت ارخیڤ‌اسندن قریم خانلری طرفندن مسقوا پادشاهلرینه یازلمش مکتوبلرنڭ نسخه‌لرینی کوچروب آلوب الوغ بر جلد کتاب وجوده کتورمشدر. مذکور کتاب مستشرق ویلیامینوف ـ زیرنوف طرفندن ۱۸۶۴ نچی ییلده «پیتربورغ» شهرنده نشر اولندی (۱).

۸) **شهاب الدین المرجانی**، ـ و ۹) **عبد القیوم الناصری**. بو ذاتلر هر کیم گه معلوم اولوب اوز تلمزده بیوك بیوك اثرلر یازمشلر و تلمزنڭ رواجینه وعمومی صورتده تارالمقینه سبب اولمشلردر. کتاب و رساله‌لری، مشهور و هر یرده معروف اولدیغندن سوز اوزایتورغه حاجت کورلمادی (۲).

***

آنا تلمزنڭ بو کونده سلامت اولان خادملرینی کوسترمك لازم اولسه شبهه یوقدرکه بو ذات «ترجمان» محرری اسماعیل بك غصپر-ینسکی حضرتلریدر. هر کیم آڭلارلق روشده آچیق، افاده‌لی و روحلی اولان قسقه جمله‌لر، گوزل و ادبی تعبیرلر اصولینی باشلاب اوشبو ذات میدانه قویمشدر. بونڭ عبارتلرنده غریب کلمه‌لر، چیغشسز جمله‌لر، بر معنی ایچون بر قاچ لفظ مترادفلر اولماز. بونڭ صوڭنده میدانه چیقمش محررلرمزنڭ تحریر و تألیف طوغروسنده مرتبه‌لری متفاوت ایسه‌ده هر بری اسماعیل بك حضرتلرینه شاگرددر. ترکی تلینڭ برنچی مصلحی علی شیر نوایی ایسه ایکنچیسی هیچ نزاعسز اسماعیل بك حضرتلریدر.

---

(۱) ترجمهٔ حالی «آثار» ده مذکوردر. ج. ۲ بیت ۴۳۲.

(۲) بونلرنڭ هر ایکیسنڭ ترجمه‌لری «آثار» ده یازلمش ایسه‌ده هنوز طبع ایدلمامشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٥

تل صاقلامق یولی

اوزلرینه مخصوص تللری اولمغان قوملر مستقل ملت صانالمازلر، صانالور اولسه‌لرده دواملری اولماز. طوغروسی «تلسز قوم، موهوم قوم» دیمکدر. شونک ایچون آنا تلینی صاقلامق هر کیم ایچون مقدس بر وظیفه‌در. بوکون الک یراق بابالرمزدن میراث قالمش شیئمز یالگز تلمز و سوزلرمزدر.

تل نیچوک صاقلانور؟ اجراسی و تطبیق ممکن اولور، اولمازمی بونسی معلوم دگل، اما مذکور سؤالنک درست جوابی ایسه: «ابتدائی مکتبلر و ادبیات ایله صاقلانور» دیمکدن عبارتدر.

ادیبلر، تل ایچون قاعده‌لر ترتیب ایتسه‌لر؛ لغتلرنی ییغوب لغت کتابلری یازسه‌لر؛ هر کیم آکلارلق و محبت ایله اوقورلق روشلرده کتابلر و رساله‌لر، غزته و مجموعه‌لر نشر ایلاسه‌لر؛ معلملرمز ابتدائی مکتبلرده ترتیب ایله اوقوتورغه موفق اولسه‌لر؛ خصوصا کله‌چک کونلرنک آنالرینی بو کونگی بالا وقتلرنده اوقورغه و یازارغه اوگرتسه‌لر، - تل صاقلانور و اصلا منقرض اولماز.

جهان یوزندن منقرض اولمش قوملرنک تللری حقنده فرنگلر صرف و نحو، لغت کتابلری ترتیب ایتدیکلری معلوم. شونلردن عبرت آلنسه بزم ایچون هم ضرر اولماز.

اصول جدیده مکتبلرینه بتون کوچی ایله قارشو یوروچی بر قهرمان ایله مذاکره ایتدیکمده قهرمان: «اصول جدیده مکتبلری دین بتوگه سبب اولور دیه شکلنه‌مز» دیدی. بن‌ده بوگا: «یهودیلر، نمسه‌لر، روس و لاطیشلر ایله یونغه بویالمش تیکانک قبیلندن

آرالاشدیغمز بو عصرده اگرده اصول جدیده مکتبلری اولماسه هم تل هم دین بته‌چکی و بو سببدن بتون ملت منقرض اوله‌چغی حقیقت ایکن، شك وشبهه‌لر ایله اواره اولوب یورمکده نه معنا وار؟» دیدم.

سامار، اوفا، پیرمه و اورنبورغ، توبول و آقملا غوبیرنالرینڭ یوزده توقسانی مسلمان و ترك قبیله‌سی اوله‌رق یاشادقلری وقتده تل صاقلامق قولای ایدی. لکن اول وقتلر اوتدی، ایمدی مذکور غوبیرنالرده ترکلر تقریبا اوچونچی الوش اوله‌رق قالوب وارمقده‌لردر. اوزاق زمانلر اوتماز تللری یکی آچلمقده اولان بالالر اوزلوینڭ آنالرندن — «ژیلیزنی داروغا» نڭ روسچه‌سی نیچك؟ — دیه‌صورارغه باشلارلر.

٦

تل یاریشنده اولان شرطلر

«شورا»ده آچلمش «تل یاریشی» طوغروسنده برنچیلك آله‌چق مقاله‌نڭ ادبی اولمقی شرطدر. بونی ایسه بیان قیلورغه‌ده حاجت یوق. شونڭ ایچون خواه حقیقی وجدی، خواه فرضی و خیالی اولسون مقاله‌نڭ ممکن قدر سلیس و روحلی صورتده اولمقی لازم کلور. بونڭ اوستنه مقاله‌نڭ صرف ترکچه اولمقی‌ده شرط ایدلمشدر. بویله بر مقاله تابلنور اولسه برنچیلك ایله البته آڭا حکم ایدلنور. لکن تربیه ایدلمادیکی سببندن اوچدن ایکی الوشی ضایع اولوب بتمش تلمز ایله قرق یول قدر ادبی و روحلی بر مقاله یازلمق امیدی پك آزدر. شونڭ ایچون بویله مقاله تابلماز ایسه طبیعی، چیت تل آزراق اولان مقاله‌لر، برنچی حساب ایدلنورلر، خصوصا مقابللری اونودلدیغی

Из фондов Российской национальной библиотеки

سببندن پك کوب یات سوزلر بو کون بتون بتونه اوز آنا تلمز حکمینه کرمش ، خواص و عوامِمز آراسنده کندی مالمز کبی تصرف ایدلمکده اولمشدر .

بر تلنك بتون لغتینی بیلوب بترمك ـ کرك شول تلنك اوز بالاسی ده اولسون ـ ممکن دگلدر . عرب ادبیاتینی تأسیس ایدن عرب عالملرینك بر چوقلری صحرالرده عرب قبیله‌لری آراسنده لغتلر و لغتلرنك تفسیرلرینی ایزلب یورمکلرینك سببی اوشبودر . بناء علیه بزم ترکی قبیله‌لرینك بعضیلرنده اولان بعض بر کلمه‌لر ، باشقه‌لرینه کوره تمام چیت حکمنده اولنورغه ممکن .

٧

اوشبو رساله‌نك ترتیبی

« شورانك تل یاریشی » اسمنده اولان بو مجموعه اوشبو بولملرگه آیرلمشدر :

برنچی بولم . بونده « شورا » ده درج اولنمق ایچون چیتلردن یبارلوب ده اورون اولمادیغی سببلی باصلمقسزین قالمش مقاله‌لردن بعضیلری درج اولنور .

ایکنچی بولم . بونده بعض بر ایسکی وقتلرده یازلمش مکتوبلر دن نسخه‌لر یازلور . بو کونگی تلمز ایله یراق بابالرمز تللری آراسنده مقایسه یورتوچیلر ایچون بونلرنك بر قدر اهمیتلری اوله‌چقدر .

اوچونچی بولم. بونده «تل یاریشی» حقنده اولان مقاله‌لر، اوزلرینڭ ترتیبلری ایله درج اولنورلر.

دورتنچی بولم. بونده «شورا» ده درج اولنمش «تل یاریشی» مقاله‌لری حقنده اولان انتقادلردن بعضیلری درج اولنور.

بشنچی بولم. بونده «شورا» غه هدیه ایدلمش رساله‌لردن بعضیلر درج اولنور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

برنچی بولم

تل حقنده اولان بعض فکرلر.

١

تل توزه‌تمك.

بزم روسیه ترکلرینڭ طوغان بوزلانغان فکرلری اریمگه باشلار باشلاماز (هر نه قدر کوبسی خیالده‌غنه اولسه‌ده) اصلاح فلان دیگان سوزلر آغزلرندن ایشدلورگه و اثرلرنڭ کورلورگه باشلادی. اصلاحی لازم و توزه‌تمك تیوشلی، دیه باغروب چاغران مسئله‌لرینڭ بریده (تل توزه‌تمك) مسئله‌سیدر.

کره‌گندن آرتق چیت سوزلر قاتشدرماسقه ممکن قدر اوز تلمز، اوز سوزلرمزله سویله‌ب یازارغه تیوشلی دیگانلرمز اولدیغی کبی، آنا تلمزنڭ تمسز و ادبیاتقه یوغشسز هیچ توزه‌تورلك بولمغان بر طوپاس تل اولدیغنی، توزه‌تو و طوپاسلقدن چغارو ایچون آراسینه کوب عربچه، فارسیچه‌لر قاتشدرو کرك اولدیغنی سویلگانلرمزده یوق دگلدر.

البته هر کیمسه‌نڭ بر فکری وهر فکرنڭ بر دلیلی اولور. بنمده فکرم آنا تلمزنی ایشکه کرتمك و تاتلی بر تل چقارمقدر. بڭا کوره تلمزنی (تورك تلنی) تاتلی بر تل ایتمك ممکندر. چونکه بر تل

Из фондов Российской национальной библиотеки

و بر سوزنك تاتلی اولوی یالگز (مفرد) کوینچه تاتلی اولان سوزلر-
ینی شول قاعدەلری بوینچه جیمق سویلەمك ایله ، تلنك سوچك (بلیغ)
اولوی ایسه اورنینه کوره سویلاب یازمق ایله اولور .

قاعده بوینچه یازمق و اورنینه کوره سوز سویلامك یازوچی و
سویلاوچی اشیدر . بو توغریده تلنك کریشی یوقدر . قاعدەلری ایسه
ادبی تللردن صانالغان عربچه ایله روسچەنقندنده ینگلدر . مثلا تلمز
ده مصدر ، جمع یاصامق آغرلغی هیچ یوقدر . تعدیه ، مطاوعت ، مفاعله
قاعدەلری غایت ینگلدر .

تلمزنك مفردلرینه کلنچه : ایشـلاندیکنده غایت تاتلی و تملی
اولەچغی شبهەسزدر . مثلا : « بیزەنمك ، توزەنمك ، ایچون باشقەلرغه
بارما » کلمەلری نه قدر تاتلیدرلر . بزم تلمزده ثمن معناسنده یور-
تلـگان « آقچه » ، کاپیك برنده طوتلغان « تین » ، طبع معناسنده توتلغان
« باصمق » سوزلری کبی لغت معناسـندن باشـقه اصطلاحی معنالرده
یورتلـگان سوزلرده یوق دگلدر . الحاصل تلمزنك طوپاس ظن ایدلوی
ایشلاتمەدیکمزدندر . تل طوپاس و تمسز دگل ؛ لکن بز ایشلکسز
و یالقاومز .

بزلره بو تل توزەتمك خصوصنده عثمانلی ترکلرینه ایارمك (بو
مقالەنك بوندن بر نیچه یل ایلك یازلدیغی دقت ایدلسون) و آنلر
کبی هریازدقده عربچه ، فارسیچه ، و باشقه تللردن یاگی یاگی سوزلر
آلا بارمق و اول آلنغان سـوزلرنی ملت باللرینه آگلاتمق ایچون
هر یلده قاموس کتابلرینی آشلامه (علاوه)لر ایله زورایتا تورمق -
بگا کوره - غایت ضـررلی و کوکمزدر . اول تقدیرده طوطی کبی
یوریمك اولوب اوز یوروینی اونوتقان صـایصقان کبی اولاچغمز
شبهەسزدر .

بزگه اوز تلمزده بولمغان سوزلرنی عربچه ، فارسچه و باشقەدن

Из фондов Российской национальной библиотеки

آلمق ممکندر. اوزگده اولمغان نرسه‌نی – کرك اولسه – باشقه‌دن صورمق آلمق شرعاًده درستدر. اما اوز تلمزده اولغان سوزلر یرینه عربچه و یا باشقه سوزلر یورتمك، اوز تلمزنی یالگز اعراب یرنده گنه قالدرمق اصل تلمزنی توزه‌تو اولمای بلکه آنی بوزمق و یاگی بر تل چقارمق هم ملت بالالرینی آداشدرمقدر.

مثلا قاراگز: «افندیلر کراك سویلاشوده وکراك یازوده اولسون اوز تلگزنی ایشلاتگز، یات سوزلرچیت تللرنی قاتشدرودن اجتناب ایدگز!» دیه‌چك یرده: „افندیلر کرك تکلمده و کرك کتابتده اولسون لسان مادرانه‌گزی استعمال و السنهٔ اجنبیه‌یی استعمالدن اجتناب ایدگز!» دیمك یاگی تل یاصاو و ایلکی تلنی یوغالتو، ملت بالالرینی آداشدرو دگلمی نه‌در؟

خلاصه: تلمز، لغتلری جیولغان تقدیرده باشقه تللرگه بیك آز محتاج اولورلق درجه‌ده بای؛ ایشلانگان لغتلری تاتلی، قاعده‌لریده ساده و ینگلدر. تلمزنك یوغالوب، اونودلوب بارمقده اولان سوزلرینی نیچوکده تابوب اشکه کرتمك وقولاقلرغه ایه‌لشدرمك لازمدر.

محمد صلاح اژدانوف الجنای‘ «اوفا» غوبیرناسنده.

۲

تل مسئله‌سی

قرغز ـ قزاق ملتی، ترك اقوامندن بر تارماق اولدیغندن، ایسکی ترك قوقوسینك کوبره‌گی بونلرده محفوظدر. جمله‌دن بری قرغز قزاقلرنك

تللری صرف ترك تلی اولوب، چیت سوز یوزگه ایکی نسبتنده‌در.

قرغز ـ قزاقلرده ترك تلینڭ محفوظ اولماسی اوطوراق اولمادیقلرندن وباشقه ملتلرگه آرالاشمادقلرندن، اشسز اولوب سوزدن باشقه‌نی آکدیمانلقلرندن ایلرو کیلمشدر.

بو صوڭ زمانلرده بونلرنڭ یرلرینه مهاجر روسلر کیلدیلر؛ سهام حوادث وطبیعت دهر قرغز ـ قزاقلرنی روسلره آرالاشدردی: بر قزاق روس آولینه واروب کیرا کلی نرسه‌لر صاتوب آلور. کذلك بر روس ده قزاق آولینه کیله‌رك مال صاتوب آلور.

بو آرالاشو، لغات واسالیب تراکیبی بر قید درونده محفوظ اولان قوملره فایده‌لی ایسه‌ده نادان قوملره زیانلیدر. نادان ملت، علملی ملتلرگه آرالاشسه تللرینی‌گنه دگل عرف عادتلرن ده اوطدیرر.

قرغز ـ قزاقلر بلغار ترکلرینڭ صوقماقلرینه توشوب یلدن یلغه سوزلرندن آیرلوب، محاوره‌لرنده بر طاقم روس سوزلری قوللانوب، چلغی ترك تلی دیدیکم تلنی جوغالتا باشلادیلر.

مثلا: «ناوقان» لفظی موقع استعمالدن توشوب آنڭ اورنینه «پومشچ» لفظی منوب اوطوردی؛ باشقه لفظلرده شولایچه‌در.

اگر آلدن آلوب چاره‌سینه کرشوچیلر اولماسه قرغز ـ قزاقلر تللرندن آیرلاچقلردر. ذکر ایتدیکم تلنی اشبو صاف حالنده طورغاننده ـ قوروق صالوب اوسداب همده باشقه ترك لهجه‌لری ایله صالسدیروب بر لغت کتابی آندن آشسه بر قاموس وجوده کیلتورلسه قرغز ـ قزاقلرنڭ استقباللری ایچون بر بیوك حاضرلق اولور ایدی دیه فکر ایدام.

بن اون سیگزمڭ قزاق لغتنی قوروق صالوب قوراغه قامادم؛ ایندی نوقته صالوغه بنده اقتدار یوق. «لهجهٔ قزاقی» ناملی اثریمه کوموك ویررلك واورناك آلورلق، هر سوزنڭ اصلینی بلگزرلك،

Из фондов Российской национальной библиотеки

ترك تلینك مخزنی اولان بر کتاب عالم مطبوعاتده وارمی ؟ دیه سؤالمی تمام ایدوب «شورا»ده جواب یازمقگزنی اوتنهم.

پیتروپاۋلوسك عمر جانی اوزاق الجان اوغلی جانیبیکوف.

۱۹۰۹ مای ۲۸.

ایکنچی بولم

بعض بر ایسکی یازولردن نسخەلر.

۱

فاطمه سلطان قبری

«یعقوب سید بابای یالاتمه قلعەسیده اولکان تورا بولوب طرغان بر زمانلاردا اسکی بستەدا آرسلان خان برلان فاطمه سلطان نینك مازاراتنده تاکیا آستینه کروب اسکی بستەنوکی برخاطون صولطان لارنینك کفینلارین غیری اسبابلارین اوغرلاب سویوب چققان یعقوب سید اول خاطوننی شول بسته طاقانیده آستورغان».

***

بو یازو ویلیامینوف - زیرنوفنك «قاسم پادشاهلری و شاهزادەلری» اسملی اثرندن آلنوب کندی رسم واملاسی ایله یازلدی (ج ۳ بیت ٤٩٧).

اوشبو یازونی بو کونگی یازوچیلر اوشبو روشده یازارلر ایدی: «یعقوب سید بابای - یالاتمه - شهرنده توره اولوب طوردیغی وقتده (قاسم شهرنده) ایسکی بیستەنك بر خاتون، ایسکی بیستەده آرسلان خان ایله فاطمه سلطان مزارلرینه تکیه آستوندن کروب، سلطانلرنك کفن وباشقه اسبابلرینی صویوب اوغرلاب چیقدی. شول (اوغرلاوچی) خاتوننی یعقوب سید، بیستەده اولغان داغانغه آسدردی (اولدرتدی)».

۲

بو اول زپیس خطی ترور

تاریخ منکدا یوزدا اون اوچدا ایردی اسد یولدوزی دا ایردی صفر آی‌نینک اون توقوزنچه کون ایردی سه‌شنبه ایردی سبر یولی‌نینک اوفو اویازی‌نینک بالقچ ایلی‌نینک بای یکت ایڤودا یازلدی بو زپیس سبر یولی‌نینک اوفو اویازی‌نینک قرتانوب ایلی‌نینک بك قول اوغلی ممبات قول کیلدی اوراز اوغلی کون طوش تیمر بك اوغلی صولدان قول یولداشلاریم اینم اوغلوم برلان آلدوم سبر یولی‌نینک اوفو اویا- زی‌نینک اونلار ایلی‌نینک نتای اوغلی جون مرزا بکی مبات اوغلی قو- تلدی کوك بوری اوغلی اورازی اینیسی اوغلی برلان آلارغه یلدین یلغه ایلی تین قیلا تولاماك بولدوق تلی‌میزدین زپیس بردوك قوشدی‌نینک قیری ایمان‌لیکی برلا کولچ شیدی‌نینک توزی ندان قوشدی‌غه بارا تورغان اولو یولدان ینه اردان چقان اولو قولونینک باشنه تاری کشی بولاك‌نینک کوباکی بوری‌دن کولچ شیدی برلان قوشدی آراسدا تورت قواقدان بو قرادی‌نینک اونك‌دی باشنه تاری قیری برلان چوبدوك بولاکا بوردان چقان قامیش‌لی قول‌نینک توزی‌نه تاری ینه بورنونك باشنه تاری سول یانی برلان ینه بورنونك باشی قوراس سمانینه تاری الدوم یونار آغاسی برلان کسار بال اغاسی برلان ینه یردا هر نـه تورلوك تابشی برلان سبر یولی‌نینک اوفو اویازی‌نینک تانوب ایلی- نینك بك قول اوغلی ممبا قوکیلدی اوراز اوغلی کوطوش تمر بك اوغلی صولدان قول بـو تورت قوراقدان بو قرادی‌نینک اونك‌ری بورنونك باشی قوراس سمانینه تاری کولچ شدی‌نینک ایکی یانی برلان سبار بانی برلان کیسار بوراناسی برلان توشری قابقی برلان سورار توبراقی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

برلان کولچ شدی‌نینک سووی تیرمانی برلان بز اوچ کشی‌نینک اینم‌مز اوغلومز یوق سوزمز یوق کم کم بو زپیس آرقری توباشقا- ایلی صوم زرت تولاب بادشاه‌غه اندین صونک توباشلاسون سبر یولی نینک اوفو اویازی‌نینک بالقچ ایلی‌نینک تولاك اوغلی من اورازای یازدوم بادشاه‌غه چین‌لوغوم اوچون کوب کوندانلار آلدا بولارنی یارشتورو اوچون.

***

بونڭ نسخه‌سی ترجمه قیلنور ایچون دیه اوفاده ایلك وقتده اولان پالات طرفندن صورانیه‌غه یبارلمش ایدی شول وقت کوچروب قالدم. اصل کاغدده توغرا (گیرب)ده وار ایدی. املاسی اوزگرتلمادی.

٣

اجاره یازوی

اوفا باشقردلرندن ١٠ نچی کانتون قارامقنده اسطرشینه قورمقای آیداغل قوماندا‌سنده «توبان قوداش» آولینڭ حبیب الله تیمر بای اوغلی اوز حاجتم ایچون آلدم آلتی صوم آقچه «یوقاری قوداش» آولینڭ نوغای جانبای اوغلندن، شول آلتی صوم آقچه‌نڭ اوتوزتینی تقابلنه ویردم اجاره‌گه ایکی چیرام یر اوچار مرتبه سوروب ساچوب اوروب آلور ایچون آول جماعتلری سوروب ساچکان وقتده. مذکور یرلرنڭ بری کچی بولاك آرتنده، بری اعتصام تگرمانی قارشوسنده. قالغان بیش صوم یتمش تین آقچه‌سینی اوزینه قایتاروب ویرمکچی اولدم ١٨١٨ نچی ییلده. بر قاروسز یوقاریده‌غی شرطلر

اوزرنده یرمنی ویرمککم راستلقینه بن حبیب الله تیمربای اوغلی تمغا صالدم. اوشبونده حاضر اولوب امرلرینه کوره یازدم اوکازلی ملا محمد رحیم نوغـای اوغلی. گواه فخرالدین اوکازلی مؤذن عمر اوغلی. اوزغان مؤذن رفیع یورتکای اوغلی. ۲۹ نچی مای ۱۸۱۳ نچیییل.

***

اوشبو یازونی بوری اویازی «یوقاری قوداش» آولنده امـام نور محمد بن شاه مردان بن محمد رحیم بن نوغای کوچروب یبارمشیدی.

اوچونچی بولم

«تل یاریشی» مقاله‌لری

بر ایکی سوز

کچن ییل «شورا» ده (عدد ۱۵، بیت ٤٦٧) اوشبو روشـده بر تکلیف و رجا یازلمش ایدی:

«قلم مسابقه‌سی» (تل یاریشی). آنا تلمزنڭ رواج و ترقیسنه، اوقوچی و یازوچیلرنڭ غیرت و هوسلری آرتوینه سبب اولسـون ایچون «شورا» اداره‌سی بر قلم مسابقه‌سی آچارغه قرار ویردی. اوشـبو مسابقه، اداره‌گه مخصوص اوله‌رق ٤٠ یولدن آز و ٦٠ یولدن کوب اولماز شرطی ایله نه طوغروده اولسـه‌ده اولسون هیچ بر چیت سوز قاتشدرمای خالص و صاف ترکیچه بر مقـاله یازمقدن عبارتدر. کلمش مقاله‌لر اداره‌ده تدقیق ایدلنور و برنچیلکنی آلمش مقاله صاحبنه اداره، برنچی سـنه «شورا» دن گوزل جلدلنمش بر نسـخه مکافات اوله‌رق ویرر. مقاله‌ده «شورا» ده عینا درج اولنور.

۱۷ نچی عدد «شورا» ده (٥٤٤ نچی بیت) اوشبو مضمونده بر جمله درج اولندی:

«قلم مسابقه‌سی» حقنده کلمش مقاله‌لرنی کیله‌چك عدددن اعتبارا «شورا» ده درج ایدوب واررغه قرار ویردك. مقاله‌لر آراسندن برینی ترجیح ایتمك خدمتنی ده اوقوچیلرغه تابشراچق اولدیغمزدن مقاله‌لرنك امضالرینی سر اوله‌رق صاقلامق موافق کورلدی. آرادن بری ترجیح ایدلدیکی صوڭ، امضالرده اعلان ایدلنور.»

مقاله‌لر «شورا» ده باصلنوب وارلدیغنده بو شی موافق ایدی. لکن ایمدی رساله روشنده ترتیب ایدلنه‌چك اولدیغی ایچون مقاله لرنی تفتیش ایتمك خدمتی اولدن ایدلمش اعلان‌غه موافق اداره‌نك اوز اوستنده قالدی. شونك ایچون امضالر آچق یازلنه‌چق، بوطوغروده اولان خدمتلر بر یولی تمام اوله‌چقدر.

قارنداش قلمی ایله یازلمش، امضالری قویلمامش یاکه آچیق اولمامش اوشنداق سینزور طرفندن مساعده ایدلمیه‌چك صورتده یازلمش مکتوبلر بونده کرمادیلر. بونلرنك جمله‌سی ۲٥ عدد مقدارنده ایدی.

تل یاریشی مقاله‌لری

١

بزم «آلما آتا» ده اوقو یورتی آچلغانغه اوچ ییل بولدی. بوگارچه اوقو یورتمز بای بولدی، هر کیم کوچی یتکانچه آقچه بیره ایدی. کیلگان کیتکان یولچیلرده ماقتاب بر آز بولسه ده بیروب چیقالر ایدی. مونه بزنڭ اوقو یورتمز شوندای آقچه‌لر کولاگه‌سنده یاشاب طوردی، یولچیلر و بیلملی یاشلرمز، بوش چاغلرنده کروب هر نرسه دن بیلم آلوب چیقالر ایدی. ایمدی بو ییل اوقو یورتمز بیك یارلیلاندی. بورن آقچه بیروب کیلگان کشیلرمز بیرماز بولدیلر. بایلرمزنی آیتوب ده طورمیم، آنلر بورنده ده بیرمیلر ایدی. حاضر بیگراك ده بیرماز اولدیلر. اشنڭ یونینی الکانلرمزگه سویلاسه‌ك، یاری یاری ایله قالدره بیره‌لر. ای آغایلر! «یاری»نڭ چاباتاسی طوزمای. بر آز بولوشلق ایتسه‌گز مونه شول وقت ده یارار ایدی. ینه قایسی بر تینتاکلر: «ایچنده‌گی نرسه‌لرنی صاتوگزده یابوب قویوگز! بوشقه تینتراب یورمه‌گز!» دیه قایغو اوستنه قایغو بیره‌لر. مونه بزلر بوندای کشیلرگه نه آیتورگه ده بیلمای آبدراب طورامز. چیت یرلردن بولوش صوراسه‌ق اویات کوره‌در. یکرمی مڭ مسلمانی بار بر قالاغه کچوك کنه بر اوقو یورتینی آلوب بارا آلمای

Из фондов Российской Национальной библиотеки

یابوب قویسه‌ق بزدن بتون‌دنیا کولار. اگرده یابماساق آقچه‌مز یوق.

الڭ ایلك طرشوب جیولشلر یاصاب شول جیولشلرده بیشار اونار تیندن آقچه‌لر جیناب بیورقلر آلوب، اوقو یورتینی آچوچیلرمز، صاتو اشچیلری ایدی. شول آیتولگان طرشوچان صاتو اشچیلرمز، قالانڭ طشقی و ایچکی یاقلرنده طوروچی آغای انیلرگه کاغدگه آچیق یازلغان یازولر تاراتوب قایسی بر یرلرده اوزلری طوغری کیلگان آغای انیلردن اوقو یورتی ایچون دیه صوراب آلوب بارا بارا اوقو یورتینی آچارلق و چیغشینه‌ده یتارلك آقچه جیولغاچ، یوقاریده آیتولگانچه توره‌لردن بیوروق کاغدی آلوب صوڭره بتون آلما آتا قالاسینڭ الکانلرینی چاقروب، تلاکلر تلاب آچولغان اوقو یورتی ایدی.

ای آغالر! اوزگز اویلاگز. آینه اون-اون بش تنکه‌لرچماسی آلوب طورغان بیچاره‌لر طریشدیلر، کوب باطرلق کوستردیلر. یوقسه بیچاره‌لرنڭ آلغان آقچه‌لری آشارلق ایچارلك چیغنلرینه‌ده زورغه یته. شویله اولسه‌ده بایلرمزغه بر اورناك بولسون یایسه اوقو یورتینه بولوشلق قیلوده اورتاقلاشماسلرمو؟ دیب اوچ ییل طرشدیلر. کیسه‌سی صای آدملر اوزگزگه بیلگولی! یوقاریده آیتولگان یاشلر حاضر اوقو یورتینی آلوب بارا آلمیلر. ایمدی آلوب بارو حاضر بایلرمز اوستنه بورچ بولدی، دیه بیله‌مز. یولنی کوردگز، آی و ییلنه قانچه چغن کیته‌در- آنسینی هم بیلدیگز. کوڭلی توزوك آدم یخشی اش‌گه بولشودن هیچ تارتونماز و بیش اون تین آیاماز دیه بیله‌مز.

تڭری هر مسلمان کوڭلینه یخشی اویلر بیروب یخشی اشلرگه بولشوغه قزقدرسه ایدی. قبول ایت!

صابرجان شاکرجان اوغلی. «آلما آتا (ویرنی)»

Из фондов Российской национальной библиотеки

٢

بر ترکنگ تگریدن تلاگی:

ای یاراتقان! همه یاراتقانلریگنی بر برینه قاراتقان اوزگ سین! سنگ کومه‌گگ ایله بزنگ ترك تیلی هم چیبار تیل بولورمی ایکان؟ سین شونی بزگه کوستروب تیلمزنی الوس آراسنده کوگل اوسدروب اوقورغه بیوررمی ایکانسن؟ بز ترك هم اوز تیلمز ایله ماقتانورلق اورنغه اوتوب ایلات کوزینه کورینورمی ایکانمز؟ یوقسه اوز اوقومیزده اوقوغان بیلگچلرمزنگ بز ترك ایلینه ایشتولمگان سوزلرینی ترك تیلی آراسینه آیتورسن انجو آراسنده اصل تاش تیزگان کبی تزوب سویلاشکانلرنده بز اوقومغان یا اورتاچه اوقوغان ترکلرنی بیلماز و ایشتماز تلبه و تینتاك ایدوب قویارسنمی؟

روسچه اوقوغان بیلگچلرمز، ترك تیلی آراسینه قاتوشدرغان روس سوزلرینی بز ترکلر دگلاب طوروب صوگره اونلره بغدای آراسینه کوگرچین یومرطه‌سی کبی تاشلرنی آرالاشدروب صاتوغه قویمق، بازارده نیچوك کولنج کورلسه شوگا بیگزه‌ب ترك تیلینه روس تیلینی قاتوشدرمق شویله کیلوشماز دیسه‌کده اوز بیلگچلرمز بزدن کوله‌لر.

ای همه یولداشلری ایله یر ایله کوکنی یاراتقان الوغ تگری! سندن تلاگمز بودر: یر یوزنده‌گی همه ترکلرنی بر برینه تانوشدروب تیل طوغروسنده آنلرنی تاتولاشدر! عثمانلی ترك تیلینه همه ترکلرنی قزقدر! ای همه یاراتقانلرگنگ چوق و چوق بیوك تگریسی! بزدن باشقه ایلات تیمر چبق اوستنده آت قوشمیون ایو کبی آربالرنی قطار تزوب یوریتوب دنیانی اول چیتندن بو چیتینه طوتاشدردیلر. دگزلرده شهر کبی کویمه‌لرنی یوریتوب دوست لیق کونلرنده صاتوده

Из фондов Российской Национальной библиотеки

دشمن‌لیق کونلرنده کویمه اوستنده یوروب تالاشور اولدیلر.

پاریژدن باژین شهرینه‌چه نچه بیك چاقریم یولنی آفتومابیل دیگان آرابالرده آتسز یاریشالر، کوکل کوزلری آچلمش قللرنك آللرنده بوده آزکبی ایمدی ایکی آوروپالی قللرکوکده قاناتسز اوچه باشلادیلر، اوزلری یالگزغنه اوچمای «اوچان» اوزرینه اوطورش اوی یاصاب اویقو، یازو اویلرنده شو «اوچان» غه یالغاب، آشاب ایچوب کوکده اوچوب یوری باشلادیلرده بو یاقتی یر یوزنده آدم اوغللرینه بیلنمگان گیزلی اشلرنی سویلی باشلادیلر.

کون کچمز، باشقه ایلات بیلگچلری بز ترکلرنك ایسمز کیتارلك نرسه و قورال یاصاماسونلر – بیلم ایله یرده کوکده اوزوشماسونلر – شونلرنی ایشدوب وکوروب بز ترکلرگه موگایمقدن اوزگه اش قالمغان کبی بزنی قایچانغه تیکرواینکراتاسن؟ بز بیله‌مز، سین بزنی‌ده قایغو ایچون گنه یاراتمادیغك کبی اوزگنك کومه‌گده بیلم تابوب شول بیلم ایله بز ترکلرنی هم اوزمزنی اوزگه‌لردن صیلاتوب اورننده گیزلی، اورننده آچیق قوانرغه یاراتدك!

بز ترکلر ایسه بیلم ایسته‌مکنی قویوب وار بیلگمزنی اونودوب ایلات کولکوسی بولدق. شول یرگه کلدککه تیللرنك کورکلوسی اولان ترکی تیلمزنی‌ده اونودوب بوزدق. ایندی ترك تیلنده، فرق یول یازو یازوده یازیشامز.

ای یخشی ویامانلرنی ایسرگاوچی! بز ترکلرنی اوزك ایسرگه! باغلانمش تیلمزنی، صوقرایمش کوزمزنی آچ!..

قاری محمد رحیم تاج الدین اوغلی
«یکی بخارا»

٣

کتاب، غزته و ژورناللر اوقومق حقنده

آدم بالاسی ایچون بو دنیاده اڭ طوغری بر یولداش ودوستلر کتاب و غزته و ژورناللردر. بونلر بر چاقده‌ده سڭا ایکی یوزلیلك کوسترمازلر. بر چاقده‌ده آچیلغلی بواوب کورنمازلر. سندن بر نرسه صورامازلر و امیدده ایتمازلر. کتاب، غزته و ژورناللر آدم بالالرینڭ کوزگوسیدرکه، آدملر، ایزگو و یاوز اشلرینی اوشبو کوزگیگه قاراب بیلورلر. بلکه کتاب بتون یر یوزنده اولان نرسه‌لرنڭ کوزگیسی دییور اولسه‌م یارار. چونکه یرده کوکده اولان نرسه‌لرنی آدم بالالری کتابلردن قاراب بیلورلر و کوررلر.

اوتکان چاقلرداغی وحاضرده‌گی بیلم ایه‌لری بولغان الوغ کشیلرنڭ اوی وبیلملرینی منگو قالدرغوچی همده آنلرنڭ بیلوکلرینی میلیونلرچه کشیلرگه بولاك ایتوب بیروچی نرسه‌لر کتابلردر.

کتابلر، یر یوزنده‌گی آدم بالالرینڭ ترکلك ایتوده آلغه بار-مقلرینه کرك بولغان بیلملرنی، اویلرنی اورتاقلاشورغه، بر چیتده‌گی کشیلر ایله ایکنچی چیتده‌گی کشیلرنی بر اویغه، بر قارنداشلکگه باغلاب، بتون یریوزنده آدملرنڭ پادشاهلق قیلولرینه یاردم ایدوچیلردر. کتابلر، آدملرنڭ یاش چاقلرنده اورتلاشقان یاراماز اوگرا-نچوکلرینی و نادانلقلرینی بتروب آنلر اورنلرینه ایزگو اویلر و بیلملك یاقتیلقلرینی اورنلاشدروچیلردر. هر تورلی قایغولرنی، بور-چلولرنی باصوچی ینه شول کتابلر اولور. کتابلرغه قارار اولسه قایغولر اورنینه شادلقلر یرلاشر. سوزنڭ قصقه‌سی کتابلرنڭ هر بر حرف و یوللری بیوك بر بیلمدر. هر سوزلری آدملرنڭ ترکلك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

یالانلرنده آلغه تابا بارولرینه و یاشاولرینه برنچی یول باشچیلریدر، دیسه‌ك بلكه درست بولور. شول قدر واردركه بر یوزنده كتاب چیكدن طش كوبدر. بونلرنك هر قایوسندن الوش آلمق بنده‌نك كوچنده دگلدر. شوڭا كوره هر قایومزغه تیوشلی اولسه كركدركه، بونلر نك آراسندن دنیا و آخرت تركلگمزده یاردمچی اوله‌چقلرینی صایلاب آلوب قارامق. یوقسه كشینك یخشی اویلرینی و اشانچلرینی بتروب آنك اورنینه بوزوق اویلر صالاچق كتابلرنك یخشیلقلرینه كوره یمانلقلری كوبراك اوله‌چقدر.

آدمنك تنینی اوسدروب، كوندن كون آلغه باروینه یخشی آزوق، یخشی صو وهوا كرك بولغان كبی جان‌نی وكوڭلینی یخشی ایتوگه و كوندن كون آلغه تابا بارو، بیلمسزلك قارانغولرندن قور-تلوب بیلملك یاقتیلقلرینه چیقارغه‌ده یخشی نرسه‌لر اوگراتوچی یخشی كتابلر كركدر.

شاگردلك ایتوب یوروچی قارنداشلرمزده بر ایكی سوز أیتوب كیتسه‌ك بلكه اورنلی اولور: هربر شاگردلرگه بیلورگه تیوشلیدركه بر یوزنده طورلاق قیلور ایچون چیكسز اوقولر، چیكسز كوب نرسه لرنی بیلو كركدر. شوڭا كوره اوقورغه كرك نرسه‌لر بیك كوبدر. بونلرنك هر قایوسینی بیلوگه چالیشمق هر قایوسندن بوش قالورغه یاردم ایدر، یایسه هر قایوسندن آز آزغنه بیلوب قالوغه، فائده‌سز بیلم بولورغه یاردم ایدر. شوڭا كوره‌ده شاگردلك كبی ایزگو چاقلر ده دنیا ایچون‌ده آخرت ایچون‌ده فائده‌لو بولغان بر نچه نرسه‌لرنی صایلاب آلوب اوقورغه و بیلورگه كرك. شونك ایله كشیلرگه‌ده، اوزگه‌ده فائده قیلورغه طریشمق كرك. بوش چاقلر بولسه دخی بر نچه نرسه‌لر بیلورگه طریشلور. بر كشی‌نك هر نرسه‌نی بیلورگه كو-چندن كلماز. شوڭا كوره آوروپالولر و باشقه مدنیت‌لو كشیلرده هر

Из фондов Российской национальной библиотеки

بر اوقورغه تیوشلی نرسه‌لرنی بولب آیروب بیره‌لر، شاگردلر نیندی نرسه‌نی اوقورغه اوستلرینه آلغان بولسه‌لر شونلرنی بیك نق اوقیلر، بونلرنڭ بیلگان نرسه‌لرندن اوزلری‌ده، کشیلرده فائده کوره‌لر، بونلرنڭ بوکیلوشلری بزگه‌ده ئولگی اولورغه یاراسه‌کرك دیه اویلایمز.

جهان‌گیر آبزگیلدین «اوفا شهرنده امام ومدرس»

٤

باقچه‌چیلق

باقچه‌چیلق بیك فائده‌لی اش ولکن بزنڭ تاتارلر آندای کوب فائده‌لی نرسه‌گه کوڭل بیرمیلر. کوز کونلرنده اندرلرغه کوز صالسه‌ڭ تاتارلرنڭ آشلقلری روسلرنقندن کیم بولمای بلکه آرتقده بوله. یاز کونلرده روسلر همیشه اوزلری‌نکن آشاغانده تاتارلرنڭ کوبسنه آشارغه صاتوب آلورغه طوغری کیله. «بونیگه بولای»؟ دیگان کشیلرگه شونی أیته‌سم کیله: روسلرده باقچه‌چیلق بیك آلغه کیتکان، آنلرنڭ اوز باقچه‌لرنده یتشه: برانگی، کیندر، کابوسته هم چوگندر. بزنڭ تاتارلر برانگی‌نیده بیك آز ساچه آنسیده آشارغه‌ده یتمی، یازلقده اورلقغه‌ده روسلردن صاتوب آلالر، بوتانلرن بتونلای ساچمایلر. روسلر ایسه برانگینی بیك کوب ساچوسببلی آشلق اورنینه برانگی صاتالر، آشلق لرن صاقلایلر. گمان قیلاچق! بر آچمنیك (*) برانگی ساچوب اوطاب صو سیبکالب اوسترگانده توگارك صاژین‌غه بر پوددن کیم چقماونی هیچ کم انکار ایتماز. بس بر آچمنیك‌ده ١٠٠٠ پود بوله. یل

(*) باشقردلر آراسنده آچمیننك ١٠٠٠ کوادرات ساژین‌دن یورتله.

Из фондов Российской национальной библиотеки

أیلانه‌سنه ۴۰۰ پودن آشاسه‌لرده ٦۰۰ پودی صاتارغه قالا. بو یللرنی بازارلرده برانگی‌نڭ پودی ٤۰ تین‌دن کیم بولغانی یوق. ٦۰۰ پودی قرغارتین بله صاتلسه ۲٤۰ صوم بوله. مونڭ بله بر یورت ایچنده یخشیغنه اوست باش توزأترگه بوله هم چای شکرگه وبارچه توله‌ولرگه‌ده یتسه کرك. برانگیسی بولمغان کشی بو آقچه‌نی نیچوك طابارغه کرك؟ البته ایگون صاطارغه کرك؟ روسلر باقچه‌لرنده یخشیغنه کیندر یتکروب اورلغندن مای چغارتالر، سوسینی صاتوب باو ایشوب هم جب جگرلب کیندر صوغوب فائده‌لنه‌لر، بازارلرغه مارجه‌لر طورپوشه‌لر چغاروب صاتالر. بزنڭ تاتارلر شولوق طورپوشه‌لرنی آقچه‌غه صاتوب آلالر، سوس هم باو شیکللی نرسه‌لرنڭ کلیسن صاتوب آلالر. بوتان‌نی أیتایم؟ ایتك قاطه جاماسی بولسه جب اوچلق (*) ده صاتوب آلالر. بولارغه آقچه قایان آلورغه کرك؟ البته آشلق صاتارغه کرك. روسلر اوزلرینڭ قول اشلری ایله آقچه جیغانده بزنڭ قرداشلر آقتق آشلقلرنده صاتوب آقچه‌لرن روسلرغه بیره‌لر، اوزلرینه یل أیلانه‌سنه یتارلك آشلقلری‌ده قالمای. تاتارلرنڭ بازارلرده چالغی، اوراق، چباغش هم قای برسینڭ قاپچق کوتاروب یوروولری یوراککه اوت قابزماساق توگلدر. اگر اوزلرینڭ یرلرینه تیوشلی اورلقلر ساچوب یخشیغنه وقتنده باشلاسه‌لر یاکه یاشدن عملك بلن تربیه‌لنسه‌لر هنر اوگرانسه‌لر کشی کوزینه تیلمروب یورماسلر ایدی، یگل کسبده تابلر ایدی. شهرلرگه بارساڭ، بر خوجه‌سی اسمی کوتارگان تاتار بالالری اسلرنده یرتق کیوملر ڤاگونلرگه بارڑالرغه یوك طاشبده طماق توید‌رلق آقچه طابا آلمغانده یرسز یۇرای بالالری: اوستلرنده یخشی کیوم اورنده اوطوروب اوستالگه طایانوب قولنده قلم یازو یازوب هم بزنڭ قرداشلرنی اشکه قوشبده

(*) کون نرسه‌سن تگه تورغان جب (دراتوا) لرنی بزنڭ ایلده جب اوچی دیلر.

بایوب چغالر. بوسی بزنك قرداشلرنك: نادانلق هنرسزلك هم برگه برکمگانلك یمشلری.
عبدالناصر عبداللوف

«بلبای اویازی تارقازی آولنده امام خطیب.»

۵

بر تاتار یاشی آغزندن.

بو کونده مینم طورمشم بیك بولغانچق، طومانلی کوڭلسزدر: مین ایندی ایسکی اویلارم، بورونغی تله‌کلرم، باشمده‌غی منه‌زلرم (*) و ایبده‌شلرمدن بیزدم. آنلرنی یاراتمیم، سویمیم، مین بارلق ایسکی نرسه‌لرنی، ایسکی طورمشنی کورالمیم.

یاش چاقلرمنك ئه‌ره‌م کیتوینه قایغورام؛ ایسکی کونلرده طوا طوروب، شول چاقلرده ئولب کیتمیچه، یاڭی کونلرگه کیلوب یتویمه اوفتانام. میڭا یارتی تینلیك تابش کیتورمی تورغان اشلر، نرسه‌لر بلن ماتاشقانلغیمه بارماقلرمنی تشله‌ب اوکنه‌م. ترسه‌کلرمنی تشله‌مکچی بولام ده آغزم یتمی. مین یاڭی کونلرگه ایرشوب ده، یاڭی کونلرگه کیلیشه تورغان اشلر اشله‌ونك تیوشلیگینه ایناناغان بولسام اول تیکلی قیین ده بولماس ایدی، مین بیت یاڭی کشیلر کبك اینانام، یاڭارونی، یاڭاچه بولونی، طورونی تلیم. ئه اوزم ایسکی چاقلرده اوسکان، شول چاقلرغه‌غنه یاراقلی ایتوب یتشدرلگان. شونك ایچون مین یاڭی کشیلر کبی قیلانورغه کله‌سه‌م ده، جونلی باشلی اش اشلی آلمیم. مین اوزمنی قناتلری قرقلغان قوشقه اوخشاتام: ایرکن بوشلققه

(*) عادت. (قزاقچه)

کوته‌رلوب ، طادلی طادلی اوچارغه کلی ده ، طالپنماقچی بولا . آزراقغنه کوته‌رله‌ده ، شاپ ایتوب بیرگه یغلوب توشه . مین قای چاقده اوزمنك طورمشم صارتین ، ئلله نیندی اویلارغه کیته‌م . اگر مین شوندی اویلارغه چومسام ، جیونده اوطورسام‌ده ، ئه‌یله‌نه‌مده‌گی لرنی اونوتام . بر تاووش ایشتمیم ، بر نرسه سیزمیم . یورگان چاقلرده اویغه باطسام ، قایسی اورامدن بارغانمنی بلمیم ، آیاق آستمدغی تاشلرنی ، چوقورلرنی کورمیم ، قاچان ، قاچان آبنوب کیته‌م ، آنده صانده سورونوب یغلام . شول میزگلده (١) مینی کورگان کشیلر شارقلداشوب کوله‌لر . خاتون قزلرده کورسه بوتونله‌ی قزاراسك . اویلی ، اویلی بارام ، صوڭدن بارا تورغان ییر بمه ییتکانمنی سیزمی ده قالام .

آره صره موندی اویلار مینی اومارتا قوردلری کبك ، توشه‌ککه یاتقاچ چولغاب آلالر . ای مین ، سیگا أیتیم ، اویلارغه کویشه‌م ، بر اویدن صوڭ بر اوی کیله . بو اوینی بتردم دیگانده گنه ، - آڭارغه ایکنچی بر اوینڭ کیلوب طوتاشقانن سیزمی ده قالام . ایکنچی سینه اوچونچیسی به‌یله‌نه ، اوچونچیسینڭ اینه‌گین دوردنچیسی کیلوب طوتا ، شولای ایتوب صوزولاده ، صوزولا . دوشونه ، دوشونه میم یالیغا ، باشم آورتا باشلی ، یوقوم کیلگان بولا . کوزم ئه‌چینه ، طن آلوم یشایه ، مش ، مش مشنیم . بو دوشونچه‌لر بتسون ایندی دیب ایکنچی یاغیمه ئه‌یله‌نوب یاتام ، یوق بتمیلر . کینه‌تکنه چالقان یاتام ، یوزتوبان یاتام ، بولمی کیسلمیلر . باشمدن بوتون اویلارنی سبروب توکمکچی بولام . بارلق دوشونچه‌لرمنی اوچلاب ئرغترغه تله‌ب قولمنی سلته‌ب یبه‌ره‌م . تیك ئه‌بدن (٢) ألسره‌گه‌چ ، أته‌چلر آراسنده قچقرو یاریشی باشلانغاچقنه ئیزلوب بوقلاب کیته‌م . ایس کیتکچ بر اش ! آره تیره تونله شولای اوی دریالرینه چومغانده مینم قارنم بیك آچغوب کیته .

(١) « میزگل » قزاقچه چاق (моментъ). (٢) قزاقچه : تمام ، بتونله‌ی .

مونه شولای قارن ده آچقسه اول توننی میڭا یوقو یوق دیمكدر .

مین قایسی کونلرده کوندزده کندی بولمه‌مده اوزمنڭ اوتکان‌لرمنی ، بو کونگیلرمنی، کیله‌چکلرمنی قسقه‌سی بارلق طورمشمنی دوشنورگه باشلیم. دوشونه‌م ، دوشونه‌م کوز آلدم قارانغولانوب کیته، بر نرسه‌نی‌ده کوره‌سی کیلمی، ایچ پوشا، یوره‌ك قاینی، کوڭل موڭایه، آچو کیله؛ بوتون کشیلر، بارچه جانلکلر، أیبولر میڭا اوچ کبك کورونه‌لر . طورمش یالگز آچی، سویکومسز ایزگچ بر نرسه صننده کورونوب طورا . آنده بر قزق، یوبانچ، ته‌م ، اکلنچه کورولمی . آلدكی قارانغولق ، قیونلق ، واطلودن باشقه بر نرسه طورمی ، مونه شول میزگلده بیك تیره‌ندن کورسونوب قویاسن . شول چاقده چققان طن شوندی اسسی بولا کم ، اوت آندن آزغنه قزو بولسه کیره‌ك . چندن‌ده ، ایچدن چققان شول یالقندن بر یانغین چغوب ده ییرنی، آنڭ اوستنده‌گیلرنڭ بارچه‌سین یاندروب کل ایتسه بیك یاخشی بولور ایدی . . . .

مونه شوندی کوڭلسز اویلار ، باش واتقچ دوشونچه‌لر بلن مین بوتونله‌ی یودیم ، آپتریم . ایسکی یوللر بلن کیته‌سم کیلمی . اوزم یاڭا بر ئز صالا آلمیم . قایغولرمنی ، موڭلرمنی اوزمنڭ یاقن ایبده‌شلریمه سویلیم ، آنلرغه طورمشدن زارلانام . قای چاقده آنلر بلن سوز کوره‌شدروب ده کیته‌م . اوز قاراشلرمنی توغری ایتدروب چغارورغه طریشام . تیك مونه شوندی کوڭلسز اویلار آراسنده ، قاتلاولی ، قاره بولوتلرنی تاب یالط ایتوب کیتکان یاشن شیکللی قای چاقده کوڭللی ، یوبانچلی نرسه‌لرده کورونوب کیتکالیدر . باری شول، آنده صانده کوڭلنی آزراق آچوب یبه‌ره تورغان دوشونچه‌لر بلن بر آز یوبانام . ئلله اشلرم ره‌تله‌نور ، طورمشمنی قاپلاب طورغان طومانلر کوته‌رلورده ، شونڭ آرتندن بالقوب تورغان قویاشلی کونلرگه بکزه‌گان یه‌ملی « کیله‌چك » کورونوب طورور ، دیم . اوز بزنڭ

Из фондов Российской Национальной библиотеки

جرچیمز ایتکان بیت :

سوینچ کونده بولمیدر * قایغو برگه یوریدر .

بوگون یاقتی قویاشدن صوك * ایرته‌گه بوران یوریدر

«ع . بطال» «وقت» هیئت تحریریه‌سندن .

٦

ترکیچه یازو توغروسنده

یخشیلاب تیکشرگان کشیلرنك دیدکلرینه کوره تلمیزده یخشی‌غنه ایرکونلك واردر. شولای اولسه‌ده بو کونگه چیکلی آنی اش‌که کرتمك ایچون طریشقان بر کشی ده یوق ایدی.

بو کونده ایسه بو توغروده برنچیلکنی «شورا» آلدی. ایللی آلطمش یول ترکچه یازو یازا آلغان کشی‌گه آنك یازوینی قوطلاب گوزل روشده توبلانمش ١٩٠٨ نچی یلنك «شورا» سینی ویره‌چکینه سوز ویردی. بونك ایله ترکی قردش‌لرینی یاریشغه اوندادی. آنسزده تلمزنی توزاتمك ایچون اومطلوب طورغان یاشلرنك برده قالمایچه بو یاریش‌غه چغه‌چقلری بیلگولیدر.

چیت سوزلر قاطناشدرمایچه ایللی آلطمش یول یازو یازمق کوب آغراش دگلدر. آنك ایچون یازوچیلرمز یازاچق سوزلرینی آلدان اویلاب چیت سوزلر قاطناشدرمایچه یازارلق اولغانلرنی‌غنه صایلاب یازارغه طریشه‌چقلردر، بو ایسه تلمزنك کیگلکینی، تورلی نرسه یازارغه یارارلق اولدقینی کورساته آلمایه‌چقدر.

شولای اولسه‌ده بو یاریشده چن ترکچه یازوچیلر اورته‌غه چغوب

الکده ترکچه دیه یازلغان نرسه‌لرنڭ بازارلرینی کورساتسه‌لر کرك .

کوبدن تیوشلی اولوب‌ده صوڭغه قالغان بو یاریشده بر چیتده طوروب قالمقنی کوڭلمز یوکلامدیکی ایچون بزده ایرکلی ایرکسز یازارغه کرشدك. یازساقده ایڭ الك شونی دیمك بورچمزدر: بزم یازومزدن چیت سوزلرنی آرچیمقمز شویله تیوش دیه بلدکمزدن دگلدر. یالڭز «شورا» أیتکانکه طوغری کلتورمك ایچوندر. یوقسه بزم بلدکمزچه ترکچه‌دن چیت سوزلرنی بسبتون چغاررغه کوچانمك اورنسزدر. آنڭ ایچون ترکچه‌ده کوب سوزلر واردر، چیت تللردن آلنمش ایسه‌لرده ترکچه کبی یازیلوب سویلنمکده‌در. یازوده بر بونلردن صاقلانور ایسه‌ك کوڭلمزده اولغان کوب نرسه‌لرنی اوزمز تلاگان روشده طوغری آڭلاتا آلمایه‌چقلرمز. بو ایسه ایرکون تلمزنی اوز ایرکمز ایله قصا-نلاندرمق دیمکدر. بونڭ بزگه بر چاقده‌ده کیراگی یوقدر.

بزم ایچون کرك اولغان نرسه ترکچه‌دن ترکلر آڭلاماز سوزلرنی آرچیمقدر، صوڭره ترکچه دیه سویلنگان تورلی تللرنی برلشدروب برمز یازغاننی ایکنچیمز اوقورلق روشکه کتورمکدر. آرتوندن طریشوب یورگوچیلر اولسه بوده تیز بولاچق اشلردندر.

تللرنی برلشدرمك آرتوق آغر اش دگلدر. بزچه بو طوغروده قسقه یول شولدرکه قزانلی قریملی قافقازلی ترکستانلی‌ده عثمانلی‌لرنڭ بارچه‌سینڭ اورتاق سویلگان سوزلرینی بر یرگه، آیرم آیرم سویلگان سوزلرینی ایکنچی یرگه جیوب یازوب شونلرنڭ جیونسینی ترکی تلی اولمق اوزره بالالرغه یاشلی اوقوتمقدر. بیلگولی بونی اشلمك ایچونده تورلی روغدن برر کشی صایلامق تیوش اولادر.

ایشته بز اوز کوڭلمزگه کلگاننی یازدق. بوڭا باشقه یول طابقان کشیلرده طابقانلرینی یازسه‌لر کرك. نه اولسه اولسون باشلانغان بر اشنی برینه یتکوررگه طریشمق، آڭا کوچی یتکان هرکمنڭ اوستینه بورچدر.

بو اورنده باشقه یازاچقلرمزده وار ایدی ایسه‌ده یازو آلطمش یولدن آرتوب کیتماسـون ایچون آنلرنی ایکنچی بر ایرکون چاقده یازارغه قالدردم. چیت سوز برده قاطناشدرماینچه یازلمش اوشبو یازومنڭ «شورا» ده باصلمقنی اوتنمکده‌من.

«محمد فاتح مرتاضین»

سامار شهرنده امام ومدرس.

۷

قاراول طاوی.

تتوش، بوا یاقلرنده یاشاگان تاتارلرنڭ یاز باشنده یل صاین بولا طورغان قوش قابقه، شقما، کلتی جوالق، قاراول طاوی دیگان جیونلری باردر. شولاردن «قاراول طاوی» دیگانی زویه صوینڭ قویاش چغوشی یاغنده یاشل چراملی بیك تکه توگل بیوك طاو بوینده «ببکی» دیگان تاتار برله اورس قاتوش آول یاننده بولادر.

طاو اوستی بولغان اورمانغه آرقا برله توروب تـوبان قاراغانده برنچی آپپاق صزلغان زویه صوی یالتراب، آندن آری اوزون بر سزوق کبك تورغان قاینلی یول، یولنڭ بیرگی یاغنده بیك جش جش اوطورغان آوللر قویاشلی کونده بیگرا کده ماتور کورنه‌لر.

«قاراول طاوی» آطنه کون توشکه چاقلی بتونلای جیوله کیلگان کشیلر بارسیده بایرام کیومندن، مالایلر «قاراول طاوینه بارغه» دیب کوبدن تکدروب قویغان آق طولا اویوق اوستندن یاڭی چاباتا کیونگانلر، یکتلر ایتوك، چیتوك ـ کاوشدن، قزلرده کوبسی چیتوك ـ

کاوشدن آچق یوزلی اوینی کولەلر.

قزلر - قاراول طاوینه باررغه دیب ئلله قچاندن بیرلی چوپراکگه تیونلی جیوب کیلگان آقچەلرینه موگلی موگلی اویناب قاراب قورا آلالر. آراده ماتورراق اویناغان طاوش ایشتولسه بتون صایلاوچیلر، قاراب تورو چیلر طنغه قالوب طگللیلر، قورا آلغاچ اوزلریده آنه تگی آولنك قزی شوندای ماتور کوینی اوینادی دیب اوینارغه طروشەلر.

مالایلر - آلوب کیلگان آقچەلرینه چیکلاوك، کونباغش، بوتان تملی نرسەلرده آلالر.

یکتلر - صاتوچیلرنك کتورگان نرسەلرندن ایك بهالی، تملی‌لرینی صایلاب آلوب ایکی یاقلرینه صالغاچ طاو بوینه جیولغان یتکان قزلر یانینەراق جلوشەلر.

قویاش قزوی صوصاتقانغه صاتوچیلر تزمندن آیریلوب کوبراك کشی چمتقی - صرا صاتوچیلر تزمی یانده بولادر.

جیونغه کیلگان قارتراق کشیلر تیوشلی بولاکلرینی آلوب بر ایکی کندی صرا ایله صوصلنی قایتارغاچ، یازغی قویاشده یافراقسز آغاچ بوتاقلرنده قابارینوب قاناتلرینی قاغا، قاغا طاوشلانغان چیچقلر کبك گور کیلگان یاشلرنی یاغادن قاراب طورالر. یکتلر قزلر برله طاو بوینده بر آز طاغان آستی اویناب یانلرنده بولغان بولاکلرینی اورناشدرغاندن صوك کیچ بولغانده، چگفلداوقلر بیلاگان، شاگغراوقلر تاقغان ایکیشار، اوچار آطلی، آلدینه بزاکلی یاولق قوروب قزلر اوطورغان کومەلر؛ بر، ایکی آط یگوب مالایلر، یاولقلری ایله آوزلرینی توتقان قزلر اوطورغان آربالر، تورلی یاقغه تورلی یول برله برندن بری اوزار ایچون پرر کیلوب چابشوب قایتورغه چقغانن تارالالر.

مسکو برله قزان صوغشقانده قزانلیلار «ایدل» ایله «زویه» نك آراسی ایکی‌گنه چاقروم چامالی اورنغه توشوب زویه صوی برلن

قایتوب زویه قالاسنی باصماسونلر دیه مسکو یاغندن یاصالغان قاراول طاوی یل صاین شولای ایسکه آلونه‌در.

« یارالله الولی »

۸

تل یوگورتشو

« کیگاش » اونده‌وی بوینچه

بو ، بیلگولی اونده‌وگه طغلوچیلر بولغالاغاننی ایشتوب بلگاچ مینده قالوشمیم دیب اوزمنگ اوتورغان قالام (بوزاولق) ده ایکی قابات اوطوروب اوطوروب یازدم ایدی . اوکونچکه قارشی صوغشقه بارغانده چوقمارن اونوطقان کبک مینده شول یازغانمنی تیوشلی اورنینه ایلتورگه چقغانده اونوطوب قالدرغانمن ، ایندی طغوزغنه چاقده قورغاشینلی چبوق بل‌گنه شول اونگ‌وگه بویصونو یوزندن اوشبو یازوومنی قارالادم . توبنده بو اش جیگگل اش توگل ، آور اشدر . شولای بولسه‌ده‌طامرلارمده چن تاتار ایله چن میشارقانلاری قاتناشوب آغوی ، میشارچه‌لرنی تاتارچه‌لرنی چیبار بلووم میگا تل کوچی بیروب یازیشو بازارینه کرتدیلر . اونده‌وچی نگ چیکلاگان چیکلری بیلگولی توگللکدن مین ، بو اشکه قاتناشقان کشیلرنگ یازغانلارن چاغشدروب تیکشورگانده سوز کوره‌شولر بولور ألی دیب اویلیم . یازلغان نرسه‌ده برده چیت سوز بولماسون ، الغی ترکچه سوزلردنگنه بولسون دیگان سوزدن یازوچیلرن آولاری یازوغه اونده‌وچیلرنگ آولاریده چیت تلچه بولماسقه کراك دیب سوزم ایته‌م . شولای بولغانده یازغانم

طاتسزراق ، طوزسزراق بولسه‌ده تاتارچه‌دن توگل سوزلردن قاچوده مینم تیگم بولماس؛ بو یاق بله مین بار یازوچیدنك اوزارم دیب کیسه آلام.

مینمچه بو زور اش توگل ، کوچله‌نوب ایتنوب اشله‌گان اشنك نیسی زور بولسون. مونه شوندی کشیلر بار : اوز آلدینه برکشیده قوشمی طوروب آب آچیق تاتارچه سویلیلر. قزان آرتنده تونتار آولنده آلتیمی جدیمی قزلی بر تاتار بار ایدی. شول تاتار برگنه سوزده‌ده چیت که چقمی قویوشدروب طوروب تاتارچه سویلیدر ایدی. آندن باشقه بوزاولق بوینده تاتارلاشقان بر باشقرد بار. بله‌ده صوك تاتارچه‌نی ! ایندی تل یوگورتوشکان کشیلرنك اشلرن تیکشرو-چیلرگه اوتنچم شولدر : تاتارچه یازام دیب یازوب یبارگان کشیلرنك یازولارون تیکشورگانده برام برام سوزلرنی قاراغاندن آری سوز تزمینك تاتارچه بولوونده قاراسونلر. بو یازغانم قرق یولغه طولماسه تلاك بله بولسه‌ده طوطوررسز. ایشوتکانسزدر بیت : کوچی کوکلرده‌ده کوکلرنك اوستونده‌ده یورگان «بر» بو آشاغینی کچرایتمی چیکلاوك قابغن زورایتمی آشاغینی شول کچکنه قابق‌غه صیدرا آلور، دی.

صاولقلرگزنی تلاب یازغوچی

«علی اصغر غفورف» بوزولوق شهرنده امام و مدرس.

٩

کیله‌چك دنگنه کوته‌م .

یازوچیلر ، کونلك (١) لرمزنك بتون سانلرنك دیورلك روغمزنی برگرگه ، اویوشورغه ، بلك آرتدررغه اوندیلر . اش قیلونی ، آلونغه کیتونی ، باشقه روغلرنك آیاق آستلرینه باصلوب قالماونی شول (برگو ، اویوشو ، بلك آرتدرو) دانغنه کوته‌لر ، چنلابده بزگه شونلردن باشقه آلونغه کیتارگه یول یوقمنی ؟

یوق شول ، برده یوق ! یازوچیلرمز شونداین ایزگی یوللرغه اوندیلر اونده‌ونده‌ـ روغمز بوسوزلرنی آڭلاب ، شونلر بوینچه اش قیلورلق‌مو صوك ؟ یوق ! مك قات یوق ! آڭلارلق توگل ؛ بولسه‌ده بیك صای . «نی ایچون دیسه‌ڭز ؟» شولوق کونلك بتك‌لرمزده «اول قالاده یا ایسه بو آولده کشیلر برگوب بلك اوی (٢) آچقانلر ، دخی آصراوچیسز قالغان قارت ، قارتچقلرنی ، اوکسز بالالرنی قارار ، آنلر نك جیتشماگان جیرلرینه بولوشور ، بلك آرتدرو یولینه توتار ایچون بولش جیونی (٣) آچقانلر» دیوب یازلغان سوزلرنی بیك سوینه سوینه آغز سولرمز قوروب اوقیمز . های های ، بو سوینچلرمز شول کوینچه گنه بارسا بیك کوڭللی بولور ایدی ؛ بارمی شول . اوزاقلامیده شول آچلغان بلك ایولری ایله بولش جیونلرینك یاباغانینی یا ایسه شونده غی اش باشنداغی کشیلرنك ، قایو برسی اشنی اوزی تلاگنچه یور- تورگه تلاب آرالرینه صالقنلق توشدکندن ، تیز کوندن یابلورغه توزغاننی مك قایغو بلن اوقیمز . اگرده روغمزنك آراسنده‌غی ، قایو برلرمزنك یوقغنه نرسه ایچون بربرینی صورلوچیغه چاقرتولرینی یا

(١) روزنامه ، غزته . (٢) مکتب ، مدرسه . (٣) جمعیت امدادیه .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایسه‌آرادن برسی ، روغغه تیوشلی براشنی اشلرگه توتنسه ایکنچیسی شونی کوره آلمیچه توره ، بی‌لرگه اورنتون چاقشترولرینی کوز آلدینه کیترسك قایغولرمزنڭ ینه مڭ قات آرتاچاغینه کم اشانماز؟ سوزنڭ قسقه سی: روغمزنڭ بو کونده‌گی تورموشی ایسکرگن بورسیغان کیوم کبی بر توشوندن یاماساڭ ایکنچی توشوندن یرتلا یا ایسه سوتله‌در.

بنم تایانچم ، کوتووم روغمزنڭ بو کونده‌گی کشیلرندن توگل بونلردن بر اش چغار دیو بده اویلامیم ، بارلق تایانچم ، کوتکانم بو کونده بلك ایونده اوقوب یوروچی بالالرده‌در . اگرده بو بالالر یاخشیغنه اوقوب یازارلق بلك آلسالر، اوکنی ، صولنی آیررلق آڭ، اویلورینی کیکایتسه‌لر ، برگو ، اویشونڭ نیندایین کیرکلی ایزگی نرسه ایدکین تیوشنچه آڭلاسه‌لر ، « کشی طرشسه نیندی آغر اشلرده بولمیچه قالمی » ، « کشی اوزینه اوزی اشانساغنه چن کشی بولا » دیگان اوینی کوڭللرینه برکتسه‌لر ، شونلر اوستینه اوسوب جیتوب بوکوننگی اش باشنداغی کشیلر قولندن (روغ اشنی) اوز قوللرینه آلسه‌لر : منه شول میزگلده برده تارتنمیچه ، قورقمیچه : « کیله‌چکده بزده کشی آراسنده کشی بولوب یاشارمز » دیوب اُیتورگه یاریدر .

بوکونگه ایرشو ایسه : بوکونگی یاش اوقتوچیلرمزنڭ برده آرمی تالمی ، تورلی تورلی آرقیلی توشکان آغرلقلرغه کوکرك کیروب ، یوللرینه نی چاقلی ایسکیلك ، کیریلك چوب چاری اویلسه‌ده برده قایغرمی ، قورقمی یونلگان یوللرندن آیرلماولرینه توقتیدر . شونڭ ایچونده بو بتکنی « کیله‌چکدنگنه کوته‌م » دیوب باشلادم .

یونلگان یولدن آیرلماغاننی کوکل برلن توبه‌گن نرسه‌گه ایرشونڭ بولاچاغینه اشانو ایچون بلغاریه روغی‌نڭ موندان ٤٠ — ٥٠ یل الککی یاش اوقتوچیلرینڭ قیلغان اشلرینه کوز صالوب آنلردن ئولگی آلو جیته‌در . آنلرنڭ ایڭ زور اوقومشلیلریده بیوك اور-

Из фондов Российской Национальной библиотеки

نلرغه کرب کوب یال آلوراق بلـکلری بولسه‌ده اوز طنچاقلرینی‌غنه استه‌میچه روغلرینك کیله‌چکینی یاخشرتور، آنلرنی یاقتی کونگه چغارر ایچون آوللرغه بلـکسز، اوقومشسز کشیلر آراسینه تارالوب بلك ایولری آچوب، ایسکی اویلی آکسز قارا آول کشیلرندن نی چیکلی تمسز آغر سوزلر ایشتسه‌لرده، یونلـگن یوللرنده قل چیکنیده چیتکه چقماغانلر. منه بو کون آنلرغه قاراڭز!... نی اشلادیلر؟....

«اسماعیل علییف،» تاشکند شهرنده معلم

١٠

طرشلق

صوقالامغان، اشلنمگان تاقر باصولرده ئه‌رم هم آلا بوتادای یاراقسز اولنلردن باشقه نرسه یتشمادیـکی کبی طرشمغان، اشسز یاتقان آدم اوغللری‌ده هیچ بر طابش کتورمازلر.

ساچوب، صوقالاب، صوغاروب اشلنگان بـو چبق جیر نیچه باطمانلر ایگون یتشدروب، یل أیلنـگانچه بر آدمنك خاتون وبالاچاغالریله ترلـکلرن طویدروب آصریدر. تاب شونـگدای بر بالاده آرمی طالمی طرشسه، بار سویگان نرسه‌سی اشکنه بولسه، اشسزلـکنی دشمان کورسه اولده توبلی بای بر آدم بولوب یتشور، کوب یارلیلرنی طویدرر، کمسل یرلرنی طوترر.

شوڭا کوره تازا چاغنده منگو طورر کیمسه کبی طرش؛ هیـچ نرسه‌سی یوق کیمسه یارلی دگل؛ اشی یوق، طرشمی طورغان کیمسه یارلیدر. اوزی ایچون طرشقان کشینك أشی هر چاغنده آڭا کومکچی

Из фондов Российской национальной библиотеки

بولور. طرشقان کشی طنچ یاشار، یالقاو کشی آچلقدن اوله‌ر.

ای اوغل! سینگ اوز ترکلگنی صاقلاو اوزیگه طابشرلغان. شوگا کوره کشیلر ره‌تنده کون کیچورر ایچون هیچ کیمگه اشانوب طورمای، یالگز اوز بولدقلغگدنغنه کوت! اوزگ ایچون اوزگ طرش! جیم، هر نه قدر بولنگان هم بیلگولنگان ایسه‌ده، بونی ازله‌مك هم ایستمك ایله «اوغان» مز قللرینه بیورمشدر. شوگا کوره هر کیم اوز جیمنی اوزی ازله‌رگه کرك. کورمیسکمی؟ توبه‌ب قارا، هیچ کیمگه کوکدن آلتون یاغدیغی و یردن اولن کبی کموش اوسوب طوردیغی یوقدر. زیره‌ك ایسه‌گ زیرکلگیگه اشانوب یا که آتا گنگ بایلغینه آرقالانوب اشسز، یالقاو، تیك یاتما. آنگچون اشسز تیك یاتقانده زیرکلك‌نگ چراغی سونار، آتا بایلغی جیرگه سگار.

یالقاولق ایله کوگل قوترغی آردندن یورمك آدم اوغلن آورو ایتار، اوینی بوزار، یارلیلاندرر. شوگا کوره هیچ بر چاقده اشسز طورمه، ال هم آیاقلرگنی بیگرا کده باشگنی بوش واشسز آسراما. ترك کونلرگده کیله‌چکده طابش کوریله‌چك اشلردن اویسز طورمه. آنق بلگ که: بو کون توزان قدر ایزگولك ایتسه‌گ کیله‌چکده طاتلی یمشنی ییارسگ، بو کون توزان قدر اوصاللق ایتسه‌گ کیله‌چکده آچی شلته‌سنی کوررسگ. هر کیمنگ بو کونگی اشی کیله‌چکده آلدینه چغوب آنی قارشو آلور.

ترکلك یولنده ایکن چاغگده، اوزیگه کرکلی اشلرنی طوقتاتوب طورمه. آنگچون ترکلك، کچوب کیدن ییل کبی تیزلکده کیچار. اوله‌ر کونیگه قدر اشدن، طرشمقدن یالقمه؛ آردگده یاخشی آت قالدرر ایچون طرش. آنگچون آدم بالاسی ئولسه‌ده، یاخشیلغی ئولمای منگو قالور.

«عبدالکریم سعیدوف»

١١

مسلمان اوینی نیڭ یورتی

اوشبو ئیلده اوروج آینڭ اون بیشنده بر نچه تانیش بیلیش لریمی کورمق اوچون تاشکند اولکاسینه باریب ایدیم. بیلیش کشی لریم مینی اوروج کیچه‌لرینده کشی‌لر جییولا تورغان اورینده آلیب باریب دیدیلر: بول اورون سویونچلی، قایغولی، کولکولی، یغلاکولی اورون‌دور! مین قراب انده بر یورت اوستینه «مسلمان اوینی نیڭ یورتی» دیب یازیق کورودم. آقچه تولاب انده کیرویمز ایله اویون باشلاندی. بر نیچه مسلمانلر اورته‌غه چقیب قول ایاغ ایله دیمیر اسلغچ لرغه منیب اوین‌لر اوینادیلر، کولگولی سوزلر سویلادیلر. مینمچه قایسی‌اویون بولسه‌ده قوانورلیك ایدی. اوزیمدن اوزیم قایغورورلیك اویون‌لر قایده؟ دیب سورار ایدیم. تورت یاقیمدن کشی‌لر آغزیندن باله چیقمدی، باله چیقمدی دیگان سس‌لر قولاغیمه کیلور ایدی. مین قایسی باله‌نی چقماغانینه کشی‌لر قایغورالر دیب تورور ایدیم. شول اورنده بر اون بیش یاش چاماسنده ایر باله بولمه دن اورتاغه چقدی. بار کشی‌لر- قری‌لر، یاش‌لر، بیلیم‌لی‌لر، بیلیم‌سزلر بولسون تورت یاقدن کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقرا باشلادیلر. اول باله آلتی یوز چماسنده جیلمیش کشی‌لر اورتاسینده بر آز تورغاندن سوڭ بر نیچه کشی‌لر آلدیغه قارشو توروب آلرغه قراب اوشبو قوشوق‌لرنی اوقودی:

مینم اوزیم سزلرنی کویدورغوچی باله مین!
یورك بغری‌لریگیز یاندورغوچی باله مین!
آقچه‌سی یوق کشی نی برده یاخشی یاراتمیم!
آقچه‌سی کوب کشی نی قواندورغوچی باله مین!

Из фондов Российской национальной библиотеки

یوزیم‌غه سز باقما گیز آقچه الده بولمسه
الیم توتمس آقچه‌سز کیمسه بیلسون بیلمسه!
مینم کبی باله‌نی بر کورمامیش کوز ینگیز
قایغولانمك آقچه‌سز باله سزغه کیلمسه!

دیب باله اورتادن چقیب کیتدی. اندن سونك جیلمش کشی‌لردن کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقروچی‌لر کوبایدی‌لر. باله‌نی گیرو چاقروچی‌لرده بار ایدی. باله ینگی‌دن کشی‌لر اورتاسینه چقیب اوشبونی اوقودی:

سزلر مینی کورماقغه قایته تیلایسز
آقچه بر دیب سوراسم آقچه گیز یوق نیشلایسز؟
مینم یاقده ایمدی سز کونگلوگیزنی کوب قویمنك
آقچه‌سزدن مین قاچدیم، بارماقیگز تیشلایسز!

دیب باله یوگوروب بولمه‌غه کیریب کیتدی. مونده تورمیش کشی‌لر کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقرا قچقرا اویون یورتندن چیقیب کیتدیلر. مین بول اورنده بیلدیم: قوانچلی، قایغولی، کولگولی، یغلاکولی اورن قایده ایکان! شول اویون یورتنده مسلمانلرنی قیلغان اویونلرین، ینه کولگولی سوزلرین ایشوتوب، مسلمانلرده بشقه اوروغلر کبی اویون یورتی قوروب ایش کورگوزورغه بیلور ایکان‌لر دیب قواندیم ایسم ده، باله‌نك آرتندن کوب کشی‌لرنی کویدوم! یاندوم! اولدوم! لرینی ایشتیب باله‌نك‌ده آلرغه دیمیش سوزلرین تینگلاب کوب کوب قایغولندیم. بول یاق مسلمانلر ینه باشقه اوروغلر تیلنده ایتلیب یورمش یمان ایش‌لرینه، مونده، مسلمانلرنی اوزلری کوز آلدینده کورساتمق‌لیك‌لری بیلمیش کشی‌لریم ایله، منگا قایغو-لانمق ینه کوز یاشی اورنینه قان آغوزوب یغلاماقغه اورونلر آچدی.

«ترجمان بهرام بیك دولتشایوف.» کرمینه

Из фондов Российской Национальной библиотеки

۱۲

تل چابشدرو.

«شورا» صاباغینڭ ۱۳ نچی کیسه‌گینڭ ۴۰۲ نچی بیتندن باشلاب یعقوب حلمی قول قویغان دورت بولمه‌لرده‌گی سوزلر بلن، ۱۵ نچی کیسه‌گینڭ ٤٦٧ بیتنده «قلم چابشدرو» دیگان سوزینه قارشو مین ده قیملدامقچی بولام. آیاغم قسقا بولسه‌ده تایاغم اوزون تگی له‌ی! بزنڭ باشقورد طقمی طوقونغنه خلق. شولای بولسه‌لرده اوقوغه بیك چرکاملر، بورنغی بابایلرمز کوره شرگه آت چابشدررغه، مره‌ی گه آتوب تیدررگه بیك مه‌رگان‌لر ایکان، آلارنڭ اوق صالا طورغان صاداق لرینی جیه‌لرینی ئلده بولسه صاقلاغان بابایلرمز بار. مین‌ده آلارنڭ بر آز تاریخلرینی شاگرد چاغمده اوق یازا باشلاغان ایدم. مگر کوبره‌ك «ایمش، مانیش» دن ایدی. بو زمانده روسچه‌دن بر آز کوچرگه‌له‌ی تورغاچ بایتاق توبلرگه أورلدی‌ده تاچ باشقردچه‌غنه بولغان‌غه قازانلر مصقل‌ایتارلر دیب باسدررغه کورسه‌ته آلمغان‌ایدم.. مونا، رحمت! تگری یارلیقاسون «شورا» ایه‌سینی! «شورا» نڭ شوشی لسانلرنده آصل تلیمزنی اونوتدرماسقه هر توبه‌گه بر ایکی آدم آصل تلنی گل شول تل بلن گنه سوله‌شورگه‌ده یازارغه‌ده دیمله‌وینه.

خدای تعالی هر ایل گه بر تل بیرگان. بز گه بوتان تل بلن اوصطاروب سوله‌شرگه نیك کوچانرگه؟ چیبار سویله‌شام تیب بره‌ولر أوزینڭ یاقنی آڭلاماغان تللر بلن ماتاشسه یوواچه‌غه ئه‌رم قسلغان کبك بولا ایچ. گجیتلر، ژورناللر، اورام ده‌ده، یالان ده‌ده، آقلان ده، ئه‌ره‌مه آردلرنده، قواقلقده، چاوللقده بولسون هر اورنده اوقورغه یاری تورغان بر صاباقلردر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

أنه شولای بولغاچ شونداغی خلقلرغه شونلر توسلی تل بلن اوقوب بیر-
گان ده یعنی دیب فات فات قاتنـامایـنچه اوقوب آلوب کیتارلك
بولسون، دکُلاب تورغـان ئەو ئەو تیب قایتـاروب صورامایـنچوق
آکُلاب شاق قاتارلق بولسون ایدی. مونا آغای! بو چاقده یاشـلر
بلەکەی گنه قلم طوتا باشلاغاچ ده کتاب چغارا، شعر ایتام، اکیت
ایتام، جرلر جازام دی تورغاچ ئلله نیندای تللر طغوب خلقنی اوغاتا
مینگرەولەندردیلر... بر بورك بلن آچیلشلی ایتارلك سوزلر کرکمس،
ملتکه خدمتك زحمتکه أورولماسن دیساك تاتولق کرك، مال ایچون
جان قییارغه طاغن برده یاراماغان أش، وعدەك واونی قرماك، ایشکدن
کروب تونلوکدن چقماك، قولاقچون بلن قنجراغکنی کیده، موینوکنی
قللقغه ای. ایبولـگان موینی قلچ چابماس دیگانلر. ایبسز کشی
اوزینه تیك برده أیبەش تابالماس، آصطرطون یوقنی اویلاب قارتایا،
یالغان سوز أملجی بولاده یوراکنی قمرجطه، طانقسز سوز یارلیکسز
آت کبك. شلتەو قایا بارسەده باری بر شەلتەو بولور دیگانلر. یاماتای
یالچیلر کبك خواجەغه کرگانده اینالوب کروب، چاقنه قورصاغك
طویغاچده سزگه یالنوب تورر دیب بلەسز بوغای دیب چوت بیرمه
چقده کیت ایمش. مونا! أیبت کشی!!

«عارف الله کیکوف»

بوری او بازی ایرا کته باشقردلرندن میدیتسینسکی فیلدشر.

١٣

یالغان پری

بر کون کچکنه علی اویندن چغوب ، زور طاولقلرنڭ آرقاسندن اورمانغه قاراب یالان تەپی ، یالان آیاق آقرونغینه کیتدی . طاولقلرنڭ آراسندن چلدراب آغا طورغان کچك اینوشلرنی اوزوب اورمانغەده یتدی . اول وقتده اییول آینڭ اورتالری بولغانلقدن طویرەلرنڭ آستونده قپ قزل جیلا کلر یاتمقده ایدی ، کچکنه علی‌ده شـول جیلا کلرنی جیار ایچون کیلـگانلکدن یرده صوزلوب یاتقان جیلا کلرنی برر برر اوزوب چیلا گینه صالا باشلادی . علی بالا جیلاك جییه جییه بر توگارەك کولنڭ یانینه چقدی ، کولنڭ اوستنده یوزوب یوری تورغان قوشلر علی‌نی کورگاچدن قانات قاغوب ، یوقاری هواغه کوتارلدیلر . کولنڭ اوستی بوش ، طنچ . . . تیك آنده صوزلوب ، صوزلوب اوسکان قامشلر آرقلی کورنه طورغان صوغنه ! . . . بو توگەرەك کولنڭ ئیلانەسینه بیوك قاین آغاچلری ، قالون ایمەنلر تزلـگان ، بونلرنڭ یملی یافراقلرینه قونوب صایری طورغان قوشلرنڭ طاوشلری کولنی یاڭغراتقان ایدی .

بو ماتور ، غایت ماتور قوشلرنڭ آوازلری علی‌نی قزقدروب اوز طرفینه تارتدی . اول موندەغی قزاروب پشکان جیلا کلرنی جییه ، جییه تیرلەدی . تیرلەدیده کولمك ، اشطانلرنده صالمیچه ، یالتراب تورغان بو صوغه آتولدی . آتولدی اما علی بالانڭ بختسزلگینه قارشو کولنڭ یاغاسی بیك باتقاقلق بولغانلقدن مك بلا برلەنگنه علی بالچققه بویالوب قورتولدی . علی اوپقون یوتا دیب بیك قورقوب ، پری توسینەکروب اورماندن قاچوب کیتدی . بو بالاده اورماندن چقدی قویاشده اوزینڭ اینوشی یاغندەغی زور وبیوك طاونڭ آرتینه قزاروب کروب کیتدی .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

آول کشـیلری- ایر، قز، یکت، خاتونلرنڭ بارسیده کیچن ایگون اوطاب قایتالر ایدی. بونلر علی‌گه اوچراب بیك قورقوشدیلر. آتلر اورکه، بالالر هم خاتونلر یغلی، یکتلر بار کوچلری ایله قچقرا . . . علی پری توسلی آولغه قاراب صزا. خلق منه پری، منه آژداق دیب آلغه یونالگان زمانده قویاش چغشـندن زور قاره بولوت کوتارلوب خلقنی هم یالغان پرینی قامچلی باشلادی. پرینڭده اوستوندن قاره بویاقلر کیتدی، آرتده‌غی کشیلرده یتدی، یالغانلقده آچق روشده بلندی.

« دلیل حسن‌الدین اوغلی » استرخان.

١٤

مین آولنی یاراتام.

توغانلر! قایسیغنه کشی بلان سویلاشسا گزده اچی اوزوله تورغان بر نرسه‌سی بولماغان کشینی تابالماسسز. مینده اچمنڭ قزووین چغاریم دیب اوزبزگه کوره باشدن اوتکان هم شوشی کونده باشبزده بولغانلرنی سویلیم: بز بلاکی چاقده اوقورغه یوری باشلادق. آرلی بیرلی حرفلرنی تانشدرغاچ ترکی کتابلرنڭ اچنده‌گی سـوزلرنی آیرا باشـلاب اوز اوزبزدن بلمیم ئلله نرسه‌گه قوانادر ایدکده قوانادر ایدك. اویمزگه قایتقاچده اتی انیلرمز سویکوملی کوز بلان قاراغانغه هم آشـارغه ایچارگه‌ده ایرکین بولغاچ بزنڭ برده قایغی یوق ایدی. نیندیگنه نرسـه ازلاسا کده آولدن تابلور کبك بولغانغه بز اول چاقده آولنیغنه یاراتا ایدك. شولای ایتوب یوری تورغاچ زورایا باشلادقده آندن موندن کیلگان کیتکان زورراق شاگردلرنڭ فلان یرده اوقو

شبرك دیگان سوزلرینه قولاق توشوب کوکل تاغن شبرکنی تلا گاچ بر
تیكڭ شا گردلر اوزلی اوز بز قایده اورامده قایده مکتب مورجاسین
آچقانده یابقانده شبر شبر کیگاشکالاب چیتکه کیتونگده اوڭاین قارا-
شدره باشلادق. اولده بولدی. بر قالاغاده باردق. اوقولرده یخشی
راق کبك کورندی. جای کونلرنده یوزارلاب آقچه‌ده تابدق. شول
روشچه جونایته تورغاچ جاین بولسون قشین بولسون آولده اشلی
آلماسلق اشلرنی اشلا گاچ هم زورایوب کشی صوماغراق بولا باشلاغا-
نغه آولدن‌ده مونده یخشی بولوب کیتدی. چنین ایتکانده اوز بزنڭ
آول کشیسی ایکانمزنی ایته‌سیده کیلمی، آول ایچون قایغیده بتدی.
آلای قالاغا بارغان بلان آولنی اونوتقاننی من الیکده بیك یاراتوب
بتمی ایدم، مونه اول‌وقتلرده چنلابده ایکنچی بر نرسه چغوب کیتدی.
مونه نرسه: بزدن الیك اوقوغان شا گردلر اوزلرینڭ نی اوقوغانلرن
نیشلاب یورگانلرین کوب تیکشروب اویلامی پوچماقده یاتوب قارتا-
یغاچ یه دنیا یوزینه آیاق باصالمی یه آولغه قایتوب مؤذنلك فلانلك
ازلب کشیلرنی دنیادن بیزدروب یورگانلر. ئلی اوقوغانلری بولای،
ئه اوقوماغانلری نچوك بولغاندر! خیر ایندی اوقولری شول توسلی
بولغاچ باریڭ بر توسلی نوقطاسز بولغانلر. آنا شونلرنی چقب چغاروب
شا گردلر آراسنده سوز کوتارلدی. ئه‌ی، اچلری اوزلب سویلی
تورغانلری بار ایدی! آنلر سویلا گانده الڭ الیك اوزمزده دنیا بتوگه
بولماسین دیب قورقوب توردق، چنلابراق تکلاغاچ اچمز بر صووقلی بر
جلیلی بولوب اوتکان کونلرگه قایغردقده بر یاقدن موندی سوزلرنڭ باشلا-
نووینه قواندق. بر آز ایشته ایشته یورگاچ اوز بزده قزوب، طوکغان
اوز بلان بولسه‌ده سوز قوشقالی ایدك، مگر کچی یاشدن زور
کشیلر آلدنده سویلاب اوگرانما گاچ یوراکلر تتری هم آلدین
آرتین بیك تیران بلمگاچ سوز اوزاقغه بارمی ایدی. شونده‌ده بر

سیزنگاچ قاراب توراسی کیلمی، اوزبزنك یاش زورایسه‌ده انیلرمز ایچون جانبزنی اورتاغا تاشلار کبك قچقره ایدك.

ای توغانلر! آندی اشلر بولا باشلاغانغه بایتاق اوتدین ایندی، بزنك‌ده اوزبزده بیك زور کیمچلکلر بار ایکان. بز ئلله نرسه‌لر چغارر کبك‌کنه یورگانبزده بولماس یاغین ایسکه‌ده کیتورماگانبز. به‌ی! کونلر اوته بزنك اشلر همان بر تورلیگنه یواشقنه قیمولدی. سویلاگانده الك آلدن بارر کبك قیلانغان اوزبزنك اش کورنمی باشلادی. بر سویلاگان سوزنی سویلاب همان اوفلاب‌قنه تورونكن تمی بتدی. آنا شونك بوتاق تارماقلرین یاکی سیزدك. بز کشینی یاکیلقغه تارتماقچی بولوب شاولاشقان چاقده اوزبزنك اوگتدن الك اوّل اوزمز فایدلانوب قایسی اورنغه بولسه‌ده یارارلق بولورغه کیراك یاراقلرین فایدنده بولسه طابارغه طروشماغانبز. مونه ایندی بوکونلرده اوقوغان کشیلرنك قدرین بله باشلادیلر. قایسیلاری یازا قایسی لاری اوقتا. ئه بزنك کبیلرنك کوچی یتمی. نیشلرگه؟ «اشلکلی و چداملی بولکز» دیب کشیگه گنه آیته‌مزده اوزمز قویما آرتینه قاچامزمی؟ یوق. بز ئلده شوماغنه قولدن کیلگانین اشلاماسه‌ك موکا حدلی قارغاغان قارغشلر اوز باشمزغه ایلانوب توشار. بز زور اورنلرده توره آلماساقده هر کم بارسه صیبارلق آولمزغه قایتیق.

آنده‌غی خلق ایچون قاچان بتون پادشاهلقده بولاچق اوقتولر بولا، بز شوکا حدلی اره‌م بولوب یورگان بالالرنی اوقتیق. مین آنی یارابده تورر دیمن. اویلاب قاراکز! ئلی بزنك ئلله قاچاندن بیرلی خلق قایغیسی دیگان نرسه بزده شول آول قایغیسینه بیگرك طوری کیلمی‌مو صوك؟ آلای بولغاچ بزنك کبیلرنك الك الیك اوز اوستلرندن بورچ توشوره تورغان یرلرین آول بولوب چغا. ئلی بز توگل بزدن شبرك بزدن کوبرك بلگان ایبدشلرده آولغه باروب اوقتسالر آلارنی

ده قچوتقان یردن باشلادی دییارگه طوره‌لر بیت . بر چاقلرده آولنڭ کیرا گین هم آنڭ نی ایکانین بلمگان کبك یورسه‌مده بو کون بلدم : باشقه تیگان تایاقنی توشوره تورغان یر آول ایـکان . مونه شونڭ ایچون مین آولنی یاراتام .

« فخرالاسلام عین‌الدین اوغلی » طرویسکی .

۱۵

باشقرد شیوه‌سنده ئه‌کیه‌ت .

برون بر قارت بار ئیی‌دی . آنڭ اوس اوغلی بار ئیی دی . کسکی‌یی طاز ئیی دی . قارت بالالرینه «یه یه اوق یاصاگزده آتوگز ! اوغگز قایده توشسه شونان قز آلوب بیررمن» دیب ایتدی‌دی . بالالر اوق یه‌یه یاصاب ، باشده ضوری آطقایی‌دی . آنڭ اوغی پاطشا اوینڭ باشینه توشتی‌دی . قارت اول بالاسـینه پاطشا قزین آلوب بیرده‌دی . اورطانصه‌سی آطقایی‌دی . صاطوچی‌اوینڭ باشینه توشتی‌دی . آنگا صاطوچی قزین آلوب بیرده‌دی . کسکی‌یی آطقایی‌دی . قارا تومارغه باروب قازالده‌دی . طاز تومار یانینه باروب یغلاب ایکی کون یاططی‌دی . ایکنسی کون بر «تلمرچین» کیلوب «مینی خاتون ایتاسکمی ؟» دیب ایتدی‌دی .

طاز ، ایته‌م ، دیگاس تلمرچین یرنی صزوب ییرگانیی‌دی . ضور یورطلر صالنوب کیتده‌دی . طاز تلمرچین‌گه کیاو بولوب زور یخشی یورتده تورغانده پاطشا طازنی صاقروب «ایڭ آلك یاشنچایك ، شونان صوڭ آط یوگرتایك ، شونان صوغشایق . اگر یاشنگانده تابسام ، آطم

اوزصه، صوغشوب یېکسه‌م خاتونکنی بیررسڭ. اگرده سین تابساڭ، آطڭ اوزصه ، صوغشوب یېکسه‌ڭ مین خاتونمنی بیررمن» دیب ایتدی دی. شونان قورقاندن طاز یغلاب اوینه قایتقاییدی. خاتونی «نیگه یغلایسڭ» دیگاس، طاز پاطشانڭ سوزن سویلاده دی. خاتونی: «آکاده کشی قورقار بولرمه؟ قورقمه ایده تیزبار! سین بارغانده پاطشا ایکی قزل اوگوز بولوب تورور. سینی سوزارگه ایتار، برده قورقمه! قولکا بالطه آلده صوغارغه ایت!» دیب ایتده دی.

طاز بالطا آلوب بارسه ایکی قزل اوگوز سوزارگه ایتکاییدی، طاز بالطه بلان صوغارغه ایتکاس «بلدردڭ، بلدردڭ! صوغا کورمه!» دیب کشی بولوب کیتده دی. شونان پاطشا ازلرگه بولده دی. طاز قایتقاییدی، خاتونی قاغوب صوغوب آلتون سوی قیلوب قاغوب قویده دی. پاطشا کاوب ازلاب طابالمای قایتده دی.

شونان آط یوگرتورگه بولدی. طازنڭ آطی یوق، طاز یغلای باشلاده دی. خاتونی «یغلامه! منه تایاق شونی آلده طاوغه بار، آنده یلانلر سینی صاغارغه ایتارلر، آیاغکه اورالرلر! برده قورقمه، شونان بر تیشوککه بارساڭ سیکا آط بیررلر» دیب ایتده دی. طاز طاوغه بارغاینی یلانلر صاغارغه ایته‌لر، آیاغینه اورالالر، طاز برده قورقمای تیشککا بارغاینی بر آت بیرده‌لردی. پاطشانڭ مالا ظاری بلان صابارغه کیتوب، کون تون کیتوب باروب یاتقاندا ئیی طاز یوقتاب کیتسه مالای ظار صزغاندار دی طاز طروب قاراسه پاطشاغه بیتوبگنه بارالر ایکن طاز آطینه منه صالوب اوزوب کیتوب پاطشانڭ اویینان آشا ارغوب توشته دی. شونان صوغشغه پاطشانڭ قارا قروم کوك ذلله‌نیسه یوز مڭ کشیسی کیلدی دی. طاز قورقوب تورا ئیی دی. پاطشانڭ کشیلری کیلوب یتکاسگنه خاتون صزغروب یبارکابی دی. یلان اژدهالر کیلوب صغوب کشی‌لرده قروب بتوب پاطشاغه یابشقاچ

خاتون صزغارغایی قویده‌لردی. شونان طاز پاطشانونن خاتونڭ آلوب بایوب کیتوب ئلی بولسه طرادی. ئه‌کیه‌تم آری کیتدی، اوزم بیری قالدم.

«م. العثمانی»

ویرخورال اویازی آخوند آولنده امام.

١٦

طاووق هم یمورقه.

آوللرده یازنڭ یاقینلاشدیغنی ایڭ ایلك بیلدیرن وبتون جانوار، آغاج واولنلرڭ سوینوب، کیانوب کوتمکده اولدقلری جاینڭ تیزدن کلوب یته‌چکن موڭلی آواز بله سیزدیرن واول طوغروده اڭ ایلك طاوش ویرن کیمدر؟

بنمچه بویله بر ایشنی کرکنچه بیلوب ایشلاوچی بر نرسه وار ایسه اولده واق تویاك نرسه‌لر ایله طماغنی طویدروب جاننی آصراغان طاووقدر.

آنکچون طاووق قشنڭ یارومنی اوتکارو ایله «قطقطیق» دیه قطنامغه باشلار. شول گوزل وماتور طاوشیله قطناب قطلقن وآچلقن (١) صالقون وآچی صووقلی قش کونلرینی کیچرمکده اولان یارلی کشیلره آزق اوله‌رق اوزی آز وکچکنه بونڭ اوستنه هم قابوقلی اولسه‌ده بیك کوب آشلردن آرتق طویدره، آشلیلغی ایله بتون ایچا گیلرنی طولدره، آش قازانینی طازارتا ونغیتا، ایچنی آرتق پورتق نرسه‌لردن آریندروب ایسانلك و صاغلق ویره، بونڭ اوستینه‌ده طشقی ماتورلقنی آرتدره

---

(١) چونکه قش اورتاسنده آول کشیلرندن کوبسی‌نڭ آزیغی بتار، طاربغیر.

وگوزللندره و کشینكڭقاراب طورشندن بیلنیر تکلیده(۱) بتون تننی قزدره هم بیتلرنی، یوزلرنی قزارتوب یباره طورغان بر نرسه و یروب هر کمنی کیناندره‌در. اول ویرگان نرسه‌ده «یمورقه» در.

بونکله برابر (برگه) اوزینڭ ألیدن (حاضردن) ویرمش اولدیغی آزقنڭ کوزگه تولایه‌چك بورچ ایدیکینده آڭدریر. آنکچون قر وبا-صولرده ایگنلر و پچانلر اولگوروب آول کشیلری آنی جیوب بترگاندن قصقه‌سی باشقه بر یردن طوقلق اولدقدن صوڭ یمورقه‌نی صالماز بو-رچغه ویرونی طوقتاتیر؛ ایمدی بورچنی اوزینه کیری آلماغه باشلار. آڭلی کشیلرده طاووقنڭ بویله بر یاخشی ویارارلقلی قوش ایدیکن آڭلاب بورچقه ویرمش اولدیغی یمورقه برابرینه آشاملقدن آڭا هر تورلی اورلاق و ایکمکلر ویررلر. شویله ایدوب کشیلر طاووقنی، طا-ووقلر کشینی طویدیره‌رق یاشارلر ومل اوتکاررلر.

ایشته آلش ویرش هر ملده شویله اولور وشویله اولماغه تیوشلیدر.

«رضاء ترجمانی»

۱۷

صو طوتو.

بیکتیمر آغاینی صو طوتقان. قزغانچ کویگه کرگان، بتون تنلری درلدی، اوز طشینه قورقنه. اوزن ئلله نیچه تابقر تورلی تورلی نرسه‌لر بلەن ایم طوم ایتوب قاراسه‌لرده تریلوگه تابان توگل. الڭ صوڭنده سونچ بیکه ایبگه بلدردیلر.

---

(۱) لغت: تکلی - مقدار، قدر. (۲) مل - زمان، وقت.

سونچ بیکه أبی، کوزتیگان بالالرغه طاڭ صوی آلو، ایشك باوین جووب ایچرو، صو طوتقان کشیلرنی ایم طوم ایتوب ترگزو ایله بلملی بر قارچقدر.

مونه شوڭا کوره‌ده بیکتیمر آبزینیده آڭا کورساتمی بولدرا آلما-دیلر. بلدرگاچوك ابیده «ای بالاقایلرم! نیگه ألیگه چاقلی بلدرمادڭز، صو طوتو بیك ناچار نرسه اول، آنڭ بله‌ن أولویده برنی توگل!» دیه آشغه آشغه باردیده ایمنه‌رگه طوتوندی. اڭ ایلك آورونی، ماتچا طوغرسینه یاتقروب ایلاندردی، صوڭره بار قاقرق توکرکلرن جیوب توکرندیده بیش تین باقرنی أله‌کتروب کیتدی. أبی کیتکاچ بیکتیمر آغای اوزاقده طورمادی، - آوروی کیتوب یوری باشلادی، ایسکی صاولغینه قایتدی.

بو صـو طوتو دیگان آورو، بزنڭ آرامزده بیك ایرکنلك بله‌ن اورنلاشمشدر. بو ایسه، بزنڭ کوڭلمزنڭ یوق بار نرسه‌لرگه اوشانوب توبسز اویلرغه طالویندن کیله‌در. ایتیك: براو «صـو طوتو» دیگان سوزنی أبیلردن ایشتسه‌ده صوغه کرگانده قورقنه. قورقو ایسه قاننڭ یوروشن بوزا- اوزگارته‌در. قاننڭ یوروشی اوزگاردیمی-کشینڭ تنی طنچسزلانه، صاولغی ناچارلانه‌در.

بو ایسه ابیلرنڭ ایم طوملری بله‌ن بته‌ده. چونکه آورو اول چاقده «ایندی تریله‌م!» دیب کوڭلی بله‌ن اوشانوب قوانادر.

کوڭل نڭ قوانچی بله‌ن تامرلرده‌غی قاننڭ یوروشی چیبرله‌نه، یخشیلانه‌ده ایلکده‌گی صاتاشوی بته‌در. قاننڭ صاتاشـوی بتوب، یوروشی یخشرغاچ آورونڭ ینگلایوی بیلگولیدر.

بو آورو صو طوتوده‌غنه‌ده توگل، باشقه نرسه‌لردنده کیله. ایتیك: براو تونله یولده قایتقانده بر باغانانی یاکه باشقه بر نرسه‌نی ایسکرماسدن کوره‌ده قورقنه. شول چاغنده آنڭ قانینڭ یوروشی

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوزگاروب کوز تامرینه قان تیبەده کوزینگ کوروی صاتاشوب، باغانانی ئلله نیندی قورقنچلی بر نرسه ایتوب کوره باشلی. دیمك بو کشی شوندن قورقوغه صابشوب آوروغه ایلەنه.

بونلر بارچه سیده کوڭلگه یوق بار نرسەلرنی چن صایاب سڭدرودن، اوشانودن کیلگان نرسەلر بولوب، کشینڭ صاولغینه نچار از صالغوچیلردر.

بو آورو، مینم اوزیمەده کیلگانی بار. شولایده بولسه مین، سونچ بیکه أبیلرنڭ ایم طوم ایتکان چاقلرنده «ایندی تریلەم» دیب قوانمادمده، اوشانمادمده. شوڭا کوره اول چاغنده بتمادیده. بر چاغنده نرسەگەدر بیك قوانغان ایدم، - بر نرسەسی قالمی آوروم بتدی.

مونی شوناردن بلورگه ممکندرکه، بر کشی کوب قایغروچان بولسه ساچلری آغارا، آروقلانا، صاولغی نچارلانەدر. بوده قایغونڭ، قانغه ایرکنلاب یورورگه ایرك بیرماوندندر. قسقەسی: صاولقنگ نی ایکانن توشونگان کشیلر ایچون شوشندی یوق بار نرسەلرنی کوڭلگه اورنلاشدرودن نق صاقلانورغه تیوش؛ بیگراکده آنالر، بالالرینڭ کوڭلن، موندی نچارلقلرغه اویرانودن، موندی یاراماغان قورقاقلق، اوشانچلقلردن یراق ایتوب یتشدررگه طریشسونلر.

«ظریف بشیری»

Из фондов Российской национальной библиотеки

۱۸

بر آتانڭ یاش بر آغاچنی کورساتوب بالاسینه ئەیتکان سوزلری:

قارا بالام بو آغاچ کچکنەدر
اوزی نچکه بویی آرشین‌غنەدر ،
یراق یردن کورنمیدر اوچیده
شوڭا کوره آنڭ یوق ، شول کوچیده.
کیلوب قاقسه آنی جیل بوگولەدر ،
داول بولسه سورولوب یغیلەدر
اولەن چوبلر آنڭ آزغین آشیلر
چمتکەلەب کیرەڭ بزن قاشیلر.
اولەن چوبلر اول آغاچنڭ بتیدر
آنڭ تامری آلارنڭ آش ایتیدر
شولای بولغاچ تیوش آنی قارارغه
توبندن تورلی چوب چارنی تارارغه.
اوتاساڭ ، صولاساڭ اوسار بو آغاچ
کورونور اول یراق یردن زورایغاچ
صاتاشقانلر بوڭا قاراب تابار یول
منه سینده ، توغری یول باشلغی بول!
قارا بالام شولای سینده اوسارسڭ
اوقوب بلسەڭ یوغاریغه کیتارسڭ!
ئەرەم ایته آنی شول چوبده چارلق
شولای سینی ئەرەم ایتەر اوصاللق.

ایرك کوندن اوصاللرله اوطورمه
یوغالورسڭ بالام برده اوتولمه !
آروب تالغان صوصاغانلرڭ بارسن
نیچك صاقلار آلارنی اول سیزامسڭ ؟
آنڭ آستونده کوچ جیوب یاتورلر
آنڭ یخشیلغن شونده تاتورلر
یاراتقانن چالابنڭ بر ، قارار اول
کشی بولسون کیره‌ك صیر سلتامس قول .
کوراسڭ بو آغاچ بیك کیڭ کوڭللی
بالام سینده تار ایتما کیل کوڭلنی
قارالی سین قوانوب اوطورادر
سیگا تابان کولوب قاراب طورادر .
بالام سینده شولای بول یاقتی یوزلی
قرین صالمه براوگه‌ده کوزڭنی
بالام سیگا سوزم شولدر بلم آل
چالابنڭ قیلغانن تیکشر ، بلوب قال !

بالا :

طوری تابدم ، آتام ، مین بو اوگوتنی !
آلشدرمام ماتور قوشلرله اتنی ،
طوری بارام آچق طاڭ یولدزینه
جلی بیرگان قویاشنڭ کوندزینه .

« عبدالحق عبدالصمد اوغلی » بوبی

Из фондов Российской национальной библиотеки

١٩

صاقای بابا تورمشی .

صاقای بابا سوزنده توغری ، اشنده اویلی ، ترکلکی یخشی ، ایزگولك ایاسی ، یتمش یاش‌که یتکان قارت ایدی .

صاقای بابا مگده یدی یوز طوقسانتچی یللرده « قاین » آولنده توغوب ، شول آولده ترکلك ایتمشدر . صاقای بابانڭ تورمشی ایگون ایگوب ، طوار آسراب ، کیك تورمش بلان تورغان کشیدر . صاقای بابانڭ بالالری بارسیده کچی یاشلرنده اولوب بتکانلر . صاقای بابادن اون ایکی بالا توغساده اون یاشدن اوزغانی بولمغان .

صاقای بابا هر قایچان بالالرینڭ طورونی کوڭلی بلان بیك تلاسه ده ، تلادکنچه بولمغان . شونڭ ایچون صاقای بابا ایگون اشنده ، باشقه یورت اشلرنده اوزی یوروب ، بارسنده اوزی کوزندن کیچرر ایدی . یر صوقالاو ، یرنی طرمالاو ، اورو ، صوغو ، کیبان قویو بارسیده صاقای بابانڭ اوز قولندن اوتادر ایدی . صاقای بابا اشنده ، تورمشنده بیك توغریلق ایله اش قیلدقی کبی ، باشقه ایزگو اشلرده ده برده کیمچلك قیلمای آلغه تابا آیاق آتلار ایدی . شونڭ ایچون صاقای بابانڭ کورشیلری آراسنده توغری کشی ، ایزگو کشی ، توغریلققه اونداگوچی کشی دیب یخشی آتی جایلگان ایدی .

صاقای بابا هر قچان ایزگو کشیلر آراسنده برگه بولوب ، اوزینه کراك اشلرنی صوراشوب ، یخشیلقنی آرتدرمق ایچون بیك طرشور ایدی . صاقای بابانڭ بر آغاسی بولوب ، آغاسینڭ بالالری کوب بولغان ؛ بو بالالر صباق اوقورغه یوری باشلاغاچ صاقای بابا یاشلکندانوك بو بالالرنڭ اوقولرینه صوقلانوب ، آنلرغه آقچه‌لر وتورلی نرسه‌لر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بیروب، بو بالالرنی اوقوغه بیك قزقدرر ایدی. صاقای بابا اوزیده آغاسندن یخشیغنه اوقودی، تورکی تانغان کشی ایدی. اشدن بوشانغان آرالرده تورکی یازولرنی بیك اوقور ایدی. آلش بیروشنی اوز قولی بلان یازه تورغان ایدی. صاقای بابا اوز تورمشنده توغری کشی بولغان ایچون تورەلر آراسندەده یوروب، تورەلرگەده یخشیلق بلان اش کورساتدی.

صاقای بابا بزگه قاراغانده ایسکی بورنغی کشی بولغان ایچون، آنڭ بلویده شول تورکی طانو بلان ایدی. صاقای بابا بو تورمشده اولسه ایدی، آنڭ بلویده بو تورمشده بولغان کشیلر کبی آرتق یخشی بولور ایدی. یازو یازغانەده بو تورمشدەغی کشیلر کبی آرتق اشلر کورساتور ایدی.

نی بولسەده صاقای بابا شول تورمش‌نڭ برنچی کشیسی دیورگه یاری ایدی. توغری، اشانچلی، کشیلر آراسنده سوزلی، ایزگو بولغه اوندا گوچی قارت ایدی. شونڭ ایچون بن صاقای بابانی، آنڭ قیلغان اشلرنی ایشدوب، یمان اشلردن صاقلانه تورغان بولونی یاراتوب آنی ماقتاسم کیله. «اوتکانلرنی سویلاسەڭ یخشی اشلری بلان سویله!» دیگان سوزگه کوره، آنڭ یخشیلقلرینی آیتاسم کیله. آنڭ یازارغه، سویلارگه اشلری کوب بولسەده، الیگه یتار دیب سوزنی بتراسم کیله.

اوصا اویازی، بایچورین قریەسنده امام «عبدالرحمن یولایف».

۲۰

بر یوروش.

بو یل توغانلرمدن قایسیلرینه قمز ایچو تیوش بولدی. «اوفا» تیکراسینه بارر ئوچون صوك چاق بولغانغه کوره «مینزله» ایلینده «ایش - تیره‌ك» آولینه باررغه اویلاغانلر.

آنده بارر ئوچون بر نیچه یول بار ایدی: چ. دن اود کویمه‌سینه اوتوروب «ساقولقه» غه یه «آفاناس‌یف» آولینه یه «چاللی» غه توشوله‌سی ایدی. ته‌وگیسی برله صوڭغیسی آشا بارغانده اود کویمه‌لرینك الوغلرینه اوتوروب باروب بولسه‌ده، ایکنچی‌سی آشا بارغانده «....»، «.....» آدلی کویمه‌گه اوتوررغه توغری کیله ایدی. بو کویمه‌نك ایسه ایکنچی و اوچونچی اورنلرین یازوب توررغه‌ده تورمی. ئلی ایڭ ماتور، توزوك، بیك توجی [تمیز، نظیف] سانالغان برنچی اورنی بیله قوتیچق شیکللی کچکنه، آیاق یوللاری بلچراق، بورونی‌ده توتوب اوتورمی‌بولورلق‌توگل‌ایدی. شولای‌بولسه‌ده بوته‌ن کویمه‌لرنی کوتارگه اوزاقسونغانلری سارتین، تڭری‌گه تابشوریلوب «.....» کویمه‌سینه کیچکی ساعت دورتده اوتوروب ایرته‌سی کون قویاش چیققان چورلرده «آفاناس‌یف» قه باروب توشکانلر.

آنده یوکچیلر، یامچیلر بولوب تورا. ایشتیره‌ك آولی موندن ۱۲ چاقرملق ییرده ایکان. یابوق آرابه تابماغانغه کوره، آقتیلری ئوچسوز بولماسه‌ده ایکشار آتلی ایکی چیتان آرابه‌غه اوتوروب یاللاب کیتکانلر.

مین اوزم بو چاقده، تگی آولدن قرق بیش چاقرم‌لق ییرده قوناقده ایدم. قارداشلرم‌نڭ ایشتیره‌ککه کیلوب ییتوارین، مینی چاقروب یازغان یازولریندن آڭلادم. کوبدندن آلر برله کورشکانم

بولماغانغه کوره آلرنی ساغنغان ایدم. شونك سارتین آباقامدن، آتلری برله مینی ایشتیره‌ککه اوزاتدروینی اوتندم. اول، یورتــده آتلری آز قالغانغه کوره ایشتیره‌ککه چه اوزاتوغه آبادی: «یارتیلاش یولده بولغان ب. آولینه چاقلی اوزاتدررمن. آنده آتلر گل بولوب تورا. آندن یاللاب کیترسك» دیدی. نیشلی‌سك؟ مینده کوندم.

ب. آولینه‌چه، یولده یازارلق بر نرسه‌ده کورینمه‌دی. باری قر تولی ایرلر، قاتونقیزلر تیرله‌ب پشوب اوراق اورالر ایدی. آنده مونده پچان چابوچیلرده کورینگالی ایدی.

ب. آولیندن یاللاغان آتلرم‌نك برسی چیغومچی‌ده چامان، ایکنچیسی ایسه آبشاق ایدی. شودرلریده زور توگل ایدی. شولایده آت تونوچیم بولدقلی کشی بولغانغه کوره اوزین پینــه‌له‌تورلك اش کورستمدی.

یولده بر نیچه تاتار آوللریندن اوتدك. بو یاقده آوللر بر اوراملی‌غنه بولوب صو بوینچه ســوزیلوب اوتورغان‌لر ایدی. مونی اویلاب، یلغه بر یاقلریندنغنه آقغانغه کوره، تارالوب اوتورســه‌لر صوغه ییراق بولامز دیب آورسنوب شولای ئوزون بولوب اوتورولرین تابدم.

بر تاتار آولیندن کیچکانده چتلرینه کوز صالدم: ته‌ره‌زه‌لرینك کوبسی واتلغان، ایسه‌ن قالغانلرینکده کوزلری یام یاشل بولوب گوگاروب ئلله نیلر قیلانوب بتکان بو، نوح (علیه السلام) دن قالغــان پیالالرنی قـایدن آلدیلر میکان دیب کوکلگه کیلدی.

مچتلرینك ایچی‌نك نیچوك بولغانی، کومه‌ینچوك طشیندن بیلـگیلو ایدی. قش کونلرینده مونده نیچوك قللق قیلالر ایکان دیب اویلادم. تنگری‌گه قللق قیلا تورغان اورون‌لرینك، تاشلاندق یورتدن أزگنه‌ده آیورماسی بولماغانینی کوروب یوره‌گم یاندی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

نیند ایگنه اورس آولیندن اوتمه، ـ ایك باشده کوزگه کورینه تورغان نرسه‌لری چیرقاولری بولا. کیره‌ك آغاچدن سالونغان بولسون، کیره‌ك تاشدن.

ایندی یاقشی، کورکام ایتدروب سالورغه قولدن کیلورلك بولماغاچ، نیگه آول سایون ایکشار، ئوچار مچت سالورغه! برنی سالده یاقشی، کورکام ایتوب سال. کوز توشارلك بولسون. منلاغه آچو ایتوب ایکنچی مچت سالورغه توتنو بت‌که آچو ایتوب توننی اودقه یاغو بولمایمی صوك! . آیانچ!

بیل‌گیلو منلاسین صورارغه توغری کیلدی. بزده آندای اورونلرنڭ باشی منلالری بولا بیت. بولرنڭ منلاسی ده شول بزنڭ باشقه منلالرمز کبی، ئوزینه قاراغان کشیلرنڭ اشندن، کیره‌ك یاراغیندن قول سلته‌گان، باری ئوز یانچوغینغنه قاراوچی بولوب چیقدی. کونینڭ کوبسین اومارتالغینده اوتکاره ایکان.

ایندی بولای بولغاچ، بالالرنی اوقتوی ـ یازدروی توغریسنده اویلارغه‌ده اورون یوق.

قایسی بر کشیلر «گل منلالرنی‌غنه یامانلارغه یارامی: آلرنی تویدروچیلر بولماغاچ، آزوق ازله‌ب تاماقلری آرتندن اوزلری یوریمی نیشله‌سونلر، کشی اشی آرتندن یوروب اوزلری آچمی قالسونلر؟» دیلر.

بو سوز، توغری سوز توگلدر.

منلالر کتوچی کبیدر. کتوچی کتووین، ترلکلرین آیداب قرغه آلوب چیغه؛ آزوق بار ییرگه ایلته، تارقاتمی تورکومی برله یوریته، بارینده برگه اوتلاته، کیره‌گنچه صو ایچوره قسقه‌سی‌غنه آلرنی بتونله‌ی اوز ایرکلرینه یبارمی.

بزنڭ منلالر ایسه، یلینده بر کیلوبده بیك آز سورگان اورازا

Из фондов Российской Национальной библиотеки

آیینده‌غی یارتی یورتی اوگوتلوی برله کتو کبی بولغان تورلی تورلی
قلیقده‌غی کشیلرنی بر یولی، یواغه سالماقچی بولالر. اوز بالالرکُنی‌ده
بولای تیزگنه اوزگچه ایتوب بولمی لاباسا. موندای تورلی تورلی
کشیلرنی یولغه سالور ئوچون شاقدای چاقلر، کوب تورلی اویلاوده
طریشولر کیره‌ك بولور دیب کوڭللرینه‌ده کیتورمیلر. موندن باشقه
ئه‌یتکان اوگتلریده، گل ئوز یانچقلرین توتورغه بواوشا تورغان
«زکات» ، «فطر» ده «عشر» توغریسنده‌غنه بولا.

آنداری ئوز اشلرین بلمی کورمی، اوزلرینه قاراغان کشیلرنی
آکسزلر منسزلر دیب یامانلاب، پینه‌له‌ب کون کیچوره‌لر.

قسقه‌سی‌غنه کیره‌ك بزنڭ منلالر، کیره‌ك باشقه‌چه الوغ کشیلرمز
بار اشده‌ده اشکه، اشنڭ آزاغیندن یه اورتاسیندن توتونوب باشیندن
باشلامیلر. بارشیمز شولای یولسز بولغانغه کوره توتقان یولمز - بولسه -
باروب چیقمی‌ده آزاغینده قول سلته‌ته.

شولای اویلی تورغاچ ایشتیره‌کده باروب ییتکانمز. آنده
بزنکیلرنڭ قوناق اویلری، آولنڭ یه‌ش منلاسی م. آبزیده بولغانغه
کوره مینده شونده کیاوب توشدم.

« طیبه کمال »

٢١

ایش - تیره‌ك آولی.

بو منلا م. آبزی ئوزینڭ اشین بله، ئوستینه
تیوشلی بولغان اشلرنی آڭلی تورغان، چیبار، آلچاق کوڭللی منلالر

Из фондов Российской национальной библиотеки

دن بولوب چاغینه قاراب اشنده ایدی. ئوزینڭ کون کورویڭ تار، فسونقی‌لقده توگل ایکان. آتاسی اوزینه، ئوقشاشی بولنمامش بر بولوشچی بولوب منلا ئوزیده آرتوق یالقاو توگل ایکان.

مچتلری، تکوری اویی بولورغه ئوقشاغان بولوب کورینه ایدی. توبنده «بیکلان» محمدشاه باینڭ بوله‌گی ایکان، تکوری بولدامچیسی بولسون. اول باینڭ شول یاقده کوب آوللرده سالدرغان مچتلری باردر.

منلاده اوز ئویی یانینده‌غی ٦ ـ ٨ آرشینلی بر اوینی بالالر اوقتورغه دییب بیلگوله‌گان. ایچینه بورچا کوب بولور دییب کرماسه‌مده، ته‌ره‌زه‌سیندن قاراب آلچاق اوستللر، قارا تاقتا بولغانین، که‌زه ازی بولماغانغه آلرنڭ اویالاماغانین کوردم. شولایده تچقانلر قوشلی اوینیلر ایدی. بوده یافشی قاراماغاندن بولسه‌ده، ایندی مونسین‌غنه کیچوروب بولور دیدم.

کیل‌ه‌یك آولغه. بو آولنڭ نیگه «ایش ـ تیره‌ك» دییب آتالغانین آولنڭ کشیلریندن، قارتلرندن صوراسام آچوق ئه‌یتوب بیره آلمادیلر. ئوزمگنه، «ایش» کوبلك «تیره‌ك» آغاچ دیگان سوز بولغانغه، بو آولنڭ تیره یاغینده اورمانلر کوب بولغانغه، الڭ ته‌وده اوتورغانده آغاچلق بولوب، یا ایسه آولنڭ بر یاغینده کچکنه‌گنه «ایشکای» آدلی بر یلغه بولغانغه «ایش»ی شوندن آلنوب «ایش ـ تیره‌ك» دییب قوشقانلردر دیدم.

ایڭ ایلك کیلوب اوتورغان کشینگده ایشتیره‌ك آدلی بولغانین ئه‌یتوب بتورمه‌دیلر. شوڭا کوره یوغاریده‌غیچه اویلارغه توغری کیلدی.

بو آولده اوزون بولوب، برگنه اورام ایتوب اوتورغانلر. کون یاغینده یوغاریده ئه‌یتولگان «ایشکای»، تون یاغینده ایسه

Из фондов Российской национальной библиотеки

« قونغوچی » یلغه‌لری بولوب آولده شولرنڭ اورتاسنده‌در .

بو آولنی اوزلری ایکیگه بولوب ایکی آدبرله یوریته‌لر . قویاش چغو-شـی یاغینده‌غیسنه « ایش تیره‌ك » قویاش باتوشی یاغینده‌غیسـنه « قیرغیز » دیلر . سویله‌ولرینه قاراغانده ، باشـده ایش تیره‌کلیلرگنه اوتوروب قیرغیزلر صوڭندن کیلگان کشیلردر .

ایشتیره‌کلیلر اورمان اشله‌ب کیسمك ، میچکه تاقتالری یاساب کون کورگانلری کبی ، قیرغیزلرده کیره‌ك آوللرینڭ کیره‌ك چیت ایل‌لرگه تارالوب قمز یاصاب ، ساتوب تركلك قیلالر ایکان . بزنڭ قوناق اوییمز ایشتیره‌ك یاغینده بولسـه‌ده قمز بیروچیمز « احمدی » آتلی بر قیرغیز ایدی .

بولرنڭ قمز بیرولـری تورلیچه . اوزگدن قونـاق اویی توتوب اوزگدن آشاغان ایچکانڭ قمزنڭ شیشه‌سین ١٠ تین‌گه بیره‌لر . ایندی بار ئه‌یبرده اوزلریندن بولغانده آیلق ٣٥ ــ ٤٠ صوم بولا . بزنـڭ آلدمزده بولغان کیلوچیلردن شولای آلدیلر .

ئوزلرینڭ ئه‌یتوی بوینچه ، بو جای کیلوچیلـر کوب بولـوب کوڭللری تولغان کورندی .

چینده‌ده اورنی نه‌ق قمز ایچار ایچون یاراتولغان کبیدر . اوچ یاغی اورمان ، بیوکلی ، آلچاقـلی تاولر ؛ اورمانلرینده زور ، زور اوله‌ن چیچکلری مول آلانلر ، منمه‌لی اینمه‌لی تاولر ، بولارنڭ کچیدنڭ اینوشلر ، بو اینوشلرنڭ چیغه تورغان بیرینده (باشینده) قازان کبی قایناب تورا تورغان آبباق ، توم توچی چیشمه‌ار ؛ فسقه‌سی‌غنه ، بیر مونده اوزینڭ ماتورلقلریندن زورلی کچکنه‌لی اورنه‌کلر توبـلاب ، ماتورلق بیغونی یاساغان دیبورلـکدر .

اورمان ایچنده ئلله نیچه ، ایس کیتکچ ماتور اورونلر ـ آلانلر باردر . کشی اولـگانچه شونده توروب ، یوروبده تویماس . . .

« طیبه کمال » ٢٠ آوغوست ١٩٠٩

Из фондов Российской Национальной библиотеки

«صیلی» یازوچیلرمز.

«شورا» ده آچولغان یازو یاریشینه شوشی یازولرمنی تقدیم ایته‌من. اوز تلمزده یازو حدلی قیبون اش یوق ایکان. نی چاقلی آیانچ، - تاتار بولا توروب تاتارچه بر خط یازا آلماو! کشی یوزینه قارارغه‌ده اویالته. مونی تاغی نیچوك باترلق ایتوب غازیت باغانا لرینه یازارغه کیره‌ك ؟

سزگه بو یاریشنی آچوگزغه کوب رحمتلر اوقیم. بو، اوزتلمز ده قلم اویناتورغه طریشورغه یاشلرنی قزقدرسه کیره‌ك. ایبده‌شمه «سینده یاز، بو کچکنه اش توگل بیت» دیسه‌مده «مین آنی کچکنه اش دیمیم باری مینم باشقه نرسه یازاسم بار. استرسه‌ڭ اوزڭ یازوب یبار» جوابنی آلدم. ئوزم یازارغه طریشدم، ئلی بزنڭ تاتارقاتون لرینڭ تللری عربچه، روسچه‌لر برله اولحتلی بوزولماغان بولسه‌ده، ینه «تاتارچه یازو» بیك قیبون. مونا شول بولغان اشلرنی یازار ئوچونگنه نی حتلی وقت کیره‌ك بولدی.

«طیبه کمال»، قازان ایلی چیستایده

٩ سنتابر ١٩٠٩ ییل

Из фондов Российской Национальной библиотеки

۲۲

بر ترك بیکاچینڭ اوزینڭ اوغلینه آیغان اوگوتی.

تڭریگه (۱) سـورگون تونکوردن (۲) صغنامن. (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم).

ایسرا گوچی (۳) باغشـلایوچی تڭرینڭ آدی ایله باشلیمن؛ (بسم الله الرحمن الرحیم)

ای آرداقلو بالا! سین بورونغی چاغلرده آرسلان آدینی آلغان اوروشلرده چابغوردی (٤) آقینچیلری (۵) (قوشون، اوردولری) ایله یاتلیق (٦) لر اوستینه توبولداب (۷) دور باتقان (۸)، آنلرنی سورکون آویدای تورلی یاقدن چورماب اوزلرینی اوشانداق اوتراق (۹)، اولکه (۱۰) لرینی بولغون (۱۱) ایتکان چاودور، (۱۲) آتاقلی بولغان «ترك» اوروغینڭ بالاسی‌سن!

سینڭ بورونغی‌دەغی اوغوز، بوناق، ایتلار، چیڭگز آتالغان بابالریڭ، قریبی اینی بیلمسز بولغان قوم دیڭگزلرینی کیچوب یاو (۱۳) بولوغـان ایلکون (۱٤) لرینی بوزوغ (۱۵) ایتکانلر. یاتلیغلر آنلرنڭ قاپلاندی قورانلی (۱٦)، یوشمانلی (۱۷) یورتائول (۱۸) لرینی

---

(۱) بورونغی ترکلرده برنچی درجه‌ده‌گی اله، تڭری، کوك تڭری، اوغون، اوغان آدالمشدر. «براقهاوز ـ یفرون.» ۷۷ جلد ماده‌سی Шаманизмъ (۲) جن، شیطان. (۳) رحمتلی، شفقتلی. (٤) طوفان. (۵) آطلی عسکر. (٦) دوشـمان، (۷) هجوم ایدوب. (۸) جیڭـکان، ویران ایتکان. (۹) وطن. (۱۰) مملـکت، پادشـاهلق. (۱۱) اسیر، طوتقون. (۱۲) ناموسلی، شانلی. (۱۳) بورونغی ترك دیلنده ـ چیغتایچه‌ده دشمان هم عسکر معناسنده. (۱٤) عالم، خلایق، انسان. (۱۵) خراب، ویران. (۱٦) قوراللی، سلاحلی. (۱۷) تیمور کولما کلی. (۱۸) آلدن باروچی عسکر- Авангардъ

Из фондов Российской национальной библиотеки

کورگاچده ، یاشیندی اوچغور (۱) آتلرینكٔ شانگوراق (۲) لرینی ایشتکاچده آرسلان آلدینده‌غی قوی کبك قاوشاب قایغو یوتغون (۳) لرینه چومغانلر. آکٔلا، بالا ! بارچه ایلکون‌لر آیاقلرینده‌غی آغیر تومروقلرینی (٤)، قوللرینده‌غی کوتارماسلك بیلا کچه (۵) لرینی، مویونلرینده‌غی قالین بوغاولرنی قیرغانده ، سز آرسلان بالالرینه « طوتساقلق » ده (٦) چورورگه یازوق بالا !. بورونغی‌لری لاچین ، آلپ ، تیمور بالیق آدلری ایله آداقلانغان آکو (۷) لرنكٔ بالالرینه ، بو چاقلرده‌غی قارچغه‌لرنكٔ طورناقلری آراسنده ایزلورگه ، قانلیغ (۸) آلاچی (۹) لرنكٔ کیسکین قلچلری آستنده طوغرالورغه کیلوشماز بالا ! کوناي (۱۰) یاغیندن چیغوب داغدی دولقونلرغه اوخشاشلی کونباتار (۱۱) یاغینه باصغون (۱۲) ایتکان ، قاپلاندی قاپساب (۱۳) آلوب یاتلیقلرینی اوشانداق آنلرنكٔ تورلوك ، طوار ، لرینی تویوملق (۱٤) آلغان آداقلو ایره‌نلرنكٔ اوغوللرینه قورقاق بولورغه یاراماز بالا !. آز قوشون (اوردا ، یاو) لرینی کوب کورساتوب یاتلیغارنكٔ یوره‌کلرینه شاشغونلق بیرگان تولکی چاقلی آلداپچی قاپلاندی کوچلی بولغان آتالرنكٔ اوغوللرینه کوب بولوبده قورقاقلقدن آز کورینورگه یازوق بولور بالا!. تکٔرینكٔ کوکده‌گی یولدوزلرینی، قللرینه باغشلاغان یارلیقاشلرینی (۱۵) صایوب بترورلك اولمغان کبك ؛ یر یوزینی دوتره‌تکان سنكٔ بابالریکٔنکده بیتملك (۱٦) لرینی صایوب بترورلك ایماس بالا !. بیك اولکان خاقان (۱۷) لرن ؛ سزنكٔ بابا-

---

(۱) اوچوب باروچی . (۲) طویاق طاوشی . (۳) کرداب ، اوپقون . (٤) آیاق بوغاوی . (۵) قول بوغاوی . (٦) اسارت ، طوتقونلق . (۷) آدم ، انسان ، بره‌گو- بر آگو- بر آدم . (۸) قان توگوچی . (۹) جلاد ، پالاچ . (۱۰) مشرق . (۱۱) مغرب . (۱۲) هجوم (۱۳) شهرنی ، قلعه‌نی ، دوشماننی چورماق . (۱٤) غنیمت . (۱۵) انعام ، احسان . (۱٦) محاسن ایاسی . (۱۷) ترك خانلرینكٔ

Из фондов Российской национальной библиотеки

لریکزنڭ یارلیغ (۱) ، بـویورلتو (۲) ، آلتـون بیلگو (۳) لری برلنگنه باشـلیغ بولا آلغانلر. آنیق بیل بالا! کیلاچك سـزنـکیدر. تیمور قازیق یولدوزلری ، آداشقانلرغه یول کورساتوچی بولوب یارا۔ تلغانغه اوخشـاشلی ؛ سنده « قالتاغای » (٤) لرغه یول باشچیسی بولورغه طرش! بورندەغی بابالریڭ یاکُلیق (۵) سوملی ، چدامْلی، کوروملوکلی (٦) ، آکُلایوشـلی ، صایلو (۷) ، باولو (۸) ، بیتیمْلی (۹)، آکُلاق بول! آیغاق (۱۰) ، یاتقون (۱۱) ، چاغمر (۱۲)، چوغولچی (۱۳) ، چومان (۱٤) ، یالقاو، چومری (۱۵) آزغون ، یالتاق (۱٦) ، شیلتاقچی (۱۷) ، مینمینلـکای ، شلقین (۱۸) ، قالتماق (۱۹) بولما بالا. کوکدەکی قویاشلر، آی یولدوزلر طوقتامی تیبرەنوب بتون آچون (۲۰) نی یاقترتوب یورگان کبك ، سینده بیلوکلو اولوب بیلوکڭ ایله ایلـکوننی یاقترتورغه ، آنلرنڭ ۔ ایکی آچونده یوزلرینی یاقتی قیلورغه طرش بالا!

شولای اولسەڭ « توکا » (۲۱) ده صورغوچیلر (۲۲) کیلـگانده ، سوروغکونی (۲۳) بولغانده یوزڭ آق بولور، بالا!.

« هادی آطلاسوف . »

لقبی ؛ بولقبنی ترکلزدن مانغول خانلری اوزلرینه آلغانلر. (براقهاوز ۔ یفرون ۷۲ جلد مادەسی Хаканъ هم ٤۳ جلد Орханск. надписи مادەسی) (۱) منشور اوکاز، (۲) حکم کاغدی. (۳) فرمان نامه. (٤) جاهل ، نادان. (۵) اوخشاشلی. (٦) جامع الفضائل. (۷) حرمتلو، ممتاز. (۸) تربیەلو، عاملی، (۹) کورکام صفتلی. (۱۰) نمام، سـوز یورتوچی. (۱۱) یوقلاوچی، تیك یاتـوچی. (۱۲) خسیس. (۱۳) غیبتچی (۱٤) آغیرتنلی ، تن سویوچی. (۱۵) یالغانچی. (۱٦) ایکی یوزلی. (۱۷) تهمتچی ، بهتانچی. (۱۸) ناموسسز. (۱۹) اویاتسز، عارسز. (۲۰) دنیا. (۲۱) قبر. (۲۲) منکر نـکیر. (۲۳) قیامت کونی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۲۳

تل توغریسنده

بو ، تل توغریسنده کوبمو سوزلر سویله‌ندی ، کوبموده طار-تشلدی شولایده بر ایبکه ، جونگه کیتکان ، کوزگه کورنورلك اش یوق . نیندیگنه بتك ، باصمه‌لرغه قاراما ، ئه‌لیگی قارشمه ، ئه‌لیگی بولا-مق . قایچانغنه توزه‌لور ایکان بو ، تل ! اوزمز «تورك» دیب آتالوبده اوز تلمزنی صانغه آلمیچه ایکنچی یات سوزلرنی قارشدروب سویله‌و اویات توگلمی ؟ قایده بزنڭ توب تلمز ، قاید بزنڭ تورو کلك؟ یولسز ، یوصقسز (۱) ده کتیش بولورمی ؟ ! نیشله‌ب بز بو کونگه قالدق ایکان ! . . .

بیلگیلی ایندی ، بو ، تلنڭ یوغالووی تورلی تیره (۲) نـڭ بر برسینه قارشوب ، آرالاشووندن کیلگان ؛ شـونلقدن تلده‌گی اصپایلق اوزاقغه بارمیچه بتوب یوغالوب کیتکان . نیك صوڭ آرطینه توشیمز ! آقتق ، چولقلری بلمگان ایکان ، بز ، یولقلرغه طرشو کیره‌ك ایدی (۳) . اوکنچ طورمش ، مڭ آیانچ ! . . .

ایندی بو کونڭ بزگه نیندی تل ایله سویله‌شورگه؟ اولسی قڠغر بوسی ایگری تاغی بلمیم ئه‌لله نیندی صلتاو تابوب بو ، برسیده قیشق (٤) دیوبمی ، کیمچیلکلی، صیقه (۵) لی دیب بارلغینی سلته‌ب طاشلارغه‌می؟

---

(۱) یوصق - یول دیگان سوز . (۲) تیره - ارو ، بر آتانڭ بالالری دیگان سوز . (۳) آقتق یا بولماسه اونوق - بالانڭ بالاسی ، تورون دیگان سوز . چولق - بالانڭ بالاسینڭ بالاسی . یولق - بالانڭ بالاسینڭ بالاسینڭ بالاسی : بو ، یولق ایندی بیگره‌ك یراق کیتکانگه ئه‌یتله‌در . (٤) قیشق ، ایگری ، قڠغر - بارسی بر سوزگه ئه‌یتوله ؛ توز توگل دیگان سوز . (۵) صیقه - کیمچیلك ، بر توشی اشکه یاراماولق.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ئەللە تلدە بیتوشلكلری ایلە آتاق آلغان (؟!) بو کونگی «تورك» لرنڭ (١) تورك تلی دیگان تللرینی آلوب شونلر یولندن کیتەرگەمی؟...

یوق، یوق! مینم یارافسز اویمە قالسە بودە ایس کیتارلك بر تل توگل. نیك دیساڭ: بر زور قاآنلق (خانلق) نڭ «تورك» آتی ایلە یورتلوبدە سویلەگان سوزلرندە اون سوزگە بر سوز، بولسە چن «تورك» تلی بولور، بولماسە اول دە یوق. تورغانی یات تللردە قوللانلغان سوزلر، آندن بوندن قارشقان بر قارشمە بولسون دە بودە نازكلك، تلدە بیتوشلك دیولسون! آندن دە بتونلای باشقە بر صوی نڭ (اروننڭ) تلینی قوللانوبدە شونلردن صانالورغە ایدی (٢). یوقسە آندن بوندن جیوبدە بر جیوندقغە «تورك» تلی، تلدە بیتوشلك دیمك کیچرلماسلك زور بر کیمچیلكدر. آندای جیوندقلرغە نازكلك، بیتوشلك دیولماس؛ «تورك» آتی ایلە آتالوبدە بر جیوندقغە بیتوشلك دیولسون! اول، نی دیگان سوز!...

قایچان «تورك» ایکانمز قایدە تلمز! اورنسز «تورك» دیب آتالماغاندر بیت، نیك شول یولدە طرشمیمز!

بو، یاقدەغی «تاتار» دیب یورتلگان ارو (اروغ - بر آتا بالالری) ایلە بو کوندەگی «تورك» دیب آتالغان اورولرنی: برسینی «تاتار» برسینی «تورك» دیب آیرورغە اورن کورنمی، تیکشروب قاراسە ایکیسینڭ دە برصوی، بر تیرە بولوی آپ آچق کورنوب تورا. اوزون سوزنڭ قصقەسی نیچكدە بولسە «تورکلر» نڭ توبدە بر تللری، تلدە بیتوشلكلری بولورغە کیرەك؛ بردە آنسز بولماس. سوزنی صوزا بلگان چیكلی صوزدق. ایندی بزگە کیرەك بولغان توب

---

(١) بو کوندەگی عثمانلی ترکاری.

(٢) یا، عرب تلینی قوللانوبدە بتونلای عرب بولورغە. یا بتونلای فارسی تلینی قوللانوب فارسی بولورغە کیرەك ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

تلنی قایدن تابارغه ، نیچك بارلقغه چغاررغه ؟ بو ، صوراوغه قارشی باشقه‌لرنڭ اویی نیچکدر آنی بلمیم . آنچق مینم یاراقسز اویمه قالسه: بونی بارلقغه چغاررغه یول ، کوب قیینلقلر ، آغرلقلر بولسه‌ده بورو- نده‌غی ، بابایلر چاقلرنده‌غی ایسکی بتکلرنی ازله‌ب طابوب شونلرنی باصوب طارالتودر . مونه ، شول نرسه‌لر آرقاسنده ایزی ، اوغان (۱) تله‌سه « تل » برله‌شوب بتون بر کیكڭ تل ، تلده یتوشلك بارلقغه چغار . مونه شول چاقده چن « تورك » دیب آتالورمزده صان آلورمز .

« آسترخان » « عبدالغنی نیازی بیر محمد زاده »

۲۴

یوغم (اثر)

یوغمسز هم کیلوششز نرسه‌لرنڭ برنچیسی دینلمه‌سه‌ده برسی دیب : « کشی ، اوزی عادت ایتکان بر اش ، قوللانغان برمه‌نه‌ز (خلق) نڭ کیریسینه یورطنی (خلقنی) اونده‌ب ، دیمه‌ب یورو » ینی صانارغه یاراسه کیره‌ك . درست « اوزڭ طوتماساڭده کشینی اوگوتله!» دیب‌ده ایتکانلر ؛ مگر بو کبی سوزلر ، باری « یخشیلق‌غه اونداو یولی بیکله‌نماسن ، طارایماسن » دیگان اوی‌برلان‌گنه ایتولگان بولوب ، برده یوغملی بولوون اوستلرینه آلغانلقدن سویله‌نگان سوزلردگلدر .

بو سوزلرنی ، حرمتلو « ترجمان » غزته‌سی‌نڭ ۳۰ نچی صاننده یازلغان ، قزانلی عیاض افندی‌نڭ « تل » حقنده‌غی بر نیچه سوزلرن اوقوغاچ یازدم . عیاض افندی ، یکل آنا تلن قوللانو ، چیت تل سوز

---

(۱) ایزی ، اوغان ـ ایکسی ده بر سوز : یوقدن بار ایتوچی .

لرن قاتشدرماو تیوش ایردوکن بیك آچیق بلدرگان هم بیك آچـی روشده درست یولنی ـ درستلك اوزیده آچی بولا ـ کورگازگان. بو یاقدن قاراغانده هیچ دیه‌چك سوز یوق. «ایر کشی‌نك آغزندن ایرلر سوزیگنه چغا شول!» دیب اوزن قوطلاب قول چابارغه‌غنه قالغان. مینم ایسم کیتکان هم عیاض افندی‌گه کیلوشسز دیب أیته‌سم کیلـگان بیروم شـولغنه: عیاض افندی، ئلگی بر بیت‌لك آنـگومه (مقاله) سنده، شولقدر عرب، فارسی سوزلرن قاطشدرغان، شولقدر اسپایلاغان، بونی اوقوب قاراغان کشینك ایسینه، ایسکی میشارلرنك ایل آغزنده أکیه‌ت بولوب قالغان بر جیونلری کیلمی قاله‌چق دگل. میشارلر، اورس تلن سوز آرالرندن قالدررغه بولوب، اوز آرا بر جیون یاصاغانلر ایکانده، اچلرندن بری ـ قوشطانی بولورغه کیره‌ك، ئلله ملاسی‌مه؟ ـ آیاق اوره توروب، آلدونداغیلرغه قچقروب سوز باشلاب: «جمایه‌ت! اصلش‌ته!.. بوندن آری، آتنیود اورسچه سوـ یلاشمه‌گز! برده یارامی فلانده توگان!..» دیب بتورگان أڠغایدوق میشارلرده: «دوبری! دوبری! بیك دوبری!» دیب شولای اورسچه قاتشدرماسقه سوز بیروب طارالشقانلر.

١٥ نچی صان «شورا» ده هم «قلم مسابقه‌سی» باشلی، قسقـه غنه بر سوزی آراسنده «مسابقه»، «رواج و ترقیسینه»، «خالص وصاف ترکیچه بر مقاله یازمقدن عبارتدر»، «تدقیق ایدلنور»، «مقاله صاحبنه»، «مکافات»، «عینا درج اولنور» کبی، هیچ آبدرامیچه ترکی یازلنورلق سوزلری عربچه یازوینه برده یول طابه آلمادم هم یوقاریدـ غی سوزلرمنی‌ده «قزیم، سیکا أیته‌م! کیلونم، سین طـڭله!» دینلـگان مقال بوینچه‌غنه یازغان بولسامده بولورمن.

بزچه: آنا تیلمز آلغه باصسن ایچون الڭ آچیق هم یوغملی یول: آطاقلی، باشچی ـ رضا، فاتح، موسی افندیلر کبی ـ یازوچیلرمز،

چیت تل سوزلرن برده قاتشدرمیچه یازوب عادتله‌نو ، چیچه‌نلکنی (فصاحت و بلاغتنی) ده چیت سوزلر ایله چوبارلاوده دیب بلمیچه ، «یکل آکلاتو» طاتلی توشندروده دیب ایمان کیلترودر .

بوکای ایلندن ، «عمر قراش اوغلی».

۲۵

دوستلر تابو طوغروسنده .

دوستلر دورت تورلیگه بولنورلر . بری «یاردم ایدر هم یاردم استه‌ر» ، ایکنچیسی «یاردم ایتماز هم یاردم استه‌ماز» ، اوچنچی تورلیسی «یاردم ایسته‌ر ، اوزی یاردم ایده بیلماز» ، دورتنچی تورلی سی «یاردم ایدر ، اوزی یاردم‌ده استه‌ماز» . بو صوگغیسی ایسه دوستلرنڭ الڭ یاخشیسیدر . بونلرنڭ ایلکیسی ایله دوستلاشوب شادلق هم قایغولرنی اورتاقلاشوب ، تورغه پك کیلشه‌در . چونکه «طورمش» دیگان نرسه اوزی اوشبو توب اوزرینه قورلمشدر . اوشبونڭ کبی دوستلرگز بولنور ایسه طارلق هم قاتیلق کونلرگزده شونلردن بولشلق استایه‌چکسگز ، اوشبو دوستلرگزده سزلره یاردم ایده‌چکلر . بونلرغه قارشی سزده آنلرغه یاخشیلق ایدرسز . کشیلر ایسه بربری ایله اوشبو دوستلق یاردمی ایله‌گنه یاشارلر ، بربرینه یاردم قیلشورلر . دوستلاشو هم یاردملاشو ، کبی نرسه‌لر بولماسه‌ایدی کشیلر یاشایه آلمازلر ایدی .

ایکنچی هم اوچنچی تورلی دوستلر ایسه الڭ یامان دوستلردر . اونلرنڭ هم دوستلقلری هم دشمانلقلری بلگلی توگلدر . دوستلشمق

دیمك آلوش بیرش ایله یاردم ایتشمك دیمك اولور ایسه، بو کبی دوستلرده چن دوستلق بولنماسه کرك. بونداین کشیلر سگا وبگا بر آغیر یوکلکدن باشقه بر نرسه‌گه‌ده یارامازلر. آره صره بونلرنك یاوزلغندن‌ده قورقورغه و هیچ اولماسه آگلی بولورغه تیوشلیدر. بو کبی کشیلر، دوستلرنك دارولری، هم‌ده اولطرشلری ایله شادلق کیتره تورغان کشیلر اولمای، باری سیگا و بگا یابشقان چیرلر هم‌ده آغولردر.

دورتنچی تورلی دوستلر ایسه الك یاخشیلرندن و الك کورکام لرندن اولوب، بو کونمزده بونداین دوستلقلی کشیلرنك بارلیغی بزگه ئلیگه چیکلی قرانغودر. اوشبو یازولریمه کوز صالغان ایبداشلرمدن اوتنه‌م: بو یر یوزنده بونك کبی دوستلرگز بولور ایسه، آنلرغه آزاو دیشلرگز ایله یابشوگز! وآنلردن، اوزگزه الك قزقلی نرسه‌لرنی ده قزغانماگز!. بونك کبی دوستلرسزگه هر بر اشگزده بولشلق ایتو، هم‌ده سزنی آلغه یبارودن باشقه‌نی بیلمازلر، شولای ایندی شولای، دوستلر ایله برله‌شوب جیولشلر یاصاب، کوگللر شادلاندرو، هم‌ده قایغولر ایله ایچ پوشولرنی تاراتودن تادلیراق نرسه یوقدر. بو طوغرو-سنی هر کیم چنلاب‌ده آگلامشدر؛ بو اورنده شونیده أیتوب کیتو تیوشلیدرکه، دوستلرگز اوزگزدن بلملیره‌ك هم ایبلیره‌ك اولسونلر، هیچ اولماسه اوزگز ایله بر تیگزگنه اوقومشلی بولسونلر. بلملی هم ایبلی دوستلرگز بولنور ایسه آنلردن بر تین آقچه توتماینچه، ارقو هم‌ده یازو کبی کرکلی نرسه‌لرنی اوگرانرسز. بونلردن باشقه پك کوب کرکلی نرسه‌لرنی‌ده اوگرانرسز کشیلر آراسندن، دوستلرینك آغزندن چوبلابکنه بلملی بولوب کیتکان کشیلر یش یش اوچریدر. بلملك، بلملی کشیلرنك آغزندن چیغوب‌قنه توراردر. اوزون سوزنك قصقه‌سی شول، بلملی و ایبلی اولان دوستلری بار کشیلر بونك

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایچون کورکه کبی قاپارنوب سوینور ایسه‌لر یری واردر. بو اورنده ایکی بر برینه دوست کشیلرنی کوره‌سه‌ترم. محمد عبده آدلی بر کیمسه، اوزینڭ دوستی اولان جمال الدین الافغانی‌دن اوقوبقنه بلملی همده پك شه‌ب یازوچی اولغان. مونا بو ایکی کیمسه‌دن اورنه‌ك آلسه‌ق نیچك بولور ایكان؟

مین اوزم‌ده بلملی و ایبلی دوستلر تابا آلمیچه پك اوزاق کونلر ماتاشدم. شونلقدن دوستسزلقنڭ آغیر نرسه ایدکین بیلورم، شولای بولسه‌ده یارطی یورطی دوستلر ایله یوروردن یالگز تورو، همده دشمانلردن اورنه‌ك آلوب، اوزگنی کشیلك ره‌تینه تیزه‌رگه طرشو، مڭ قات آرتقدر. مینم‌ده بلمسز دوستلرم کوب ایدی. بونلر بگا کوب زیان کیترمادکلری کبی، کوب تابیش‌ده کیتره آلمادیلر. بونلر ایسه بگا بیچورا و اوبرلر ایله قاتشدروب ایسکی تاتار خاتون قزلری طاپقرندن سوزلر سویایلر ایدی. طوغروسنی أیتکانده بونلر بنی ایسکی‌دن قالمه یولالرینه اپارترگه ایته‌لر ایدی. بونلرنڭ بنم ایچون الڭ بیوك زیانلری بنم کبی نادانلرنی ماقتاب اورنسز یرگه قاپارتولریدر. ایشته مونا بو زیانلری همده الوغ زیانلریدر. مین اوزم بونلرنڭ توبسز اویلرندن کوچکه‌گنه قوتلدم. بو یر یوزنده اوکسز کشیلر بولنور ایسه اوزلرندن بلملیره‌ك هم اشلکلیره‌ك، دوستلری بولماغان کشیلر چندن اوکسزدرلر. مین اوزم‌ده بلمسزگه اوغل بولغانچی، آنڭ قوغل‌ده بلملی‌گه قل بول، دینلمش ایسکی تاتار بابایلر سوزنچه بلملی کشیلر ایله دوستله‌شرغه طرشدم ایسه‌ده طرشولرم جیلگه کیتدی. بلملی کشیلر بگا بورلوب‌ده قارامیورلر ایدی. ایندی بوصوك یللرده مین اوزم‌ده بلملی کشی بولورغه طرشه باشلادم. برنیچه یللردن صوڭ مین اوزم‌ده بلملی کشی بولا آلورم. بونڭ ایچون تڭری یاردم ایتسون! اول چاقده بنم ایچون «ع. بطال

Из фондов Российской Национальной библиотеки

افندی» کبی بلملی دوستلرده تابلور. ایندی مین باری شول کیلەچك کونلرنی کوتوب قالدم.

«میان عبدالاول الغفاری»

الوغ آقا. قرانوفیمسکی اویاز.

٢٦

«شورا» التماسینه

بر مکن سیکز یوزده توقسان دورتنچی ییلدن بیرلی، «برکته» آولنده منلا - اوقوتوچی خواجه بولوب شول آول کشیلرینك بارچه ایر بالا وقز بالالرینه کیرا کلی نرسەلرنی اوقوتوب اوگرەتوب تورامز. بز کیلگانچه بالالرغه هیچ بر کشی، هیچ بر نرسه اوقوتوچی یوق ایدی و بالالر بر نرسەده بلمیلر ایدی. بالالر اوقورغه بر اویده اورنده یوق ایدی. اوشبو بر مکده توقز یوزده توقزنچی ییلده بزنك بو آولغه کیلوب خواجه بولوب بالالر اوقوته باشلاومزه اون بیش ییل بولدی. بو ییللرده بو کونلرده بو آول بالالری بارچەسی دیبورلك نماز اوقی هم یازو تانی ویازو یازا بلەلر ایندی. بونلرنی اوقوتو بیك آغر وجفا وبیك مشقتلی اشدر. شونك ایچون کوب اوقوتوچی خواجەلر بر ییل یا ایکی ییل یا اوچ ییل اوقوتالرده تاشلیلر اوزلری طرشماغان اوقوغه دشمان کشیلرنك بالالرینی اوقوتو بنی بیك بورچیدی یابقدردی اشدن چغاردی - بونلرنك بالالرینی اوقوتونی تاشلادم، اوقوتماو ایسه بینی باشلادم دیب اوقوتمیلر طنچغنه طورالر. بونلرنیده اورشوب بولمیدر. بو نادان آول کشیلری اوقوغه اوقتوغه بیك دشمان، بونلرنك بالالرینی اوقوتوب کراك نرسەلرنی بلدرو، چیکسز الوغ مشقت

وزحمتدر، چونکه بو کشیلر قار یاوب قش بولوب آت صغرلری
قرده آشی آلمی باشلاغاچقنه، بونلرنی قارارغه بالالر کیرا کما گاچکنه
اوقورغه قوشالر، یاز یینه باشلاغاچده بالالرینی اوقودن توقتاتالر. بو
آول کشیلری اوزلری بیك نادان اوقولری ایجك گنه اولدیغی ایچون
بالالرینه‌ده ایجك گنه اوقوتورغه قوشالر، اوقونك قدرنی برده بلمیلر.
شونك ایچون بونلرغه ینگل روشلی کیرا کنی بلدروب یازو تانوتو یازو
یازدرولر بیك آغر. آولده اوقتوچی خواجه‌لر بارچه‌سی مونی بلوب
بیك قایغرالر قایغرسالرده بونلرنی بورونغی اشلرندن ایسابلرندن قایتا-
رغه وتوقتاتورغه هیچ بر یول تابا آلمیلر. اول آول کشیلرینك ینه
بر قارشی اشلری شولدر، بارچه‌سی دییورلك ایجك و کیسك باش،
کتابلرینی بر آز کوکلگه کوکل سبقی اورنینه آلوب اوقوغانلرده، شول
روشلی شول یول ایله بالالرینی اوقوتورغه کوچلیلر. ایرکسزلیلر. اوقونك
باشی ایجك بزنك بالالر ایجك اوقوسونلر ایجك بلماینچه هیچ بر نرسه
بلوب بولمایدر دیب هر وقت اوقتوچی خواجه‌لر ایله قچقرشماقده واور-
ششماقده وقایسی وقتلرده صوغشماقده‌ده اولالر. ایجك سز اوقوتونی
واوقوتوچینی بیك دشمان کوروب، قایسیلرینی آولدن قاولیلر،
قایسیلرینی تورلی جفالرغه مشقتلرگه توشرالر.

خواجه‌لر ایجك سزگنه ینگل ویخشی روشلی اوقوتو برله بیك تیز
یازوطانوب یازو یازارغه وبارچه بالالرنی وکشیلرنی آبز قیلورغه بولادر
دیب‌سویلاب، هم آز وقتده‌کوب نرسه‌لر بلدروب کشیلر آلدنده اوقوتوب
یازدروب کورساتسه‌لرده اول نادان کشیلر اشانوب بتمیلر، شونك
ایچون ایسکی اشلرنده ایسابلرنده تورالر. اول نادان کشیلرنك یاکا
ینگل روشلی اوقوغه واوقوتورغه قارشی تورولرینه برنچی بیك الوغ
یاردمچی قارت ملالر ونادان بایلر ونادان ایشانلردر.

برکته ملاسی « طاهرشاه مراد اوغلی . » مینزله اویازی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

۲۷

قز بالالرنی اوقوتو کیرکمی ؟

اگر قزلریمزنی اوقوتماساق آلغه بارومز قیون بولاچق. قزلریمز اوقو اوقتونی بلمه‌سه‌لر آنلردن طوغان بالالرده شولای بولاچق. بلو یمشندن آنلرده قوری قالاچق. قزلریمز اوقو اوقتونی بیلمه‌گه‌نلکلرندن بالالرینك اوقوغه کوڭل قویولرن قایتارالرده آنلرنی نادان قالدروب کیله‌چکده اوزلرینك آلغه بارولری ایچون برسی برسینه یاردم ایتشه‌چك یرلرندن آیروب آنلرنی آرتده قالدرالر. شولای بولسه آنلرنی اوقوتماو آلغه بارومزغه یول بیرمه‌سه آنلرنی اوقوتوب، تیره‌ن اویقولرندن اویاتوب اوقو اوقتو اشلرنده الوش ایه‌سی ایته‌رك آلغه بارومزغه یول آچارغه تیوشدر.

بز تاتارلرنك آلغه بارومز، نادانلق چقورندن آطلاب چغوومز یالغز کیله‌چکده‌گی تاتار یاشلرینك آناسی بولاچق قزلریمزنك بلملی بولووینه باغلیدر. قزلریمزنی اوقوتساق، کوزلرن آچساق آنلر بزنك آلغه بارومزغه یول آچاچقلردر. آنلردن طوغان بالالرده بلملی بولورلر. آنلرنك بلملی بولماقلقلری تاتارلرنك آلغه کیتمکلریدر.

آنلرنی اوقوتساق ایك الك اوزلری اوزلرینه ایه بولورلر ایدی. اوزلری بلمه‌یه‌رك ایرگه باروب صوغشوب قرلشوب بر آز ترکلك ایتکاچ، آناسن بالالرندن، بالالرن آناسندن آیروب یباروب اولگانگه چیکلی قایغوغه صالمازلر ایدی. آنلرنی اورشوب صوغوب کون بوینه ات شیکللی اش اشله‌توب آنڭ اوستنه کیملك کوزی ایله قارامزلر ایدی. بزنك تاتارلرنك شاقتی اولکانلرندن صانالغان کشیلری «قزلرنی اوقوتو نیگه کیرك؟ آنلرنك سودا ایته‌سیلری یوق، یازوچی

بولاسیلری یوق ، آنلرنی اوقوتساك بوزلالرغنه» دیوب ایتوچیلر بار. بو آبزیلر یوقاریده یازلغانلرنك برسنده اویلامیلر میکان ؟ قزلرینك نادانلقلرندن اوزلرن اوزلری صاقلی آلمیچه ایرلرینك طرناق آستنده ایزلدکلرنده اویلامیلر میکان ؟ نیچك اولسه‌ده اولسون بونك شیکللی زور بر اشده اویلامیچه سویلاولری بك زور قایغودر.

محمدجان ایشمحمد اوغلی.

اداره :ــ بو مقاله‌نك نه یردن یازلدیغی معلوم اولمادی. امضاسی‌ده تانلوب بتمادی. بلکه تخمین ایله‌گنه قویلدی.

۲۸

اویسزلق ایه‌سون ئه‌ره‌م ایته.

بز بو کون بیك بلیملی اولوب بورونغی بابایلرمزنك سوزلرینه برده قارامای یایسه اوسدانگنه قاراب آنلرغه «اویسز اولغانلر» دیوب نی حتلی تل اوزاتساقده مینم بلومچه بو باری بزنك ینگل اویلیلقمزغنه در. یوق ایسه آنلرنك بتون سوزلرندن اوی ایلان بلیملری شول حتلی آچق کورنوب طورادر. تابقر کشی شونلرنی بر کورو ایلان برده توقتامی بزدن بیك کوب ألوش یوقاری اولغانلر دیوب ایته‌چك. مین مونك ایچون بو کون آول قارتلرینك بابایلر سوزی دیوب سوز اوگغاینده ایته طورغان صناولی سوزلرون ایتمیچه قشنك اوزون تونلرونده اشلاب تویغاچ بر کوکشین ماقصوه‌ه ایلان ایکمك آشاغانده آش سگوشلی اولسون دیوب سویلشه طورغان یالغاندن توزولگان تابشلی اکیتلرون سویله‌سمده سوزومنك درست چغارینه اشانام.

منه اول اکیت‌لردن بریسی : «اویسزلق ایه‌سون ئه‌رەم ایته» دیگان اویسز آچ بوری «اکیتی» - بورن برقاره اورمانك بر بوری بیك کوب کونلر آشارینه بولمیچه آچ قالوب آبتراغاچ، توزانلی بولغانچق بر توننی اوزینه تابش بلوب اورمانغه یاقین بر آولغه باروب آرتدن آبزارغه کررگه یول قاراب یورگانك، بختینه قارشی وهاب بابای یورتینك آرت قابقه‌سی آچق ایکن ، شوندن توب توری صارقلر آبزارینه کروب قزغانچ وهاب بابای خاتونی سمیعه ابینك صاوا طورغان کجه‌سی توری کیلوب آشامق اولغان . اویلی کجه تلگه کیلوب توبنچیلك ایلان «بیك یخشی آشارسز آلایده مینم برگنه اوتنچمنی تگلاب اوشبو لاپاس توبه‌سینه منوب سینی ماقتاب سوزسویلارگه ایرك بیرسه‌گز آیرم قزغانوگز اولوب مینمك دنیاده قایغوم بتار ایدی» دیگان . بوری برده اویلامی بیك یخشی مینده بر آز یال ایتارمن دیو ینه کجه بیك تیزگنه منوب آچی تاوش ایلان سمیعه وهاب! دیوب ایکی اوچ تابقر آقروینه بتون آول أتلری بر آغزدن اولارغه باشلادیلر. ایل کشیلریده أتلر اولاوندن بوری بارلغون سیزوب کوساکلر ایلان اورامغه چغوب قایده باررغه بلمای تگلاب طورغانده وهاب بابانیك قاتی تاوش ایلان بوری بار! دیوب قچقرون ایشتدیلر . بارسیده وهاب بابایلرغه یوگروشدیلر . بوری بو صولوده آچلقون اونتوب قایده بارغه بلمای اورامغه چغوب اتلر ایلان کوساکلی کشیلر آراسندن صوغوله تالانا قر قابقه‌سینه جیتوب آندن بار کوچی ایلان اورمانغه قاراب چابوب کیتدی . نی ایتمك کیرك ؟ اویسزلق مینی بو روشکه توشردی . یه صوك اوز اشمنیگنه باشقارمیچه برده کیرکسز کجه‌نك لاپاس توبه‌سینه منوب آقروینه ایرك بیردم ، دیگان شیکللی اویلر بورینك باشینه برسی آرتندن برسی کره باره ایدی . بو روشکه یولقو ایلان بوری اویغه کیلدی دیوب بلگز . آنك اویسز بلیمسزلگی یاشدنوق اولغانغه بته طورغان توگل .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اول شول یولدوق ایکنچی بر تکه‌نی اوچراتوب تکه‌نڭ آلداوی ایلان بر یولی قابوب یوتو دیگان یالغش اویغه کیتوب تکه‌نك بر یولی کرام دیوب یوکروب کیلوب سوزوب یبروندن بر کوزی چغوب تاغن بر صبق آلدی. تاغن شول یولدوق اوچنچی ره‌ت بر بیه‌نی اوچراتوب آ گغرالقی ایلان بیه‌نڭ سوز ینه أشانوب أش ره‌تی یازون (پروگرام) اوقیم دیوب آرتینه بارغاچ بیه‌نڭ قوش آیاق ایلان تیبوندن بر آیاغی صنوب تاغن بر صبق آلوب اویسزلقی آرقاسنده کوزسز آیاقسز کیونچه اورمانغه کروب کیتدی.

منه بابایلرنڭ بو کیتی یالغاندن توزولگان اولسه‌ده اویلی کشیگه نی حتلی تابشلی. آلای بز آ گغرالقمز ایلان موندن تابش کوره آلمیمز. بز تاتارلر بو اشنی مڭ مشقت ایلان قولغه آلامز ایندی دیگانده آچبوری شیکللی ایکنچی اشکه توتونه‌مزده بارون برگه قولمزدن أچقندره‌مز.

یانگیلدی ده امام «ا. صالحوف».

قزان - مسقوا تیمر یولی.

۲۹

بلغار قزی آی صلو.

آی صلو کوزلرمنڭ آلدنده چچکه‌لردن اوقماشقان بر اوچ چچکه کبی کورنوب کوز قاراوی بله‌ن مینی اوزینه باغلای، قولمدن کوچنی آلا ایدی. بلغار قزلرنده‌غنه بوله تورغان: آق توگراك یوزی اوستنده‌گی آل قاتش قزغلت بیتی، قاره‌سی قاره، آغی آق بولغان زور کوزی، اوزون قاره چه‌چی، طال چبقدای صغلوب تورغان بویی کوله بیروب

کرفك قاغوب ایتکان سوزی نیچکده اوزینی یاراتدره ایدی.

آنی کوبدن بیرلی سویسامده اوزمنك سویگانمنی آڭا بلدرمی ایدم. آنك ـ مینی کورووی بلەن کوز قاراووینك باشقەلانووی، سوزلرینی قالطرانکرەب ایتووی مینی یاراتووینی سیزدره ایدی.

بر کون آغاچلر آرەسنده ایدك. آنك ماتورلغی یاننده اوزمنی یوق کبی کورسامده قولمده کوچم قالمی اوزمنی اوزم بلمی یلگه بوگلگەن آغاچ کبی آی صلوغه تابه بوگلوب قورقنقراب ـ «مین سینی سویەم بیت» دیدم. یاراتقاننی بلدره تورغان تورده کوزمه باقدیدەـ طننی جیووب ـ مین ده!.. دیدی. شول میزگلده کوزنده قویاشقه قارشی یالتراب ایکی بورتك یەش کورندی. آغاچ کوله گەسنده اوطوردق. چچکەدن، چچکه گه قونوب یورگان چبنلر آی صلوغه قونارغه ایتەلرده آنك سلكنگاننی کورگاچ چچکه توگل ایکاننی بلوب کیری کیتەلر ایدی. مین ده آنك کوککه اوچووندن قورقب قولمنی تیگزمی ایدم.

کوز قاراشومزدن جانمز برلشکان کبی بولا، تل بلەن توگل کوڭل بلەن کوزلرمز آرقلی سویشو یاراتشوومزنی آڭلاشه ایدك. ماتور یوزینی، اوزینه بلدرمی گنه قارای ایدم. ایکنچی برده قاووشه آلماوومزنی بلگان ایچون کوزلرمز یەش بلەن قابلانغان ایدی. اول کوزمه طوب طوری قاراب گرسنوب صولاب آلدیده آلدمه قولنی صالدی. بو یومشاق قولنی ایرنمه کیتروب اوبەم دیگانده برکشینك طاووشینه سیسکانوب کتدك. آی صلو بولوت آستینه کرگان آی کبی آغاچ آرەسینه کروب یوغالدی.

***

بر آزدن صوڭ بر کون آی صلوتوشا کده ایدی. ترك بولوب طوروی آزغنه قالغاننی سیزه، ترك چاقده کورگان آوورلقلردن اوزینی قوتقاره طورغان أولمنی کوته ایدی. تیره یاغنده غی نرسەلرده

یه‌مسزلك تاباده تیزره‌ك آلاردن قوتله‌سی کیله ایدی.

باشینی چاق أیلاندروب، کوزینی طوتروب یانده اوطورغان آناسینه قارادیده – اوف!.. دیدی. کوزنده یاشلر بتدی، باشی یاصدق اوزرینه توشدی. تره‌زه آرقلی توشکان قایغولی توسده طورغان قویاش یاقتیسنه جانی قوشلوب کوککه اوچدی. توسسز صارغایغان ایرنلری بو تورمشنی مسقل ایتکان توسلی آچلوب قالدی.

***

آق یوزلی، قاره کوزلی، زیفا بویلی، اوزون چه‌چلی بلغار قزی آی صلو قایده؟

– شول کوندن بیرلی قاره یر آستنده....

«عبدالمجید غفوری» اوفا

۳۰

چنگیز.

اتچلرنڭ بیك ماتور ایتوب، موکلیغنه قچقرولرینه طاگده صزلوبقنه آطا باشلادی؛ منه زورایا... منه آغارا... یاب یاقتی بولدی.

کون تیك طورمی: اوته. قویاش قزاروب تگاری‌ده باشلادی، تیره یاقغه قزللغی تارالوب، ماتور، کوکللی بر کورنش یاصامقده؛ یوراکنڭ الڭ تیران یرلرنده صاقلانغان دردلرنی قوزغاتورلق روشده قوش قورتلرده چوت، چوت صایرامقده ایدی.

شوشندی ماتور کورنشده یوقیدن اویانوب ده ترك بالالرینڭ طامرلرنده یورگان قانلرینی قزدررلق ایتوب موکلی بیك

اوزون ایسکی کویلرنڭ برسنی جیرلاب یبارسه‌ك . . . آلارغه، ایسکی اوتکان یاخشی کونلرینی، شول موڭلی طاوشلر ایله ایسلرینه توشروب، کوڭللرینی یومشاتوب آغلاتسه‌ك . . . آه یوق !

قویاش بر اورنده طورمی، تیك اوزینڭ آلغه باروونده . . . بایتاق کوتارلدی . جان ایالری بارسیده طاتلی یوقیلرنی طاشلاب اوز اشلرینه کرشدیلر . بارسیده اویاو، بارسیده اشده . . .

براوده قاراب، یوقلاب طورمی . . . طرشه، طرماشه؛ اوزینڭ تلاگینی چیغاره . «طرشو بوشقه کیتماس !» .

آه ! ایتورگه ده آور، ایسمه توشــسه یاشلرم طاما؛ آغا . . . یاشلرقاینار، قاینار کوزلرمدن بیتمه طامچیلاب توشه‌لر . نیچون ؟ . . . بارده اشده‌می . اشــده ! تیك بر پوچماقده یالانغاچ قاطی اورنده، ایسکی بویلی چاپانلرغه تورنوب، قویاشنڭ قزوینی سیزمیچه غرلاب یوقلیلر، یوقیلری بیك قاطی، غرلاولری، اولم آلدنده‌غی غرلاودای، بیك آیانچ . . . آه آیانچلر !

تس . . . چو ! طاوشلانمه‌ڭز، یوقلاسونلر !

منه . . . بیل چیقدی، طوزان طوزدردی؛ طـن بولوب قالدی . طاغی بیل، طاغی طوزان . . . اولده بتدی . . . بارده اشکه کیتوب بتکانلکدن بـو قزغانچ یوقیچیلر تیره‌سنده برده طاوش یوق، طب طن قالدی . تیك غرر، غرر دیگان طاوشلرغنه بونده جان ایاسی بولغانن بیلـگرته ایدی .

یوغاریدن توبانگه آپپاق توتون توشدی . تیره یاق آغاردی . بر آزدن صوڭ شول آقلق بتوب یر اوستنده کیك کوکرا کلی، قاقچه یوزلی، کوزلری قصیغراق، صقال ومیوقلری سیره‌ك بر کشینڭ باشنی توبان ایبوب طورغانلغی، کوزلرندن یاشلرینڭ طامغانلغی کورندی . اول کشینڭ اوستنده تیمردن اورگان صوغش کولمگی، باشنده چیتی

Из фондов Российской национальной библиотеки

قامالی اوچلی بورك ، آرقاسنده اوق جایاسی بار ایدی .

بو، آلتای طاولری باشنده، قارا اورمانلر ایچنده کوملوب یاتقان قارت بابامز چنگیز ایدی. . .

نی چاقلی آورلقلرغه توزگان، نیچه کشیلرنك باشلرینی اوتکن قلچلردن کیچرگانده کوکلی یومشامغان بابامزنك کوکلی بو یوقلاوچیلرغه قاراغاچ یومشاغان، اوکسوب یغلی ایدی. بابامز، قالترانغان طاوش ایله ، دیدی :

ـ «بالالر! . . . سز مینم بالالرممی؟ ئلله سزنی یاکلش کوره‌ممی؟ قارتلقدن کوزلرم بتکانگه می سزنی یوقلاغان کوینچه کوره‌م؟... شول یاوز قارتلق دن قولاقلرم صاگغراولانغانغه می سزنك غرلاغانگزنی ایشتکان کبی بولام؟ آ! کوچلی، توزملی ترك بالالری!»

یوقلاوچیلردن غرلاودن باشقه طاوش یوق ایدی.

طاوشلرینی، اوزینك اسکی ایرلگنی صاقلاب: «یوق... یوق! برده یاکلشمیم. کوزلرم بیك آچیق کوره: سز یوقلیسز، قولاقلرم آچیق ایشته: سز غرلیسز!..

آ: بالالر! بنم سزگه قالدرغان نرسه‌لرم قایده؟ چین‌دن قارا دکزگه، تیبت چوللرندن سبر اورمانلرینه چیکلی جایلوب یاتقان زور اولکه قایده؟ اول، اویاولق، اول کوچ، اول زیره‌کلك قایده؟ أ؟ . . . آلار قایده بولغانلر، قایده؟ نیگه ئنده‌شمیسز؟ نیگه بر قارت باباگزغه سوز قوشمیسز؟ »، تگیلردن برده طاوش چیقماغاچ چنگیز بیگراکده اوکسی، بیگراکده یغلی باشلادی.

« مینم قاشمده یر یوزی تتری، مینی سویلاگانده باشقه‌لر کوزگی کونده صارغایغان آغاچ یافراغی کبی قالترانوب بوگلا ، یرگه توشه ایدیلر... ئه‌سز، ئه سزگه براوده یاخشی کوز ایله قارامی، اوزگز تتره‌ب طوراسز!... اویات سزگه بیك اویات!

ИЗ ФОНДОВ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

مین نیندی قارانغی کونلرده ترك اوغلرینی برلاشدروب زور کوچلی بر اولکه یاصادم. ئه سز نیندی یاقتی اوکٔغایلی کونلرده ده تیك یاتاسز، اوزگز طرشماغاج کونلرکٔز اوکٔغایسز کورینه !... ایندی، سز بالالرم، قورالانو اوقو بولغاندن... تارتنمه‌کٔز، اوقوکٔز بالالرم... اوز آرا طالاشوب، تچقرشوب کون اونکارمه‌کٔز، دوستلق، برلك کوینچه یاشاکٔز، کوز یاشلرم! یوقلامکٔز طورکٔز أروغلرم! »

شول چاقلی سوزگه برده سوز قایتاروچی بولماغاچ چنگیز، تیلمروب گنه قاراب، بر سوزده ئنده‌می، بیك اوزاق یغلادی. آه بابامنك قاینار یاشلری!... آه بابامنك قزغانچ آه‌لری! بر یاشگنه تازا یگت‌نك بیتنه، بابامینك قاینار یاشی توشکاچ بیتنی قزدرغان بولسه کیرك، آقرینغنه قیملدی باشلادی.. تیرپنه... چنگیز: «برلك....» دیه باشلاب طاغی بیك اوزاق سویلارگه تلاب، آغزینی آچسه ده بایاغی توتون آنی بولدی، یوغالتدی. بایاغی طوزان، قارت بابایینی، آلتای طاغلری، آلتای اورمانلری آراسینه، قاره طوفراق ایچنه طغوب قویدی. طاشلادی.

بابامنك یاشی بوشقه کیتمدی. تگی یاش طوروبده اوطردی؛ کوزینی طرمیده باشلادی... «یگت اویان، اویان!»

احنف تانغتارف.

۳۱

قوری بلو، سویلەو ییتمی؛ اشلی بلورگە، اشلرگە کیرەك.

نیندای گنه چیتن هم تویونلی اشلر بولسەدە، اوی پوچماقلرنده چای اوستونده، مجلسلردە تور باشلرنده «اوی» لرغە توشوب، «تل» لرگە آلنە باشلاسە، یارطی ساعتلك بر وقت گەدە توزە آلمیچە آنصاتلاشە چیشـلە باشـلی. خلق مجلسـن آچو، ایرك بیرو، تیگزلك، تن جزاسـن قالدرو، دنیا یوزندن صوغشـنی بتروب بـتون کشیلر بر قرداشچە یاشاو وبونلر اوخشاشلی نیچە ونیچە اولوغ اشلر حقندە برگنە مجلسدە سویلەنوب وتیوشلی یوللری کورگازیلوب بتکان وقتلر بولغالی.

اگر اش اشلەب کورساتو یاغینە کیلسەڭ بتونلەی باشقە دنیاغە باروب چغاسڭ: قایدە بوندایون زور اشلرنی آنلردن کوتارگە! نیچە قات بونلردن کچکنە وینگل اشلرنیدە هیچ بر وقت بو مجلس قهرمانلری اشلەب چغارغانلرینی توشکدەدە کورە آلمازسن. خیر «سویلەو اوزی بر اش بیت!» دیسەلر ـ بوڭا هیچ دیەچك یوق.

آرامزدە شوندایون کشیلر بار: اورطە و بیوك مدرسەلردە برنچیلك قازانغان، یخشی بلوی آرقاسندە آلتون نشانلر آلغان اولالر، اما بر بر اورنغە اوطوروب خلقینە خدمت کوستارە باشـلادیلرمی؟ بتونلای قوللرندن جونلی باشـلی اش کیلمی تورغان بر یالقاولر بولالردە چغالر.

یراق بارغە نی حاجت؟... بز اسلام خلقلری و بلکە بتون دنیا کشیلری قاشندە «یالغانچی ـ الله دشمانی» دیە سویلنمکدە وصبی بالالرغە قدر بو سوزنی درستلەمکدەلردر. حالبوکە هیچ بر سـوزندە

Из фондов Российской национальной библиотеки

یالغانلاماغان، چن کشی بیك سیراك طابولسه کیره‌ك.

اوشانداق الله نی بر دیه اشانماغان بر مسلمان یوقدر. شولای بولا توروبده، حاضرگی زمانه مسلمانلری نڭ کوبره‌ك اشله‌گان اشلری و قیلغان قوللقلرینه تیره‌نراك قارالسه، اول بر الله‌دن باشقه دخی بر نیچه نرسه‌لرنی آنڭ درجه‌سنده طانیمقده ایردکلری کورینوب تورماقی حقنده سویله‌ب کوسترگه‌ده کیرا کسنمی‌من.

بونلر کبیلر بیك کوب وبارچه‌سندنده: هر توغریده توب کیرا کلی وایڭ قدرلی نرسه اش اولوب بلو ایسه، باری شول کیرا کلی نرسه‌گه ایرشمك ایچون بر آرالق و قورال‌غنه ایردیکی کورینوب تورمقده‌در. (الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه)

«عمر القراشی» بوکای لسکدن.

٣٢

سوز باشی.

ایل باشی، آول قارطی بولوب اوتکان آقصقال‌آغالر، سوز آراسنده: «جاتوب قالغانچی ـ آتوب قال!» دیگانلر. اوچ ـ دورت توگراك ـ آقچه، جانچقغه صالورصارتین توگل، باری یولداشلرمدن قالماز یوللو، قولیمه یازو قورالی آلوب، آبز کشیلر آراسینه طیغلوب، اوزمنڭ بیلگان تیلمده‌گی موڭلارمنی یازارغه کوچلاندم. کوراش اورونده کوراشوب جیکلگان کشی کوچلی دیب ماقتاولی بولسه، جیگلوب‌جغلغان کشیك برده کیمسنمی. سوزنڭ قسقه‌سی، تگریمنڭ یارلیغی‌برلن، بزنڭ ئولشك بوش‌طورماسون دیب، کیرك توغریسنك، بولیم، بولیم سوز آچدق..

I

الوغ اوغانم! بنی یوقدن بار ایدوب، بر آوج توبراقدن یاراتوب، کشی توزلی قیلدك. بنی، آدم روغندن، آدم نسلندن کیتردك. بیلکسز ترلیك توار دن آیرلسونلر دیب، توغری یولغه صالورغه، أیلچیلك قیلورغه یالاوچلر یبردك. اول ایزگو کشیلر یارلیغکنی ایرشدر-دیلر. بز ایناندق-اوخشاندق. آنلر چن یالاوچلر. آنلرنك صانلری کوب، بزنکده نسل روغلارمز چیکسز کوب بولسه ده سین بر گنه، بولداشك یوق! توزلریمز تورلی، تورلی؛ سنوك اوخشاشك یوق! یاراتقان نرسه لرك صانسز کوب بولسه ده، تیکده شك یوق؛ الوغ تکریم! بارسن، ایلیکدن بولوب کیلگان، بولغانك نك چیگیده یوق، بولورسن، مکگوگه بولاچق! توگانه‌سی توگل. بزنك تراك، تایانچلرمز سینده، تیلا کلار مزده سکادر. تکریم یارلیقا!

II

سوکلو آنام! تکریم نك بیوروقی، أبی، بابایلرنك جولاسی برلن قورصاغکن کوتاردك. صوکره ایکی ییلغه چیکلی کوکراك سوتوك برلن طوق ایتدك صالقون قیشلرده، صاوقلر دن؛ جای کونلرنك، قویاش قزولرندن صاقلادك. اوسوب بویغه یتکانچی اوستم، باشومنی قاراب قاره کولی کیوملرمنی، نازك قوللرکنی صاوقغه طوکدره، طوکدره جودك. جانمده طارقمی اوطوروب یاخشی اوگتلر بیردك، تون یوقیلرك قالدروب، ئلليكی، به‌للیکی دیب صایراب، صایراب یوقلاتدك. اوصاللردن صاقلاب، یامان کوز تیدرمادك. بنم صارتین کوب قیین لرغه توزدك. آنام، باحل بول!.

III

سوکلو آتاقایم! اوأچنده‌کی بالا چاغالرکنی توقلاندرغه کوچلرك

قزغانمای، قیش جای میزگللرنده ایشلاب، اکمك طوز کیتردك . بزنك صارتین کوب آورلرنی جیلکه‌ڭا کوتاروب بزنی کشی ایتارگه طرشدك . ایرتوك قویاش چیقغانچی ته‌مای یوقوك قالدروب، کیچ قارانغو تونکه چاقلی ، ایل آراسنده کشی کبك کون کورسونلر دیب ، بازارده آلوش، بیرش صارتین، قاطیغ صاوقلرده ، در در طوڭوب ، قاتوب یوردك . یاشیمز اونغه باصدقده ، آبزایغه سبق اوقورغه بیردك . جالقاولق قیلماینچه کون، تون ایشلاب، صوقا صوقالاب، ایگن چاچوب، پچان چابوب بولسه ده بایلق جیوب ، بزگه بولاك ایتدیك . بزنی، یمان کوزدن ، اوصال قولدن صاقلاب قانات آصدیکده آصرادیك . بزدن بو یخشیلقلرگه‌غه قارشی ، توله‌رلیك حال یوقدر؛ سینی تکری یارلقاب آق یوزلی قیلسون ! ! !

« احمد جان بیکتیمر اوغلی » تومسکی.

٣٣

تل کیگاشی .

اورنبورغده چغارلوب باسلمقده اولان « کیگاش » نك ١٥ نچی ساننده ، تازا تورك تلنچه ، یات تلدن بر آوز سوزده (١) قاتشدرمای ، بر بتو (٢) یازارغه تلمار (٣) لرنی اونده‌یدر.

بلمه‌یمن : موندای اونده‌وگه بو چاقده آشغوب ، قولینه بته‌و (٤) توتوچی بولورمی ایکان ! تاغی بلمه‌یمن : قولینه بر یازو توتوب بو کیزده چغوچی بولورمی ایکان !

(١) کلمه ، لغت (٢) مقاله. (٣) ادیب . (٤) قلم .

ـ نیگه ؟ دیسه‌ڭ :

ـ شونڭ سارتن ، ـ بورنغی‌ده بزم تورك تلمز هم ، اوزگه تللر کبك ، سوزگه بیك بای بولسه‌ده ، ایندیگه چاقلی توبه‌نه‌یگان ، جاسوغاندر (١) .

بزم آناتولی ، قریم ، قافقازده‌غی ، هم اولرغه ایه‌روب ، اچکی روسیه‌ده‌غی اوقومشلی تابمز (٢) توب تورك تلنڭ بولغان آوز سوزلرنی براغوب ، اورنلرینه عربچه وفارسچه تللردن آوز سوزلر آلمشلردر. اچکی روسیه‌ده‌غی بلمسز تابمز ایسه ، اُسره‌سه (٣) میشه‌رجورتی (٤)، توب تورك سوزلرنی براغوب ، اورنلرینه چرکین روسچه‌دن آوز سوزلر قاتشدرمشلردر.

کره‌ك آق وکره‌ك قارا تابده‌غی جورتمزنڭ تلمزگه بو چاقلی یات آوز سوزلر قاتشدروب ، اونی بر یاق چیتکه چغاروب تاشلاولری یا گُلشلق یا ایسه کوچلك ایله اولمای ؛ بله کوره ، اوز ایرکلری برلندر. ینه‌ده برده کوز یومارلق ، کچرورلك بولغاو دگلدر.

اشلرینه دال (٥) بولورسن !! :

بزدن برمز توب (٦) اچنده سوز سویله‌یدر ، یا ایسه کاغزغه بتو بتیدر. اوز تلمزده اوگه کره‌کلی سوزلر بولا توروب ، اوزیده شولرنڭ بارلغن بله توروب ، ئلله نرسه‌سینه یات تلدن سوزلر قاتشدروب سویله‌ی ، یازادر.

ـ نیك ؟

ـ اوزیده بلمه‌یدر ، نیك ؟

ـ شولای یامانلقغه داغدوغان (٧) .

ـ تل بوزلا ؛ اوگه توشنمه‌ی ایندی !

---

(١) تدنی ایتمك . (٢) صنف . (٣) علی الخصوص . (٤) خلق . (٥) حیران بولمق . (٦) مجلس ، جمعیت . (٧) عادتلنمك .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ینه‌ده بزم تورك تلنده آوز سوزلر آیتلشـده بك کوب بوزلمشلردر. بر تاوش یرینه ایکنچی تاوش کلتروب، سوزلر توبندن چقمشلردر. شـوندای سوزلر باردرکه، اچنده قای بر تاوشـلری اوچر، دور تره‌ت آلشنوب بوتونله‌ی تورکچه‌لکدن چقمشلردر.

شولای ایتوب بویوك تورك ایلی (۱) اچنده باش باشینه بتکان، بیت بیتی بر له کتکان یکرمی چاقلی بوزلغان تل قالقمشدر.!...

شو چاقلی بوزلغان، شو چاقلی چنیسی چققاندرکه، بو تللر ایله سویله‌شوچیلر، تله‌سه بویوك بلم ایه‌سی بولسه‌لرده، برینك سویله‌ون باشـقه‌لری توبتی (۲) آڭلامای آبتراب قالالر! سوڭره یات تللردن برینی اورتاغه آلوب، شونك ایله بر برینك کوڭلن، تله‌گن آڭلاشه لر! تورك تلی ایسل (۳) تورك تلی ایسه موڭایغان، موینی بورلغان، باشی توبه‌ن سالنغان بر آیانچ تورده (٤)، قارغای قارغای بر یاققه کتوب زارلایدر!

أی، اوقوچی! کوڭلـڭنك ایك قاتتی تویلگان توینلرینی چیشوب بیه‌روب تیره‌ن بر اویغه قال، باشڭنی توبه‌ن سال، تنڭنی بیك سیره‌ك آل، اویلا، تو بنده تورك تلینك شو چاقلی آلچاقلقده، جاسقلقده قالوینه قایغرده، ایرکلی ایرکسز اولارق بر اوف ایتوب سـولاده، کوزڭدن قانلی یاشلر آغز.

میزگل (۵) بولوب ایدی ایندی‌که، تلمزنك تازارون یوموشلی باشلارغه؛ کره‌کسز کروب قسلغان یات سوزلرنی چغاروب تاشلارغه؛ اوزمز اوچون یاکی سـوزلر یاساب، بورنغی بوزلغان، چورگان سوزلرمزنی مایلاب آشلارغه.

میزگل بولوب ایدی ایندی‌که، تلمارلرمز، یازوچیلرمز بر یولدن بوروگه؛ تل توزه‌تونك قایغوسن کوروکه.

(۱) ملت. (۲) اصلا. (۳) عزیز. (٤) صورت، حالت. (۵) وقت، موسم.

میزگل بولوب ایدی ایندی‌که، بالالرمزغـه، تلی آچلغاندن باشلاب ساقالی چققانچی اوز تلمزنك جونن (۱)، ایرته‌گی (۲) سن توبی تامری برله اوقوتورغه، کوڭللرینه توقوتورغه.

بلم اورنلرنده ایندی ئلله قایچان ئلله ننده‌ی کره‌کمه‌گان اوقولرنی تاشلاتوب، یا ایسه اولردن بورن برنچی اولارق اوز تلمزنی اوقوتو کره‌ك ایدی. چن قای بر اورنلرده تـورك تلی آتلی، قارا دیگز آریاق تلن اوقوته‌لر؛ براق (۳) اولغنه تله کنی اورنینه کلتروب جتکزمه‌یدر. بزه‌کره‌ك اولان: «کوبلك» (٤) بر تلدر. بوچاقلی جیرنك یارتیسینه جایراغان بر ایل‌نی یالغز باسفور بوغازینك تلینه یوقدروغه بره‌وده کونمس شول. بزده آناتولی‌لی، قریملی، قافقازلی، تورکستانلی، دالالی، سبرلی، اوراللی، قازانلی، ڤولغالی، پنزالی شولرنك باریده اوزلرینك تورك بالاسی ایدیکلرینی بلمه‌ینچه، تللرینکده بر نیگزدن بوزلدیغینی سیزمه‌ینچه، باراغیده تاگری‌دن اویالماینچه، باش باشینه اوز تلن ماقتای، اوز تلن آلغه توتا، اوز تلندن آیرلاسی کلمه‌یدی. بلمسزلری بولای تورسون، اوقومشلی‌لری، یازوچیلریده شـول اویده بیت!

***

سوزدن سوز چقدی، سوزم اوزاب کتدی بوغای. اوز تلمز ایله گنه بوتون بر بتو یازونك قیونلغن توشندره، توشندره بریاق چیتکه‌ده چغوب کتدم بوغای.

شولای ایندی، اوقوچی! کوڭلکه آور آلـمـه. تلمز آلچاق، تلمز جاسق؛ توزه‌توگه، سیبله‌وکه (۵) بك چاق ایندی.

«معلم حسن علی»

---

(۱) قاعده. (۲) تاریخ. (۳) لـکن. (٤) عمومی. (۵) تعمیر ایتمك.

٣٤

قزغانچ ایلکای.

ایلك چاغده ایلکای آدلو بالا آجونغه کلدی. ایلکای آلتی یاشینه ایرشدکده اوکدون آتاسی، صوکره آناسی توکاگه کتدیلر. مونه ایلکای شول چاغده، بر صاقچیسز اوکسز قالدی. جیکارسز بالا آتا، آناسینك توکاسینه واروب فانلر توگوب یغلار، آنلرنك قویوب کتمش اولرینه قاری، قاری طاغنده قایغوررغه کرشر ایدی. آنك اول قاراولری آنلرنی ایسکه توشررگه بیگراکده اورنەك بوله ایدی. کوب چاغنده آتا، آناسندن قالمش نسنەلری صاقلرغه بولشو ایچون اوزینه چن بر ایبداش قاراسەده برده تابا آلمی ایدی. بالا اویلی، اویلی اوصینی شاشرمش، نی قیلورغەده بلمز ایدی. آتا، آناسندن قالمش ئەربیلری بیك کوب بولغان کبی، بالا اوزیده بیك ماتور، کوگللی، الوغ کوزلی، کیك ماکغایلی، تازا گاودالی بولغانغه بار کشیده آکا قزیغه، تورلی یوللر برله آلداب آنی قولغه توشوررگه تلیلر ایدی. بر چاغده آلداوچ خاتون بالانك کوزینه کوروونوب بو روشده سوزگه باشلادی: «بالا! سین آتا، آناسز قالمش اوکسوز! صاقچکده یوق! آتا، آناکدن قالمش نسنه ترلك طوارلرکنی صاقلارغه کمك وار؟ دگله! بن سنك آناك اولایم! بن سنی بر نسنەکەده تیماسکه، تیدرمسکه سوز بیرەم» دیدی. اول چاغده بالا اوصینی یوغالتمش، تورلی اولچوملر آنی تگی خاتون قولینه کرمگه اوندیلر ایدی. بالاده آنی، بونی قاراماین، آتادن قالمش ترلك طوارلری ایله خاتوننك قوچاغینه الاکدی. قسقەسیغنه بالا اچقنه آلماسلق بوغاوغه الاکدی. صوکندن بالا اوصینی ییغوب «آتا، آنامدن قالمش نسنەلری مین

Аз фондов Российской Национальной библиотеки

اوزم صاقلیم » دیوب قارشو کیلسه‌ده یاوز خاتون ، آنک اولچوملری قایا بالاغه ایرك بیرو آنی قیناب ییررلر ایدی. شول چاغده بالانی صاقلارغه آنك روغلرندن بر یکت ، یاوز خاتوننك قیلغان اشه‌کیلك لرن بتون آجونغه بیك اوستالق برلن کورساتوب پك چوق آغرلقلر کوردی. اوصینی یوغالتمش بالا قایه ایبداشن یاقن بلو ، آنك قوطی اوچوب بتکان ایدی. اول یکتنیده آلدارعه یوری ، دیوب قورقه ابدی. بیلگوار یکت چداملق کورساتوب اوز یولنده بارر ، آنی برده یاقلاوچی یوق ؛ تگی خاتون بولاکلرینه آلدانغان اولچوملر شول خاتون سوزن قاباتلاب توررلر ایدی. ئه‌لی بالا زورایوب توغریلقنی آزغنه آکلی باشلاسه‌ده تننده قوری سویاگی ، یه‌مسز کوزلری ، چاچسز یالتوراغان باشی بوکری گاوداسیگنه قالغان .

اولمه‌سمی ایکان ؟! قزغانچ ایلکای !

«عبدالحق عبدالصمد اوغلی» بوبی .

۳۵

مینم برنچی تابقو بلم یورتینه کیتوم .

مین توب « طاولی » آوللیق بولوب اون ایکی یاشلریمه چاقلی اوز آولمزنك بلم یورتنده اوقودم . اوز آولمزده اوقو ره‌تی بورنغیچه ره‌تسز بولغانغه کوره « مونده اوقو تابشسز بولور » دیب چیت آولغه اوقوغه کیتومه کیگاش بیردیلر . مینده بونلرنك کیگاشی بوینچه اوزمزدن یوز چاقرم چاماسنده کشی آراسنده ره‌نکه صالنغان دیب آطی چقغان « طاشلی » آولینك بلم یورتینه کیتمك بولدم .

مین بو چاقده شول چیکلی قواندم ایندی یاشـم بوینچه بوندای قوانغانمده یوق ایدی. أتی میکا: «بالام ایرته‌گه ایرتوك یولغه چغارمز، کیره‌ك یاراقلرکی توینچکلریکا طوترده تیزره‌ك یاتوب یوقلا» دیدی. مینم قوانوم تاغی بر قات آرتوب تیزگنـه یوقلابده کیتدم. ایرته‌گسن ایرتوك تـوروب بیت، قوللرمنی یودمده کیوملرمنی کیدم. مین أنیم طومالرم، یاشداشلرم طانشلرم برله کورشدمده أتی برله ایکاومز آت برله یولغه چقدق. بزنك آت برله باراچق یرمز تیك اوتـوز چاقرم چاماسنده‌غنه اولوب یتمش چاقرمی «بو یورتکچ» (*) برله بارلاچق بولدقندن بز بیك تیز «بو یورتکچ» توقتاوینه باروب جیتدك. بز کیلـگانچی «بو یورتکچ» کوبدن کیلوب کیتارگه برنچی قچقرتو بولغانی ایکان. شونلقدن بز تیزگنه توقتاوغه باردقده ایکی تنکه یکرمیشار تینگه کورنگچلر آلوب اوطوردق.

بر آزغنه بارغان ایدك بر چیستاغنه کینگان کشی ئلله نرسـه صوراغان کشی توسلی کشی صاین یوری باشـلادی. مین أتیدن بو کشی نی اشـلاب یوری دیب صوراغان ایدم کورنگچلر بارلاوچی دیدی. اول آراده بولمادی ألـگی کشی بزگه کیلب جیتوب بزنك ده کورنگچلرمزنی آلوب قاراب قولنده‌غی تیشکمچی برله تیشوب کیتدی. شوندن صوك طاغی بر آز بارغان ایدك اوزمزنك توشه تورغان توقتا-ومزغه جیتدکمزدن توشدکده نرسه‌لرمزده بایتاق بولغانلقدن بر یوکچی‌نی یوقاروده سویلانگان آولغه چیکلی سکسان تینگه یاللاب باروب جیتدك.

آنده بارغاچ أتی مینی تیزگنه بلم یورتینه آلوب باردیده اوقتوچیلر قایسی بر اوقوچیلر برله کورشدردی. آندن صوك أتی اوقو باشلاندیمو؟ دیب بر اوقتوچیدن صورادی، اولده باش بولمده باشلاندی، اورتا یوقاری بولملرده باشلانمادی ألی دیدی. بو سوزگه قارشی أتیم مینم

(*) بو اورنده‌غی «بو» اسم اشاره اولماینچه بخار (پار) معناسنده‌در.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بالامه كيره‌گى باش بولمده، ايكنچى بولمينه آلساگز يخشى بولور ايدى ديدى. اوقتوچيده بزده ياڭا كيلگان اوقوچى صناو برله آلنه يارداى بولسه‌آلورمز ديدى، شوندن صوڭ أتى قايتوب كيتدى، مين بلم يورتنده قالدم.

قزانده مدرسهٔ محمديه شاگردلرندن

« على بايزيدف »

٣٦

قلم يازيشينه بر ايكى سوز

بزنڭ آولمزده يرلى كشيلرنڭ تركلگى ايگون ايگو ايله‌در. باشقه‌چه قولغه آلورلق اش بلگان كشى يوق ديورلك. قاى برلرى، بالطه‌چيلق، تگوچيلك، پچقچيلق كبى واق توياك هنر ايه‌لرى بولسه ده تركلك كراكلرينه يتشورلك آقچه طابا آلمايلر. يرلى كشيلرگه پادشاهلقدن بيرلگان ٧ ١/٤ ديستينه ير بولسه‌ده بايلر قولينه كروب بتوب باره. قاى برلرى يوز ايللى، ايكى يوز تنكه‌گه شول يدى ديستينه چرك يرنى منگوگه صاته‌لرده يوقارى بها ايله بايلرنڭ آلامه آط صغرلرنى آلالر. بايلر بو آط صغرلرنى كوبسنچه ايكى بهاسينه قو-يوب بيره‌لر. يارلى كشيلر بو آطلرنى برار جاى جيكسه‌لر يابوغوب اشدن چغالر. چونكه پچانلكلر بايغه صاتولغان ايچون چابارغه پچان يوق، آشلق ساچارغه ير يوق. مونه آط صغرلرنى ياڭيدن آلغان بهاسينڭ اوچدن برينه ياكه دورتدن برينه شول بايلرغه شولاى ايتوب صاتالر. يردن‌ده تركلكلردنده آيرلالرده ايللرن طاشلاب كيتارگه‌گنه

Из фондов Российской национальной библиотеки

یا که شول بایلرغه بیك آزغنه آقچه‌غه یالچی بولورغه قاله‌در. یرنی بو روشده صاتقان کشیلر نه چاقلی قایغورسه‌لرده اش اوتکان بولدیقدن اوکنوب، قایغوروب‌قنه کیتوکلرنی تیگزله‌ب بولمی.. قای برلری شول ۷¼ دیستینه یرلرنی ۱۰ ـ ۱۲ یلغه باری یکرمی اوتوز تنکه‌گه ایك کوب دیگانده ایللی تنکه‌گه بیلارگه بیره‌لرده آقچه‌سنی آشاب بتره‌لر. صوکره اش اشلاب آقچه طابقان چاقده اوزلرینك اوچسزغنه صاتقان یرلرینی دیستینه‌سنی ۱۵ـ ۱۶ تنکه‌دن صاتوب آلالر. بایلرده ساچار ایچون یرگه آبدراغان یارلیغه یرنك یخشیسنی بیرمایلر؛ طاشلی ایگون بولمای طورغان آق بالچقلی‌سونغنه بیره‌لر. شولای ایتوب الوکدنده یارلی کشینی یارلیلقنك ایك چیگینه ایتوب یتکره‌لر.

اورتاترکلکده‌گی کشینی طالارغه‌ده بایلرمز آبدرامایلر. بر برسندن اورنك آلغان بایلرغه بو توغریده‌ده برده چیت کشیدن یاردم صوراسی یوق. آچلق بولغان یلده آرشنك بازار بهاسی ۷۰ ـ ۸۰ تین، بولسه تنکه‌ده اون تینگه، تنکه‌ده یکرمی تینگه بورچقه آرش تاراتالرده یاکی ایگون اولگرگاچده ٤۰ تین ایله اوزلری آرشنی آلالر. بورچقه آلغان کشی: بای ایکنچی قات تاغیده کرك بولور ئلی دیوب تیزگنه بر پوطقه اوچ پوط ایتوب تولیدر، شولای ایتوب اون پوط بورچقه کرگان کشی، بو یل ایگینی اوزینه یتارلك بولسه‌ده اوتوز پوط تولاگاچ شول قدر بورچقه کرورگه یاکه ترلکلرنی صاتارغه قالادر. شولای ایتوب اورتا ترکلکلی کشیلرنك‌ده بایلغی شول بایلرمز قولینه کروب بتوی بیك ترالوب‌گنه تورا. اگرده بو کیدشمز تاغیده اون یل اوزگارمای تورسه شول بایلرغه یالچی بولوب بته‌چکمز.. ایکیلانورگه برده اورون یوق. ایندی بزگه بو یالچیلقدن قوتلورغه جایون ازلرگه کرك ترکلك یوللرنده جایی تابولمغان بر اشده یوق.

Из фондов Российской национальной библиотеки

موندن قوتلونك جایی بو کوندن باشلاب باشقه ملت کشیلری کبی برگه‌له‌شوب اوقورغه بیلورگه کرشو، قولمزدن کیلگان هنرلرنی اوگره‌نو در. اوقیق بلیك قرداشلر شونده‌غنه اوزمزنك ترکلك یوللرمز قایده بارا‌چقنی بلورمز؛ هنرلی بولایق شونده‌غنه طنچ یاشی آلورمز. کرشیك اوقورغه، طرشیق بیلورگه!

«احکم‌الدین ایسانبردین»

بلبای اویازی ایسکی قالماش ۋولستی آبلای قریه‌سنده امام.

۳۷

«اوقو یازو یورتی» نی کوبایتو

بزنك، روسیه قول آستنده تورغوچی ترکلر ایچون «اوقو یازو یورتی» نك کیرا کلیگی، ایندی بارچه کشیگه دیورلك آڭلاشیله باشلادی. شولایده آڭلاغان دیگان کمگه‌گنه قاراساڭده «اوقو یازو یورتی» ایسنه توشدیمی، بر باینك کوزینه قاریده تورا. شول بای آچسه بیك یاخشی، بالاسن کیتره‌ده بیره. ایندی اول بای آچمادیمی اوزلری آچارغه طرشونی اویلامیلرده. بنم اویمچه ـ شوندی «اوقو یازو یورتی» نك کیرا کلگن آڭلاغان ۳ ـ ٤ کنه کشی بولوبده چنلاب اشکه توتونسه‌لر بو «اوقو یازو یورتی» برده «اوقوتوچی»نی قارارلق آقچه تابا آلولری بیك قیین اش بولماسه کیرك. تیك اشنی باشلاب‌ده شونك آرتندن یوررلك ئلیگی ۳ ـ ٤ کشیگنه کیرك.

«اوقو یازو یورتی» نك چغنلرینه کیرك بولغان آقچه‌نی، اوقی تورغان بالالرغه بولوب صالورغه بوله. منه بولای: قالالرده «قللق

یورتی » نه قاراغان بولك صاین ؛ آز دیگانده ۵ ـ ۱۰ یاخشـی کون ایتمشلی ، شول چمالی اورتا ، الڭ صوڭدن توبان کون ایتمشـلی ـ یارلی کشیلر بولنه بیلور .

اولـگیلرنڭ بالالرینه آیغه ۵ ر ، ایکنچیلرنکنه ـ ۳ ر تنکه ، صوڭغیلر نقنه بیك آز دیگانده ۵۰ شر ـ تیندن صالونسه ـ بر « اوقو یاز و یورتی» ایلان بر ایکی « اوقوتوچی» قارارلق آقچه تابولماس ایدیمی؟ آنلر ـ بیلیك ، آڭ ایچون شـول چمالیغنه آقچه نیده بیره آلماسلر ایدیمی ؟ ـ بیرهچك اولسهلر ، قالانڭ « قللق یورتی » نه قاراغـان بولـگی صاین ۳ ـ ٤ بولملی بر « اوقو یاز و یورتی» قاراماقغه بولا بیت .

شول یول ایلان کیدلدکده : اوقو اوقتو اشی بارچه یرگه جایلو ـ بوك کیتماسهده ، بارا بارا جایلوب کیتوویده اومولماسلق اشلردن بولماسه کیرك .

مین ، شول یول ایلان قارالغان بایتـاق قالادهغی « اوقو یاز و یورت » لرینی بلهم . آنلر ، برارگنه توگـل ـ ۳ ر ، ٤ ر اوقوتوچی قارارلق کوچکه ایرشکانلر . قایسی یللرده کرشلری ـ چغنلرندن آر ـ توب قالغان چاغلریده بولا .

بو چاغدهغی کوب « اوقو یـازو یورت » لرمزنڭ چغنلری بر ایکی بای آرقاسنده تنچلانغان بولسـهده ـ بونده اوقوچیلرنڭ کوبره گی یاخشی کون ایتمشلی کشیلر بالاسی بولادر . آنلر ، کچکنه چاغلرندن « بیلیك » یولینه بر تین توتمیلر . شونڭ سارتین کچکنهدن اوك « بیلیك یولینه آقچه توتماو» دیگان اوینی کوڭللرینه اورناشدرهلر . یارلی بالالرینه بولهچق اورننی آنلر طوترهلر ، یارلیلرنی « اوقو یازو یورتی » سز قالدرالر . بیلـگیلی بیت ، بایلر بالالرینی یارلیلردن ئلك بیروب اولـگورهلر . بو اش ایسه باشقه یرده کوچلانوبکنه بولسهده اش باشقارلق کشیلرنڭ « اوقو کیرك » دیگان اویلرینی بوشاته ، آنلرغه

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایندی «اوقو یازو یورتی» نڭ کیراگی بولمی قالا.

شونڭ سـارتین ـ قایوغنه بولسه‌ده «قللق یورتی» نه قاراغان بولك صاین اوزینه آیرم، بر «اوقو یازو یورتی» آچلوب، شول بولکده بولغان بابیده یارلیسیده شـول یورتنی قاراشـورغه تیوش بولسون ایدی.

آیرم اوله‌رق، یاخشی بایلر یاغندن آچلغان یورتلرغه، کوبرك یارلی بالالر آلنوب ـ قالانڭ بولـگندن کیلـگان بای بالالرینه اورن بیرلماسه ایدی. شولای بولغانده آلارده اوزلرینه آیرم یورتلر آچارغه کوچلنگان بولورلر ایدیده، ینه آنلر تیره‌سنده‌گی یارلی بالالری اول اورنغه‌ده کروب «آڭلی ـ بیلیکلی» بولوب چغارلر ایدی.

منه شول چاغده‌غنه: سیوکلی هادی آغا آیتکانچه «بر اوروغنڭ کیسه‌کلری بولغان بارچه کشیلری «آڭلی ـ بیلیکلی» بولورلر ایدی.

«معلم ذاکرجان آلخان» پیتروپاول

٣٨

میکلی بای‌نڭ تیل طوغروسنده اویی

میکلی بای یاش چاغندوق بیك زیراك، اوتکون، سوزگه‌چاپاق، سویکملی بالا اولوب آتاسی قاشنده اوطورغانده کوزینه کورنگان نرسه‌لرنڭ آدلرن صوراشه، بار نرسه‌نڭ‌ده اسمن، نیندای اشکه یاراقلی ایکانن بلمك استی ایدی. کشیلر ایله سویلاشکانده نچك اولسه‌ده سچوکلك ایله سویلاشورگه‌طریشه، یاشلك ایله بلـگان چیکلی یات سوزلر قاتشدروب اوزینڭ سوزن طکلاوچیغه تملی ایدوب کورساتمکچی

ИЛ фондов Российской Национальной библиотеки

بولا ایدی. اوقوغان چاقده‌ده یات سوزلر برله قاطش، یارم یارطی آڭلاشلا طورغان یازولرنی سویوب اوقی، شول یات سوزلرنی آز، ماز آڭلاوینه قوانه ایدی.

ایبداشلرینه یازو فلان یازغانده‌ده آنلر آغرلق ایله آڭلاسون، بونڭده یات سوزلر ایله یازارغه کوچی یتدکینی بیلسونلر ایچون بیك کوچلانوب اوزینڭ ترکی تیلینی برده قاتشدرمای یات سوزلر ایله‌گنه یازارغه طریشه ایدی. ایبداشلری‌ده میگلی بای‌نڭ بویله کوچلانوب ماتاشون یاراتمیلر ایدی. شولای اولسه‌ده میگلی بای‌نڭ بو اویی اوزاق یاشامادی - اوزگاردی. بارا بارا میگلی بای بتونلای باشقه‌چه بولوب کیتدی: سویلاشکان چاغنده کوچلانماینچه ایبداشلری آڭلار- لق - ینگل تل ایله سویلاشونی یاراتا، اوقوغان چاغنده‌ده آڭلاو ایچون ییگل، اشکه یارارلق صاف آنا تیلی ایله یازلغان یازولرنی سویوب اوقی، اوزیده یازغان چاغنده برده یات سوزلر قاطشدرمای صاف ترکی تیلی ایله یازا، چیت تیلنی برده سویمی، آندن جیرانه طورغان بولوب کیتدی. شونسی بارکه، میگلی باینڭ بویله آنا تیلینی سویه باشلاوی بیك تیران اویلر ایله دگل؛ بلکه آنڭ ییگللگی ایچون‌گنه ایدی. بارا طورغاچ میگلی بای‌نڭ اوز تیلینی سویوی تاغنده آرتدی، آنڭ ایچون آنڭ کوگلینه ترك (تاتار) ایکانلگی سیزله باشلادی، کوندن کون میگلی بای‌ده ترکلك مین مین‌لگی آرتا بارا. «ترك» لك مین مین‌لگی آرتقان صایون ترك تیلینی سویوی ده آرتا.

میگلی بای اوز تیلینڭ، اوزینڭ بلکه بتون ترکلرنڭ جانی ایکاننی سیزه باشلادی. شوندن‌صوڭ میگلی‌بای برده چیت سوز قاتشدر- مای، صاف آنا تیلی ایله سویلاشونڭ تیوشلی ایدکن، آنا تیلینی‌ده بر چاقده‌ده طاشلارغه، آندن چیرکانورگه یاراماغانلغن چن چندن بلدی،

ایبداشلرینه‌ده آنا تیلی ایله سویلاشورگه، یازارغه تیوشلی ایدکن بیك یخشی بلدره ایدی. میگلی بأینك اوشبو طرشوی بوشقه چقمادی: اوزی ینه ایبداشلری بایتاق یازولر یازوب باشقه ترکلرگه‌ده بونك یخشی ایکانن صناتوب بلدردیلر، شول یازولری آرقاسنده بتون ترکارنك اوی - ایسابلرن بر یرگه جیوب بتره یازدیلر. تکری بتون ترك قارنداشلرمزك کوکللرینه اوز تیللری ایله‌سویلاشورگه یازسون!

«محمد صابر عبدالله اوغلی ولدانوف»

بوگولمه اویازی توبان صوقایش آولینك.

۳۹

آق ایدلده کیمه‌ده.

صو اوستی تیگز، کوزگی کبی یاقتی. یاز، جیلسز جلی کون. کیمه صو اورینه طابا، یار بویلاب‌قنه - آزغنه ایز قالدروب - آقرون غنه، طاوش‌سزغنه یوزه. قویاش اورال طاولرینك آرتندن کوتاریلوب یوغاریلاغان صاین تیره یاق - آق ایدل بویلری، باشقردلر بیشکی - طاغی کیك‌راك، طاغی یملی‌راك کورینه. توبی یالتراب کورینوب یاتقان آق ایدل، کوز اوراتوب آلا آلماسلق بیوك یاشل طوغای، بولون‌لر، بر برندن اوزارغه طریشوب یاریشوب اوسکان آغاچلر، اولنلر، ساچکه‌لر . . . . کورب طویغیسز بر کورنش . . . . چیکدن طش کوچ برله کوکلمنی اوزلرینه طارته‌لر. تیره یاغمنی-بتون بارلغمنی-شادلق قاپلی. تیك یراقدن کوب کونگاك کوگاروب یاتقان «طورا طاو»، «قوش طاو»، «یوراك طاو»لرغنه بورنغی باشقرد تیرمه‌لرن ایسکه

توشره‌لر. بولارغه قاراغان صاین باشیمه ئلله نیندی اویلر کیله. کوڭلم طنچسزلانه باشلی. ایرکلی ایرکسز کوزم جومولە.

یالتراب طورغان سیمز آت منگان، باشینه بیك ماتور، کیلوشلی قاما بورك، اوستینه جون چیکمان کیگان، بیلینه یفاك قوشاق بیلاگان بولارنی اوزینه کیره گنچه اوزی یتشدرگان، چیت‌لردن صاتوب آلوب آقچه توزدرماغان، اوزون سوزنڭ قسقه‌سی: طورمشنده یاتلر قولینه قاراب تیلمروب طورماغان — ایرکلی — چغقی یا گاقلی، صاریمتول یلتر قارا بیتلی، اویناب طورغان زور قارا کوزلی — کوچلی، تری، جیتز، اشلکلی بورونغی چن باشقردلر برم برم کوز آلدیمه کیله. بتون اورال طاولرن، آق ایدل، صاقمار، جایق بویلرن بر ایتوب یورگان باشقردلرنڭ طازا، موڭلی طاوشلر برله «آشقازار»، «صاقمار»، «زیلایلوك» کویلرن جرلاولری قولاق توبمده یاڭغراب کیتکان کبك بولا. اوچسز قریسز اویغه باتام.

بتمز توکنمز بایلقلرن، یوزمڭلرچه طناب یرلرن آشاب بترگان، بو کونده کومر، بالچق کبی واق تویاك نرسه‌لر صاتقالاب قنه مڭ اغش برله — آچلی توقلی — ترکلك ایتکان، یوراگی اولگان، کوزی سونگان، آلاما، یالقاو، اشلکسز شونڭ اوستینه آقتقی برتینن «گوفمان»، «پیتسولد»، «کوزنیتسوف» لرغه تولی طورغان بو کونگی باشقردلرنی بایاغی بابالرینه چاغشدروب قارارغه کوڭلم قیمیده.

بولارنڭ، بایاغی تری، جیتز آرسلان باشقردلرنڭ طورونلری، قاولق‌لری بولووینه اشاناسم کیلمی. آرالرنده‌غی آیرمه مڭلرچه... بولارنی نیندی یاشرون کوچلر بو کونگه توشرگان!..... ایسم کیته. کوڭلم طوله، قایغوغه چومام. کوزمدن بیت بوینچه تگاراب توشوب بر بر آرتلی یوره‌کم اوستینه طامغان قزو یاش طامچیلری‌ده اوت اوستینه سیبلگان مای کبی قایغومنی آرتدرالرغنه.

صاغشمنی طاراتور ایچون اویمنی — برسنده‌ده توقتاتمیچه — بر بر آرتلی تورلی نرسه‌لرگه یونالدره‌مده — باصقان یرمدن قوزغالمیچه — آغاچ کبی قاطوب قالام.

استرلیتامق « عبدالرحمن رامییف »

٤٠

طوره‌ش و قیلانشلر.

بو تیره کشیلری اشچه‌ن، طرش کشیلر، جه‌ین ایگن برله ماتاشسالرده اوزلری بیك نادان، یارلیلر اوقونی کیراك دیوب بلمیلر. قشنی بر قایه چقمی بالاچاغالری برله جوکه یاروب، قاب صوغوب، قای چاغنده اندر اشینه یوروب اوتکاردکارندن بارچه ایر بالالری بر نرسه بلمی اوسمکده‌لر؛ قز بالالرنی ایتکانده یوق.

بو تیره‌ده آر، کره‌شن چوواشلر بولدیغندن آلارنڭ قیلانمشلرینه اویرانوب بیك اُرمچل بولوب کیتکانلر. یولغه چقغانده، قایتقانده طاغی باشقه اشلر قیلغانده اُرم قیلالر؛ آیروب ایتکانده: تره‌زه‌دن سویاك طاشلارغه یارامی یه‌شن کره؛ کویه‌نته‌نی آطلارغه یارامی قیه‌رق چغه؛ جابالاق قچقرسه، ات اولاسه، طاوق اته‌چ بولوب قچقرسه یورتقه زیان بولا (طاوقنی طورغزمیلر تیزگنه صویالر؛) آط اولسه یورط باشلغی اوله؛ ماچی اوچوراسه یولغه چغارغه یارامی (چشی (١) دیگان آولن

(١) چشی: تاتار سوزی، الك بو آول اورننده بورسق دیگان جانوار بیك کوب بولوب، شول جانوارنی یرآستندن اوچلی قازقار برلن آقتارب چغارالر ایکان؛ اوچلی قازقنی شش دیوب یورتدکارندن چشی آطاغانلر.

Изофондов Российской национальной библиотеки

برەو اشکە دیوب یولغە چقغاچ آلدندن ماچی اوزوب کیتکان ، یولم اوکماس قارشمدن ماچی چقدی دیوب کیری قایتقان) . بر کشینك چیشمە صوون الکی اچوی بولسە، بو صو مینیتوتماسون، دیب کولماك کونچگندن یب آلوب شول صوغە آغزادر.

طاغی قایسی آوللردە نوغط طوغلاو بار. شوشلای : بر کشی یولغە چقماقچی بولسە بر اشنی قیلماقچی بولسە ، بر چرانی ایدەنگە اوطورتا، بر یاغینە ایکمك ایکنچی یاغینە کومر قویوب شول چراغە توبندن اوت قابزا، چرا یانوب بتوب ایکمك یاغنە آوسە قیلاسی اشن قیلا ، یولغە چغا؛ کومر یاغینە آوسە کیرسنچە قیلادر.

أرم ، شوملر برلە آزار بیزار کیلوب بتکانلر. بو تیرە کشیلرینك شوشندی آیانچ دە بولولرون یول کورساتوچیلرمز کوڭل کوزی برلە قاراب ، آلارنی‌نادانلق چوقورندن چغاروب آغارتورغە ، أرم ، شوملا ـ نولرون طاشلاتورغە طرشماولری ایس کیتارگچ اشلاردندر.

اگردە یول کورساتوچیلرمز: تورا تورغان اویلر ، جیکسەك آط، آشی طورغان آشلارمز بارچەسی ـ شوشی کشیلر قارامقندن بولغان طورمشلر ـ آول کشیلوی بزنی چاقراسی بولسە اوزلری آشامی ، بالا چاغالرینە آشاتمی ، آوز ایتمی ایك تملی آشلارون یوق کوچلری برلە یتشدروب چافروب آشاتالر دیوب اویلاسەلر ایدی : تشلری ، طرناقلری برلە اوقوتورغە ، بو أرملرون تاشلاتوب آغارتورغە طرشورلر ایدی. شولای بولا توروبدە آلارنك بالالرون اوقتمی نادانلق چوقو ـ رینە توشورە بارولری آیانچ ؛ بو اشلری بردە کیچلمی تورغان اشلار دندر. مەڭگیلك یورتدە تڭری قاشندە نیچك قوتولورلر ایکان ؟

« فیض‌الباری جمال‌الدینف »

مبادیش اویازی

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤١

یازو یاروشلری طوسقالنده (١).

طوط (٢).

«طوط» چرونك، یوق بولونك چاباری (٣)؛ بار نرسه‌ده بته‌ر آلنسنده طوطغا، آندان چری، آندان یوق بوله؛ آنك چیگ‌گیلی (٤) زور، تیگیورنی (٥) تیرس، بروك تورلی نرسه‌نك طوطغوی تورلی روشده بولا: کشیده بولغان منیز (٦) ینه کوچلر (٧) نك طوطغوی اول کوچلرنك برده اش چغاره آلماوی برله‌ن - یایسه آجارسز (٨)، سویکمسز روشده‌گنه اشله‌وی برله‌ن بولا.

بار کشیلرگه‌ده بیلگیلی، بر نرسه‌نك طوطغوی، شول نرسه‌نك اوزینه تیوشلی بولغان اورنلرنده طوتلمای بوش یاتودان ینه یخشی صاقلانماودان کیله، بزنك آنا تیلمز اولغان تورك تیلی‌ده شولای اور- نیسنده طوتلماوی ایچون طوطقغان، شولای یخشی صاقلانماوی ایچون بته‌رگه، یوق بولورغه یوز طوتقان، برده یاشی بتوب قارطایوندان دیب اویلارغه یارامی. اگر بز، اول آنا تیلمزنك اوزمزگه نی چاقلی بهالی، نی چاقلی کیره‌کلی نرسه ایرکانون یخشی بلساك، قارانغی، یووش اورنلرغه طاشلاب چروتمیچه جیونلرده بتون ایلمزگه آنك برله سوز (خطبه) سویله‌ساك، «جمعه»، «عید»لرده آنك ایله اوگوت أیتساك، بردن سوکلی تیلمز اشده‌ن چیقماغان، ایکنچی‌دن ئلگی سوز (خطبه) سویله‌و بوروچ بولغان جیونلی قوللقلرمزدان، تگری‌نك، نی ایچون

(١) مناسبتی ایله. (٢) کر، پاس. (٣) آلدان کیلوچیسی، عربچه برید. (٤) بورکوت، قارچیغه کبی آو قوشلری‌نك اووچلری. (٥) طرناقلری. (٦) خلق. (٧) قودلر. (٨) چرکین صورتلی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قوللرینه جینالرغه ، برگه قوللق ایده‌رگه ، نی ایچـون یلده بر ، بر
شهرگه جیولب « حج » قیلورغه بیورغان ایردوگی آچیق بلنور ایدی ،
بزده اول بلند تکری‌نک بویروقی بوینچه یوروب اوز اوزمزنی طولق
کشی ایتارگه ، کینش کون کورورگه یگل یول طابقان اولور ایردوك :
آلای ایتمادك ، بار نرسه توغریسنده اوچراغان « یولسز یوروش »
قوللقلرمزغه ینه بر برمز ایلان سویله‌شو ، یازشولرمزغه‌ده کیلوب یتدی .

بو نیندی یاط ، قزیق بو ! .... کشیلر آڅلاوی ایچون
سویله‌نگان سوز ، یازولغان یازو بولسونده ، شولوق کشیلر آڅلاماسلق
ئلله نیتکان بر چوبار تیل برله سویله‌نسنده یازولسن ! ! .... ایمش
کورکام بوله ، یوق ، بو برده کورکام ، کیلشلی اش توگل ، بو ، یاڅلشو ،
بو ، قییش یولغه کرو ! ...

کیلوگز ، بتون ایل‌نی توزه‌ترگه سوز بیرگان ، آنلارنی توغری یول
اوزارنده آلوب بارورغه کوڅل قویغان جکیرلی (۱) یـازوچیلرمز !
طروشه‌لم سوکلی آنا تیلمزنی یخشی قوللانوب طوطن آچارغه ، صاقلا-
نه‌لم اوزلرمز ایچون الڭ بهالی اولغان بر نرسـه مزنی یوق اویلرغه
آلدانوب چروتب قالدرودان .

« عمر القراشی » بوکای ایلنده .

(۱) اجتهادلی ، همتلی .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

٤٢

تاتار «اوقتوچی» لرینه آچق سوز.

اوقتوچیلر! بارچه‌گزغه ده بیلگولیدربیت، بو کون گه‌چه اوقو اوقتو اشی برده کیرا گنچه ره‌تکه توشمگان. توغری، کوب یرده اوقورغه باشلادیلر، کوب یرده اوقو اورنلری آچدیلر. بیك کوب یرده أجب تاورگنه اوقوته‌ده باشلادیلر. آلایده بارسی بر یولده توگل، آنسی آنی اوقوته، مونسی مونی اوقوته؛ قایسی‌سیغنه بولسه‌ده اوزینك یخشی کورگانون اوقوته. برسنده اوقوب چقغان بالا ایکنچی سنده اوقولغان نرسه‌لرنی بلمی. قسقه‌سیغنه بریول برله‌گنه باروچی «اوقتوچی» آز. «أوقتوچی» لر بارسیده برگنه یول برله باروب، برسنده اوقوغان «اوقوچی»، شولوق چیکده‌گی ایکنچی «اوقتوچی» دن اوقوچی نك بلگانون بلوب بارسه، «بو بالا شول چیکده اوقوغان» دیگانده کمگنه بولسه ده اول بالانك نی نرسه‌لر بلگانون آڭلاب، «آلای بولسه بو بالا بونرسه‌لرنی بله ایکان!» دیب آیتورلك بولسه، اویمچه بیك یخشی بولور ایدی. منه شول اوی برله مین توبانده یازلمش برنیچه صوراولر کیتوردم. مینم شول صوراولرمنی «اوقتوچیلر» ینه آنلردن باشقه اوقو اشینه یاقنلقلری بولغان کشیلر توبانچیلك قیلوب کوزلرینه آلوب اوز اویلرنچه قایتارمه سوز یازسه‌لر، — شونلرنك بارسینی جییوب شونك اچندن بارچه «اوقتوچی» لر آلده توتارلق بر «اوقو یولی» چغاروب بولور ایدی.

۱) برنچی چیکده «باشلاب اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك. اول یلنك ایچنده نی نرسه‌لر بلورگه کیرك ؟ ۲) ایکنچی چیکده «اورتانچی اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك. آندن نیلر بلوب چغارغه کیرك ؟

Из фондов Российской национальной библиотеки

۳) اوچونچی چیکده «یوغارغی اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك ینه آنی نیلر اوقورغه کیرك ؟ منه شونلرنی بیلگولاب بر اورنغه توقتاتساق ئلی گه بزنڭ ایچون «اوقو یولی» بولورغه یاری تورار ایدی. ایندی اوقتو رەتنی، کمنڭ یازمەسی نی اوقتورغه قولایلی ایدیکنی، آنی صایلار غه «اوقتوچی» لرنڭ اوزلرینه تاشلیق. تلاسه نچوك، تلاسه نیدن اوقوتسونلر تیك شول بیلگولی چیکده، بیلگولی نرسەلرنی بلگزوب چغارسونلر.

آنڭ صوڭنده شونیده ایس‌که توشـروب کیتیم: بزنڭ تاتار بالالرینه اوقو ایچون یاش چیکلاب قویوده ئلی میزگلسزرك در: یاشی زورایغان بولسەده بلوینه کوره تیوشلی اورنینه آلنورغه کیرك.

بولای ایتولمسـه بزنڭ یاش چاقلرنده اوقی آلمی قالغان کوب کشیلرمز اوقودن قوری قالورلر؛ آنلرنڭ اوزلرینه آتالنوب صالنغان اوقو اورنلرینی ئلی بیك اوزاق کوتارگه توغری کیلور.

«فیض الرحمن موسین» «سیمی پالات» ده.

٤۳

ای ملت!

مین قاراب طورام، طورامده سینڭ بر اشیگا آبدرایم. ایسم کیته، شوگا ایش بولوردای اشنی اوزمدەده بولدراسم کیله باشلی؛ الڭ صوڭندن «الله بیرسه بیره بیت. الله کوچلی صوك» دیمده اویمنی قصقارتام؛ یوقسه بتون باشمنی واتوب بتررگه توغری کیله. بو مینی آبدراتقان نرسەنی سین اوزگده بلەسـڭ، مینـنـ آرتغراقده بلەسـڭ،

سینك بلگانگنی مین بیك یخشی توشنەم؛ سینڭ بو صوراولڭ کو-
شکیلنوبکنه، بو بلمامشکه صالشولرڭ بارده بر حیله (نایانلق) غنه،
قصقەسی اگر بو (ح) نڭ مینی سویوی درست بولسه ایتور، ایتمای
چدایالماس دیبگنه، سینده بیك اوتکر، قیاق کیسکان نرسه صوڭ!
اڭ نچکه یرندن الکدرەسڭدە برده اچقنوب بولمی؛ ئلی مونه بو
صوڭغی سوزڭ مینی بوگەدە توشره شول؛ چنده مین سینی سویەم،
شولای بولغاچ چن دوستلر آراسنده نچوك ایتوب یاشرون، ایتشماز
اك سوزلر یورسون؟ بیلگیلی مینده بو اورنده بو مینم ایسمنی
کیتەرگان نرسەنی ایتمای توزه آلمایم؛ چونکه دوستلغمنڭ چنلغن
بلدررگه کیرەك. یه زور مرتبەلو ملت! آلای بولغاچ دگلا ئلی،
مونه مین نرسه اویلیم:

مینمچه سین بیك بختلی؛ چونکه سینده ئلله نیتکان باشقه هیچ
نرسەده بولمغان صولولق، سویکملیلك بار؛ هر نرسەسینی سویه، سینی
شول سویکملیلکڭ ایچون جانی برابرنده کوره، سین شونڭ آرقاسنده
آنلرنی اوزیڭا قل ایتکانسڭ، آنلر تنلری، جانلری ایله یولیڭا بیر-
لگانلرکه، سینڭ ایله قاوشمای دنیادە تورو آنلر ایچون برده
کیرەکمەیوك.

سوز چنلغی ایچونگنه قارایق: نی قدری یاش آلما کبك یکتلر
سیڭا عاشق؛ آنلر بیت مثقاللەمغان یفاکدای هیچ گناهسز چاقلرندوق
سینی سویه باشلاب مای ایچندەگی بیوردای راحت طورمشلرون،
ایبداشلری ایله اویناولر، صابان طویی، جیون دیگان قزلرون قا-
لدروب سینڭ یولیڭا کیتکانلر. شونده نی قدری آورلق کورسەلرده
بر نرسەگه چوتلامای توزگانلر. بتون کشیلکلرینی یویغچ مدرسه
هوالری، دنیادە اڭ ناچار (تاتار شاگردی) اسملری، یوزلرینڭ
صارغایوی، کوکراکلرینڭ چرووی سینڭ ایچون آنلرغه یەلی، تملی

Из фондов Российской национальной библиотеки

طویلغان . اویلاب قارا ئلی ، بو یاش یکتلرنك بوندای یمسز توسکه کرولری ، بوندای بتون راحتلکلرین قربانلری بارده سینك ایچون ، بارده سینكایله قاوشونی اویلاب بیت ؛ بوندن بختلیلك طاغی نی بولور ایندی ، چنلاب‌ده باشقه هیچ بولماس هم یوقده .

لکن توبدن ایسابلساك ، چننغنه ایتساك سیندن بختسز هیچ نرسه بولمای قالا ، مین اوزم اویلایمده سیندن رصقالسز نرسه‌نی طابالمایم ، چونکه اوّل ایتکانچه آنلر سینی سویه ، شولایوق سینده‌بیت آنلرنیغنه یاراتاسك ، سینك‌ده راحتك آنلرنك سلامتلگینه ، آنلر ایـله قاوشوغه به‌یلنـگان ، یوقسه سیگا دنیـاده ترکلك یوق . مونه شـولای ایتدروب برگزنك ترکلـگی ایکنچیگزنك ترکلـگینه ، شونلر ایکیسی برگه قوشلوغه به‌یلنـگان ؛ صوك قاراب قارایق ئلی ، سز بروقتنی سوکلولرگز برله قاوشوب راحتکنه عمر کیچره آلاسزمی ؟ یوق ، هیـچ یوق ! آخرده سز ایکیگزده بته‌سز ، یوق بولاسز . آنلر شولای سیگا قاوشو دردی ایلـه ۲۱ نچی یاشلرینه کرگانچه سزنك اشگزنی ، یوروشگزنی دشمان سیزه ، آنك ایچی پوشه ، نچوکده بولسه سزنی قاوشدرماسقه طرشه باشلی : مونه بو وقت سیندن آیرلورغه سویمگان تیگی یکتلرگه قینلق یاوا باشلاب دشمانلر ایله طارطشورغه آنلرغه قالا . آنلر اشلرونده هیچ کیمچیلك قیلمای ، طارطشه ، اوزیشه‌لر ، شولای ایتوب سینك طورمشك‌نك توبی بولغان آنلر چروب آوغاچ ، سیگاده اوزاقلمای دنیا برله ایسانلشورگه توعری کیله توگلمی صوك ؟ مونه شولای سز ایکیگز بته‌سز . مین اوزمده شول یکتلرنك برسی ، مینده ایندی سینك قایغگدن اولم توشـا گینه باش تره‌گانمن ، کوکرا کلرم چرگان ، یوزلرم صارغایغان .

آیا ، ملت ، مینی ومینم کبك یاش شاگردلرنی ! بوتوغریده قوالـگدن کیلـگان چاره‌نی ایت ! مینی بولماسه‌ده باشقه‌لرنی بو خرابلقدن

Из фондов Российской национальной библиотеки

قوتقاررغه طرش! شول وقتغنه ایکی یاقغه‌ده قزقلی طورمش طوار؛ یوقسه سیڭاده یوق دنیاده ترکلك، تیز وقت یوق بولاچقسڭ، تیز وقت تاتار ملتی اسمی کوڭللردن اونتولاچق.

«حسن‌الدین بن منهاج‌الدین کریمف»

نوری اویازی طوك مورجه آولی.

٤٤

مینم اویم شولای.

کوبدن بیرلی اوز آنا تلمزگه بار کوچلری برله چیت تللر قاتشدررغه طرشوچیلرغه ایچم پوشوب یوریدر ایدم. اوز تلمز شولایوق ایلامسز ناچارمی ایکاننی؟- اوقوغانلرمز تلمزدن یرتقچدن قاچقان توسلی قاچالار. ئلله تلمز برنیدن آڭلاتوب بولمازلق یارلیمی ایکاننی؟- بیك کوب چیت سوزلر قاتشدررالر دیو اویلیدر، ایدم. مونه بو کونلرده یازوچیلرمز آراسنده اوز تلمز برله یازو توغریسنده اوزیش یاصالاچغنی ایشتدم. تورلی یاقدن بلملی یازوچیلرمزنڭ بو اوزوشقه سوینه سوینه قوشلدقلرینی کوردم. بیلگولی اوز تلینی سویگان اوز تلینڭ تمنی طاتیغان کشیلر بو اوزشقه قوشیله‌چق، آنڭ ایچون بو اوزشنڭ تلمزنی طازارتورغه، یازوچیلرمزنی قزقدررغه کوب بولشلغی بولاچقدر.

ایبو آنا تلمزنی توزاتو، تلمزگه برده یوقغه کیلوب قاتشقان یات سوزلردن طازارتو بیك کرکلی بر اشدر. بوڭا کوبدن طوتنورغه کرك ایدی. بز ئلده ایندی یتارلك اوز تلمزنی اونوتوب چیتکه تاشلاب یات تللر آرتندن یوردك. اوز تامرمزغه اوزمز بالطه چاپدق.

Из фондов Российской национальной библиотеки

تلمزنی یارلی دیلر ؛ یارلی بولمی نی اشلاسون ، تلمزنك یارلیلغی اوز مزدن: بز تلمزنی تاشلاب قولدن کیلگانچه چیت سوزلر قاتشدروب سویلارگه یازارغه باشلاغاچ اوز تلمز اونوتلوب بتدی . یا گا نرسه‌لرگه اوزمزچه آتلر قویوب تلمزنی اوسدرمه‌دك . بو چاقده الك بیلگوای الك ایسکی نرسه‌لرگه‌ده اوز تلمزده آت تابوب بولمی . بز ایندی تلمزده‌گی چیت سوزلرنیده آیرا آلمازلق بولغانمز . بو توغریده اوز- یشوچیلرمزنگده کوب صاتاشولری کوریله چکدر . بز اوزمز طرشیق تلمزنی بایوتیق اوسدریك یا گا نرسه‌لرگه اوزمزچه آتلر قویوب ایسکی سوزلرنیده تابارغه طرشیق . طرشقاچ بارده بوله . ئلی بر کیساك آراده، یوغالغان «قورلتای» ، «قالغای ، «درنك» سوزلرینی ازلب تابدیلر . بونلر بارده بزنك ایچون توزان آراسینه کوملگان اینجولردر . ایندی بونلرنی اونۆتمیق، اورننده یازیق سویلیك . بونلر اورنینه تلمزدن یات سوزلرنی چغاریق . شول چاقده بزنك تلمز بایور ، تازارر . شونیده اویلارغه کرك تلمزگه کرگان چیت سوزلرنك بارینده چغاروب تلمز توزالمز . چیت سوزلرنك تلمزگه بتونلای اورنلاشوب اوقومغانلرمزده آگلارلق بولغانلری بار . آندیلرینی تلمزدن چغاروب بولمی چغاررغه‌ده یارامی ، آندن آری بتونلای تلسز قالورغه کرك بوله‌در . چیت سوزلرنك تلمزدن چغارلورغه تیوشلیلری : اوقومغانلرمز آگلامی تورغانلری ، اوزمزچه‌ده آیتوب بوله توروب قایسی بر قلنچاقلر یاغندن برده کیر- کما گانگه قاتشدرلغانلریدر . مینم اویم شولای، باشقه‌لر نه آیتورلر ؟

«سامار» « م . عبدالرحمن شهاب زاده »

٤٥

سوز سویله‌و.

بر شاکرد مکتبدن چقار چقماز بر باشقه دنیاغه کیرر. بو دنیاغه کشیلر برله آرالاشو دنیاسی دیب ایتولیور. قوری یردن باشقه بر یر بلمگان کشینڭ یولی دگزگه چقسه یا ایسه برنچی مرتبه صوغشقه کرگان عسکری صوغشقه کرگان وقتنده نچوک قورقوب آبدراب قالور، مکتبدن یاڭی چقغان شاکردده شولای آبدرار قورقار، نی قیلورغه بلمز. مکتبده اوگره‌نگان‌نڭ کیرسنی کورر. بر قاراوده هر کشی دوست، و بر اویلاوده هر کشی اوزینه دشمان کورنور. برنچی مرتبه کورشکان و اولطورشقان کشیلرنڭ کم و نیندای اویده ایدیکنی بلگانچه و صنا-غانچه کوب آورلق کورر. چیکسز زیانغه اوچرار، هر بر کشینی صنارغه محتاج بولور، یخشی دیب بلگان و اویلاغان کشیسی یمان بولوب چقار، یمان دیب اویلاغان کشی صوڭره‌دن اویلامغانچه یخشی بولوب چقار. سوزنڭ قصقاسی اوچراغان کشیلرنی برم برم بلو کرک بولغانی ایچون بو دنیانی صناو دنیاسی دیب ایتولیور. وشونڭ ایچونده بو ایکنچی مکتب‌در.

بو مکتبده هر کشی قیلغان اشی برله صنالور، کشیلرنی صناو وقتغه محتاجدر. مکتبدن یاڭی چقغانلرنڭ قایسیلری اوزلرینی بیگرک بلوچی کورسه‌تور ایچون هر بر سوزگه قاتشورلر، بلور بلمز سوزگه قاتشونی مجلسی بیک یخشی هر سوزگه کرشه برده تیک اوطورمی، سویلب گنه اوطورا دیب ایتسونلر ایچون سویلب اوطرونی اوزلرینه آرتقلق صایارلر. وقایوسی آرتق سوز سویلودن صاقلانوب بلگانلرنیده یاشررلر سوزگه کرشمزلر، قایولری کشی کوڭلنی کوروب بار کشیگه

Из фондов Российской национальной библиотеки

یخشی کورنورگه طروشورلر. ایكٔ یخشیسی بلگاننی سویلب، بلمگاننی آچق ایتوب بلمیم دیب ایتودن اویالمزسزلقدر. بلمگاننی بلهم دیب سوزگه کرشونكٔ صوکی بلگان کشیلرنی اوزندن صووندرودر.

بر جیولشده کشی کوکٔلنی کوروب سوز سویلهودن تیوشلی قدر سندن آرتق سوز سویلهمو، یا ایسه یاکٔلش سوز سویلنگان وقتده کیچکترمای شول کشیلرگه آچق ایتوب آقرونلق برله آکٔلاتوتیوشلیدر.

بو طوغریده ایكٔ بلگلی کشیلرده آبدراب قالسهلرده شولای بولسهده بو یولنی طوتقانلر کوب وقتده اویلاغان اویلارینه یتکانلر. قایسی بر کشینكٔ بر تورلی اشده آرتق بلولری واورنینه کوره آرتق بلوب سویلاولری، و سویلرگه دردلری بلنه قالسه آنلرنی سویلهتو باشقهلارغه آنلردن آکٔلاتو تیوشلیدر. وبلوب سویلگانلرگه شولوق جیولشده درد بیرلسه و آنلرنی ماقتالسه جیولشده بولغان بلگانلرنی سویلهتوگه عادتلندروگه یول بولادر.

جیواشده بولغاننكٔ کوبی صاتو ایتوچیلر بولسه صاتو آلودن، ایگون ایگوچیلردن بولسه ایگوندن، اوقو یازوغه آرتق کوکٔل بیروچیلر بولسه اوقودن یازودن کتابدن باصمه خانهدن، هنرچیلردن بولسه هنردن قصقهسی کشیلرنكٔ بیگرك بلگان اشلرندن سوز آچو تیوشلیدر.

طوی جیولشنده اولودن، اولی بار ایوده طویدن سوز آچلمز. قایغولی کشی یاننده امیدلندرورلی و شادلاندرورلی سوز سویلهو تیوشلیدر.

دین واعتقاد عبادات اشلرنده بلور بلمز سوز سویلرگه کرشکان کشی سوزگه کرشوب یاکٔلش سوز سویلی باشلاسه کوکٔل کورمای درستنی آچق وسوزنی اوزایتو وجیولغان کشیلرگه بیك نق تشوندرو هر بلگان و بیگرکده امام بولغان کشیلرگه تیوشلیدر. چونکه کشیلر امام آغزندن قبول ایتوچن بولالر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤٦

توش یورامق.

توشمده یورر ایچون بر قالا اورامینه چیقغانمن ایکان. بلمیم نی ایچوندر کشیلر یوگره یوگره بر یاقغه اوزالر. کوبسی آطلی، آطسز آربالرده اولغانی کبك آزراق مسلمان قاتناش جیاولیلرده آز دگل ایدی. بونلر صوڭ نیك بارسیده بر یاقغه‌غنه اوزوشه کیته‌لر ایکان؟ دیگان اوی ایله آرتلرندن بر آز بارغان ایدم، ایسکی یورت اورنی روشنده بر یرگه باروب چیقدم. تسگه‌له‌برك (١) قاراسام نی کوز برله کوریم ـ صوزلوب یاتقان کشیلر! باشلری بتونلای کوملگان اوستلرن توزان باسقان! بونی کورگاچده تاتار مولاسی (٢) بولوندن باشقه کوڭلمه برنیك کیلمادی. کویندم، قایغردم. بیگرك الگی شاد یوزلی اوتکنچیلرنك تابتاب ایزولرینه کیمچنوب کوزلرمنی یومدم. اول آراده آره تیره ایسانگراب اولطورغان کشیلر کوزیمه چاغلدی. تاڭلانبراق یاقین بارسام ایس کتارلك اش کوردم؛ شویله که نیندیگنه اولسون بر اولك باشنده بر چالمالی یلپوچ توتوب یلپوی ایله برابر بار کوچی ایله یاقتیده توشرماسکه طریشه. قسقه‌سی یاغمورده تیدرمی. بیلگیلی یالغز تاڭلانبغنه اش چقمی. نیچکده صوراشوب بله‌سی ایدی دیگان اوی ایله برقریغه‌راق باروب برسینه: بونلر نیتکان اولکلر صوڭ؟ دیومه قارشی بگا قاراب بر آز جلمیدیده

---

(١) تسگاله‌مك ـ دقت ایله قارامق، کوزگه ضعیف قارتلرناڭ تانی آلمیچه دقت ایله قاراولرینه تسگاله‌دی دییله.

(٢) مولا ـ قازافچه قبر. بونڭ ایچون تاتارچه‌ده گور استعمال قیلنغان کبك اولسه‌ده غایت مستکره اولغانلقدن یازلمدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

« اولك توگل ایچ بونلر یوقلاغان مسلمانلر. ئنه یوقومسراب اوطورغان
لریده باربیت» دیدی. سز کم بولاسز؟ بونده نی اشلیسز؟ دیدم.
اول: «بز اللهنڭ ایلچیلری اورنینه قالغان دین اوگراتوچیلرمز، مونه
بونلر یوقلاغانده آزراق اوز کونمزنیڭ یونلاب قالاسیمز کیله. یوقسه
اویاندیلرمی آندن آری بتدی دیگن. براونی براو تانیمز بولا.
دین اویراتکاچده آشامی طورب بولمی شول» دیدی. بن اوتکنچیلر
گه املاب (١) آنلرکم؟ قایده بارالر؟ دیدم. اول: «آلار دینسزلر»
دیوب تاوشنی برآز صوزدیده آرت یاقغه کورگازوب «ئنه اول یاقن
یر سلکنوب بتون ایل قرلاچق ایکان آنلر شوندن قاچالر. یازمشدن
اوزمش بولامنی صوك» دیوب باشنی سلکب قویدی. مینده بونڭ
یمسز، چیغشسز سوزلرن تڭلاسم کیلمیچه آلغه تابا آتلاب چن اویاو،
آلایده بر نرسه ازلاگان کبك بولغان مسلمانلر آراسینه باروب چقدم.
کوبسی دیارلك یاش، تازا، ماتور کشیلر ایدی. اوقوغان ایکانچیلك
لری قیلانشلرندن کورنوب طورا. بیلگیلی بونلر یانینه کیلگاچده
تیك طورمادم صوراشورغه باشلاب چالمالیدن ایشتکان سوزلرگه
کوکلم طوقلانمغاننی آڭلاتدم. آنڭ ایچون مینمچه آندی نرسهلرنڭ
یا بر کولاگه یایسه یالغز اویغنه بولوینی کوکلم آرتق تابا ایدی.
قسقهسی اشانوب یتمی ایدم. بونلرده بنم اشاناومه ایسلری کیتمادی
اولگی سوزنی قابات سویلاب آنڭ اوستینه بو کورنچ چن ترك
لك ایلی اولمی ترکلکنڭ کوزگیسی ایکانلیگنی آڭلاتدیلر. بونی
ایشتکاچ برآز تنچلانوب کوکلم توقلانغان کبك سیزلسهده نیك بولارنی
اویغاتمیسز؟ دیهسم کیله ایدی. شول آراده برسی بر ایشك کور-
گازب «ئنه شونده بار کوڭلك تویار» اوخشاشلی بر سوز آڭلا-
تدی. اول ایشك باشنده کیك تاقتهغه قاوری، شار، قارا صاوت

(١) ام - اشاره.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

روشلری اشلانوب اورتاسینه زور ایتدروب «کیگاش» دیوب یازلغان ایدی. بونده‌ده کروب کوگلمنگ‌گی توینمنی چیشدم. آندن آلغان کیگاشنگ قسقه‌سی شو ایدی: «آنلرنی اویغاتور ایچون یالغز قچقرو یایسه تورتکاله‌وگنه یتمی. آنگ ایچون آنلرنگ بو کورنگان تنلری جانسز یاکه تورلی زیانلی نرسه‌لر ایله آغولانغان جانگنه. ئه چن تازا جانلری قوقر، اوز سوزلیلک عربچه ایتکانده تعصب قاپوسی آشاسنده آگغرا صاندقنگ صاقلانا. ئنه شونلرنی تابوب اوتارلک آچی آچی سوزلر ایله درستلکنی آگلاتقانده‌غنه اویغاناچقلر ایمش. مونه باشده شو قاپولرنی آچارغه تیوش. بیلگیلی آنگ آچقچلریده اوز اشلری اولوب چیت بر کمنگده قولی تیگان بولماسون» یتماسه بر قارت تلماچنگ سویلانوینه قاراغانده یالتراوقلیده اولسون ایمش. آنی قایدن تابارغه؟ بیلگیلی ازلارسک تابارسک. کوچکنی جلله‌مدک ایسه تابدک. شول آراده ایشکدن براو کیلوب کیگاش باشلغینه بر نرسه صوزدی، تگالاب قارادم آچقچ ایکان. آزراق توت آندن باشقه عرب، فارسی کلایمه‌لرینگ کورندی. کوب اوتمه‌دی اوزمده بر ایبر صونغان کبک بولومه اویغانوب کیتدم.

«محمد بن عثمان یونسف» یکاترینبو. غ.

٤٧

تکریدن صورایمن.

موندن بر نیچه آیلر ئلیک یاز باشنده قالابزده‌غی اوقوچیلرمز اوز آرا بر «درنک» یاصاب اوزلرینگ اوقو توغروسن توزاتونی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

تلاب قالا درنکندین اوتنگانلر ایدی . قالا درنکی بونلرنك بو اوتنچن قولاقغه آلوب اوزینك اولکان جیولشنده جیولغان کشیلرگه کور-ساتدی ؛ آنلرده اوقوچیلرنك بو اوتنچن یولغه صالو ایچون آقچه برله‌ن، بلم برله‌ن کومك ایتو ایچون اوز آرالرندن تورلی کشیلردن بایدن ، اوقتوچیدن آبزدن صایلاب اوتوز چاقلی کشیدن اویوش بر کچکنه درنك یاصاب اشنی آکا تابشردی .

بو کچکنه « درنك » ده آطنه‌سنه بر کون - بازار کون جیولوب اشـنی قارامق بولدی . بر تابقرغنه جیولدی ، ایکنچی تابقر جیولغاچ قالا بزنك بلمنی سویماوچی قارا کشیلری جیولوب تاوش چغـاروب اش اشلرگه ایرك بیرمادیلر . شول کونگی جیونغه باش ایدوب صایلانغان قالابزنك ایك اولکان قارت آبزیسن قینامق بولوب یاندیلر . قارت آبزی باشده اوگتلاب قاراساده بولماسدای بولغاچ اشنك کیلشن آکلاب سز ئلی کیکاشمگان ایکانسز اوز آرا کیکاشوب سـویلاشوب آکلاشکزده آندن صوك جیولشوب سویلاشوبز دیب چغوب کیتدی . شوندن بیرلی بر تابقر بولسون جیولغان یوق .

قارا کشیلر بولدرماسقه طریشالر . جیولسالر آلای ایته‌بز بولای ایته‌بز دیب تورلی یانولر برله یانوب قورقتوب تورالر . کوزی آچیق کشیلر اوزلرینه بر بر یمانلیق ایرشودن قورقوب نیچه آیلر اوتـدی کوز یتدی اوقور چاق کیلدی ئلده جیولغانلری یوق .

بو قارا کشیلر ایته‌لر : « بزلر بورنغی‌چه آتا بابالر بزچه تورابز ، آتا بابالر بزده بو اشلر بولماغاچ بزگه موندای اشلر آرتندن یورماسقه تیوشلی » دیب . ای تکرینك آچووینه یولققان بر جیوندق کشـیلر ! آتا بابامز دیگان بولوب آنلرنك نی اشـلاگانن بلگان کشیلر کبی آغز توتوروب سویلاگان بولاسز . آتا بابابزنك کملر ، دخی نیندای اشلر اشلاب کیتکانلرین بلماسکز ایدی دخیده آنلرنك نیندایگنه چیتن

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اشلر بولسه‌ده آڭا قارشو كوكراك كيروب چدالملق كورستولرين بلسه اكز ايدى ، آنلرنڭ توزمليلكندين بزده توزان چاقلى بولسه ايدى ، اوز بزنڭ شونداين آتالرنڭ بالالرى ايكانمزنى بلسه‌ك بزلر موندى واق اشلر برله ماتاشونى اوز بزگه تيوشسز ديب بلور ايدك .

آتا بابالر بز كوملگان يرلرندن بوكون توروب قايتوب بزنڭ بو كيلشمزنى كورسالر ايدى بالالرم ديب تانوماسلر ايدى ، تانوساده بالام ديب ايتوگه توبانچيلك قيله آلماسلر ايدى . اوزلرينڭ قالدروب كيتكان بارچه نرسه‌لرين يوغالتقان ياوز بالالرندين صانارلر ايدى . باشقه‌سى بولاى تورسون آتا بابالرينڭ تلنده اونتوب اول تلده كوڭلن-گن بلدررداى قرق يوللق يازو يازارغه‌ده سزنڭ كبى اوڭنى صولنى آيرا آلماغان قارا كشيلر توگل يخشوق بلم ايالرندين صايلانوب چغا-چقلر ؛ شولاى بولغاچ سز اوزگزنى نيچك آتا بابا يولندن ديمكچى بولاسز ؟ سزنڭ بو اشكزگه چن كوڭلدين كويامن . تڭرى تانيق تكريدين كوز-بزدين قارانغولق قاپلاوچن كوتاروب توغرى يولغه كوندرووين ، آقنى آق ، قارانى قارا ديب كورگازووين صوراب سوزمنى بترامن .

« ملا ضيأ الدين رحمانقولوف » « ترويسكى »

٤٨

آطاغم شوشيدر.

بورون بورونددن ياريشقه آط قوشو ايلاشلمش بولغانغه كوره بو ييل « اورنبورغ » ده تل ياريشو بارلغن ايشتوب ياريشقه بر انگمه يبردم .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بوندن اون یل الك اوزغنچی بولوب ایل آرالاب یورگانمده بر یومش ایلان «کراسنو یار» قالاسینه باروب ایدم. اول چاغنڭ کراسنو-یارده یرلشکان دورت بش اوی‌گنه تاتار ترك بالاسی بار ایدی. اوشبو دورت بش تاتار ترك بالاسینڭ اوزلرینڭ صوی داش-لرینڭ آلداغی کونلرن یاقشرتو ایبنه کروشولری ایلنی جورتنی او-قورغه اوقوتوغه توشـنوگه، تگری‌نی تانوغه، ایلنی آغز برلك ایتارگه طرشولری بریسی ایکنچسینه بیگرا کده یارلیلرینه کومك ایتارگه جون ایب ازلاولری کورگان کشـینڭ ایسن یباروب تاڭغه قالدرغاندای ایدی. اول چاغنده ایرك ایرکنلك دیو پاتشـادن یارلقاش یارلیقلر، یراق قویاش چغشندن کیلـگان دولقونلر، ایلده ژیدلر صاوت صباسن یالاوغه ایلاشلولر، ایلنی ایل گه، جورتنی جورتقه اورندرو قاغشدرو ایچون بولماسا باشقه برنرسه‌گه‌ده کرك بولمغان یردن خضرنی، کوکدن عیسی‌نی ازلاولر، بورون آستنداغن یاقشی بلمای بوتاق باشـنداغن بلـگان بولوچیلار چن توشونوب جیته آلمغان نرسه‌لرینه بلامن دیوب کرشوچیلر، اوز آطاغن یر یوزینه جایار ایچون جمان جون ایب‌گه کرشوب بورنغی‌لرنی کیمستولر ایشتلمی ایدی. بو یللرده بو اشلر ایل آراسنده کوبایگاچ یر یوزینه جایلگاچ صنامق ایچون بو ییل جوری باروب کراسنی یار ترك تاتارلرن کوردم. بوندای اشلرنڭ قوقولری کراسنی یار ترك تاتارلرن برده بوزمغان، ایسکیچه اشلرنده. طاغن اوچ دورت یوزلب کشی یرلشکان. قزل تاشدن تگری‌گه قللق اویی صالغانلر. قای یل صالغانلق بیلـگی‌سن اوی‌نڭ تیمر قازق یاغینه بلاك جوانلغنده قالون ایتوب اوشبو:

سبحان من صادق قوله تاریخا لبیته
من اهتدی فانما یهتدی لنفسـه

دیگان سوزلرنی یازغانلر.

بو بیلگی‌نی کورساك اویلارسن تاب کوکل تلی برلن تکری‌گه قللق ایتوب تکری‌نك آق سوزن اوقوب طاغنده بو اوی‌نك قایچان صالنغانن ایتوب توراددر. مینم‌ده یاریشقه یبارگان انگمه‌م تلم بودر. کولمك آلسه آطاغم شوشی‌در کولما کم‌ده «عون الترقی» جیولشینه باغش‌در. «هادی صابر جان اوغلی».

٤٩

مینم اویلارم

مین اویلایمن اوزمنی * اوی صارغایته یوزمنی
صاغش باصب، کوکل طاشب * یازام صقراب سوزمنی
صاغشلایمن، اویلایمن * اوی صایلرنی قویمایمن
صاغشلانب کوب تونلرده * یوقیغه‌ده طویمای من
اویلیم دوست ایش قورداشنی * آغای انی قرداشنی
ایزلولرن سیزه‌مده * قایغرام توگه‌م باشنی
بلگمز یوق؛ بز یارلی * برلك یوق؛ یاشاو طارلی
برلك، تیرلمك بولماودن * آرامز بوزلی، قارلی
یوقسوللق بزنی باصدی * جونسزلك چیکدن آشدی
شول کویلرنی اویلاغانده * یوره‌ککه اوط طوتاشدی
نیدن بز یوقسول بولدق * آور اشلرده طولدق
بلك هنر اوگره‌نمه‌دك * آچغراب یاشاب طردق
آکسزلقدن اوطولدق * تورلی آوغه طوتلدق
توشنمی بز، پوشنمی بز * ئله بزمی قتولدق

بزنی یاطلار آولی لر * تیرەلر دیب شاولی لر
طارقاولقده ، یالقاولقده * یوق بزگه اوخشاولی لر
یاکٔغارونی سویمی بز * اسکرگانگه تیمی بز
یان قالطاده چلتراسه * کشی گه باش ایمی بز
اویوشمی قارتلر یاشلر * بارچەسی اوصلی باشلار
برەوی اش باشلار ایسه * باشقەسی سوتب طاشلار
پوشنام شول کویلرگه * سوزم قالمی سویلرگه
اچدن طنام ده طوتنام * موکٔلی کویلر کویلرگه
آساوسز بزنك جیین * صرلی مز دوستلق صیین
طشقی یاقدن صرلانودن * چن دوست طابووی قیین
بل یاخشی دوستلق کوین * چن دوست طابا آلساك سوین
چن دوستلرنك آراسنده * چیشلمی قالماس تویین
دوستلر بربرن یاقلار * بیته کلەشب آلغه آطلار
بربرمزنی آیاشماساق * بزنی آیاماس یاطلار
طنسون دیساك یورطکز * آچولرنی یوطکز
آندن صوکٔرا تیرلورسز * کوتاریلور قوطکز
بایلق بلیك بارلقنی * طاشلامیق تاتارلقنی
بز تیرولب، بیك طرشساق * بوزارمز بوطارلقنی
طابا آلسام سوزنك ایبن * اوزمنی تاتار دیمن
بزنی، باصقان تورلی چیرنك * کم طابار ایکان ایمن ؟
تزمه سوزم شول تیکلی * اویم آز بلگم چیکلی
عربچەدن بر سوزم یوق * اول قپو مکٔا بیکلی
اوی قوزغالماس تونەمەی * بر اوکٔغاطقه جونەمەی
ایشتمگان سوزنی کشی * بلمگانگه اونەمەی
چن بلکلی کشی تیك * ایسکی سوزلر ایشوتیك

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوز تلمزنی توزاتب * تورون لرغه اش ایتیك
آنا تلن بز سوییك * یاط تلنی آیروب اوییك
قوشقسز تل بامگانگه * قایغرب یانب کوییك
قوطلی بولسون تل یارش * ایل ده یارشمق بار اش
یارشوده تورك تلی * توزه‌لورسه شول طابش
تل یارشده یارشمیم * طوغری سوزگه قارشمیم
یارم تورکی تللی‌لردن * آلایده کوب قالشمیم

«کلیم الله سعدی.» «تاشکند»

۵۰

تیوشسز قورقو.

آپسوق بابای جای کونلرنده، اوز آوللرینك کوتوینی کوتکانگه، قار یاوب قش بولغاچ، آنگا اشسزگنه تیك یاتورغه توغری کیله ایدی. آپسوق بابای بیگوك اوتکون اویلی، زیرەك بولماسه‌ده اشسز یاتورغه یاراتمی، اشسزلکنك صوگی تلانچیلك‌گه یاکه قاراق‌لق‌غه باروب تره‌لگانینی اول بیك آچیق سیزونه ایدی. شونك ایچونده اول کوتو کوتووندن بوشانغاچده قش کوننده، چاباتا طوغرغه باشلاب، قورچاقدن اویناغان بالالرکبی صیاولرینی، چوکچلرینی قولنه اویناته باشلی ایدی.
قش کونلرینك برسنده آپسوق بابای «یاستو» دن قایتدیده، طوغوب بترمگان چاباتاسینی، بتورگه دیوب ایسکی، قارالغان بوکه‌نی اوستینه اوطوروب، یارم چاباتاسی ایله صیاوینی قولینه طوتقان ایدی، جوکه‌سینك بتونلای بتکانی ایسینه کیلدی. صوگره اشینی تاشلاب، ایرته

تاك چاغندانوق طوروب، اورمانغه جوکه‌گه بارغه اویلاب، مورجه توبینه منوب یاتدی. اول بو چاقدانوق یاتورغه قونقماغانغه، یاتقاچ تیزگنه اویقوغه کیته آلمادی، کیچنك صوکندەغنه اویقوغه کیتدی. طش ده طوکماسونلر دیوب، بر نیچه طاوقلر برله بر أتچده آپسوق بابای ایله بر اویده قونماقـده ایدیلر. تاك چاغنده قارت أتچنك قچقروب بیاروینه بابایده اویغانوب طوردیده، اوسـت باشینه کینوب اورمانغه بارغه دیوب طشقه چقدی. طشده طن بیك صالقن، برده قوزغاتلماغان قار کورتلری آی یاقتوسینه قارشی یالتراب طورەلر. تاکده سزلوبقنه یارلوب کیله ایدی. آپسوق بابای چاکغالرینی آیاقلرینه کیدیده، کون یاقترماسه اورمان صاقچیسی کورماس دیوب آشغوبقنه، قورقه توشوب اورمان یاغینه کیتدی. اول جلی اورنوندن طوروبقنه چقغانغه، اوتکون صالقننك زهری بابایني بر آز قالترانه توشدی. بورنینه طماو توشوب طغلەده توشدی. اول آندای آق سویاك بولماغانغه، بر نیگه‌ده قارامی، باروب اورمانغه یتدیك جوکه آغاچلرینی کیسه باشلادی. بر آز کیسکاچ صولو آلورغه طوقتاغان ایدی، مونه قولاغینه ئلله نیندای آقرونغنه صزغرغان تاوشلر ایشوتلدی. بو تاوشلرنی ایشوتکاچ بابایننك قورقوی آرتوب یورەگی لپلدەدی. قولاغن ینه صالوب طکلی باشلاـ غاچ صزغرغان تاوش یراق توگل یاقنده کبی طویلا باشـلادی. صوکره آپسوق بابای کیسکان جوکه لرینی تاشلادیده، صزغروچینی اورمان صاقچیسی دیوب بلوب آشغوب قاچوب کیتدی. اول نی چاقلی کیتسه ده، صزغروچیده شول کوینچه صزغروب کیله ایدی. بارا تورغاچ بابای اول توبینه یتکاچ ینه طوقتاب طکلی باشلادی. صزغروچی برده قالماغان کبی تاوشی ینه کرچلیرەك ایشوتله ایدی. صزغرغان تاوش ایشوتلسه ده، صزغروچی اوزی برده کورنمی ایدی. صوکره بابای کیلوب اوز یورطینه کردی، تگی طاوشده یورطده ایشوتله باشلادی. بو اشکه

Изъ фондов Российской Национальной библиотеки

بابای قورقوغه توشوب اویگه کردی ، اویده‌ده صزغره‌لر. مورجه توبینه منوب یاتدی آنده‌ده صزغره‌لر. اوستینه چیکمانینی بورکاندی چیکمان آستنده‌ده صزغره‌لر. بو یات اشکه بابا‌ینڭ ایسی کیته یازدی، ایشوتمیم ایندی دیوب قولاقلرینه بارماقلرین طقغان ایدی طاوشنڭ اوز بورنسی ایچندن کیلگانین بابای بلدی‌ده بتون قورقولری تارالدی.

(عصمت بن عصام مایشوف)

«سامایکین» فابریگنده معلم.

٥١

قالا اوقوچیسینڭ آولغه قایتوی.

بزنڭ تاتار اوقوچیلری اوقو یورتینده ایکان ئلله نیندای اوز لریگنه بله تورغان ایسابلر بله‌ن کوڭللرن اوسدروب بتون کشیلرنی اوزلرینڭ اوچ توبلرینه صیدرردای یکتلکلر بلن اوچنوب (توغریسی بتون یر یوزینی ایساب آش یاولغینده چاقده اوچ توبیدایگنه اویلاسه‌لرده) آنلر آشن آشاب صوون ایچکان ایلمرینه قایتسالر اول اویلر ایلان کوڭل اوستورشلرنڭ طاطلی ایسابلر چیشمه‌سینڭ قوری اولاقلریغنه ایکانون کوره‌لر. بونلرغه طاو شیکلی اویلگان اویلرنڭ آراسندن چغولرینه تورمش قسنقلغندن بوکرایگان قارتلر کبك صالقون جیللردن ده اشقلی آلمی طورغان صغرچق اویاسیدای اویلر آراسینه قایتوب کورولری ایلانوك ایسابلرینڭ کیریسنه بر تورلی کوچ صوغشی آچا باشلی.

بیگراکده اول اویلرنڭ ایه‌سی بولغان ترکلیك یولنده طرشوچی

صالماقغنه یوروچی، تاتار آبزیلرنڭ موڭلیچه سویلاشولری ئلگی یاقطی
یگتلرنڭ کوڭلینه صوصل کونده تیرله گان تیره‌زه کبك بولانغرلیلق بیره
باشلاوی تلارتلاماس آنلرغه اوقویورتنداغی قوری‌ب قایتقان ایسابلرنی
ایسلرینه توشرتوب اوز اوزلرینه اشانغسزلیق بیره باشلی.

آیتورسون بو یورت ایه‌لرینڭ یورش تورشلری بر کوچ
ایلانگنه تکامکده بولغان طاشنڭ قیملداوینه اوخشاویده اول طاشقه
نه انده‌شو نه ده کوڭل یاخشیلغن صوراشو کیری بورلوینه یاردم
ایته. چینلابده، اوقوچی آرقداشلرمدن ئلی یازبلغانچه بیك کوب
سوزلر ایشتومه باشقه اوز اوزمنیده برنیچه قاباتلر صناغانغه، شوشی
چورلرده تاتار اوقشی ایلان بلگر بولغان قارداشلریمزنڭ کوبسی
شوشندای یوققنه کوچلرگه ده اوزلرینڭ ایسابلرنی قارشی کیتره
آلمیلر دردیب اویلایمن. دیمك بولامن: بزنڭ اوقوچیلرمز، نی چاقلی
اوز قارنداشلرینه یاردملاشو ایسابنده بولسه‌لرده پچقی چوبندن
یاصالوب آطلغان طوب کبك بولوب اوقتو، اوقودن کوتولگان جیمشلرنی
بیره آلورلیق بولوب چغالمیلر.

مین اوز منڭ قورداشلرمنڭ بو قیلانشلرون ینه شول طرشولر
اویلاولر چیکنده کورلگان جیمشلرنی سویلاودن آنلرنی (نیگه دیسك
اوزمده شولاردن) یامانلاونی تلاماوم اوز اوزینه بیلگلی. آنلر
کوچلری یتکانچه قارنداشلرن آغارتو ایسابنده بولدقلرندن تگریگه
تز چوکو، طاغنده آنلر ایلان ماقطانو چورلری الڭ طاطلی اوتکان
کونلرمزدندر. طاغی آنلرنڭ قای جیرده‌گنه ره‌تکه قویلغان اوقو یورتن
ایشتسه‌لرده کوککه اوچقان اوردکلر کبك شول یرگه آغلولرن بلمنی
کیرا کسنولرون سویلاو توگل اویلاوده نیندای کوڭللی بر اشدر.
چنلابوق «عالیه»، «حسینیه» ایلان «بوبی»غه آغلغان یکتلرنی قاراغان
کشی اوز اوزینه تلارتلاماس بزنڭ تاتارلر آلغه کیته‌لر، تیزدن

Из фондов Российской национальной библиотеки

باشقه‌لردن اوزارلرده دیه تلی ایلان اچقندرر.

شولای شولاین. شونداده ئلگی اوقوچیلر اوینك چیكنه توشنگان اویلیراق یکتلر بو سوزنی كیساك اچقندرماسلر. یولاسز بلملردن ایلگه یه‌م کرمایاچکن نوشنوب اول اوقوچیلرنی توبلیراك اوقتو ایسابنه یوكررلرده كوبدن بیرلی آغراق كشیلر تلنده یوری تورغان اوقو یورتنی توزاتو ایسابنی اتش ایتوب كورگازرگه‌ده طرشورلر. ینه ده اوقوچیلرنك ازلامكده بولدیقلری شول یورتلرنی توزاتو ایلان آنلردن سوینچ آاونی اوزلرینه بورچ دیه بلرلر.

«کریم صدقی مرتاضین»

بوری اویازی قارمان قریه سنده امام.

۵۲

ایدل.

مین نی ایچوندر طاولر، یلغه‌لر، قرلر کورنشینی بیك یاراتامن. آلاردانده بیگراك بوغ كیمه‌اری ایچون ئـواب ده كیته‌من. كچكنه چاغمده كوکلیمه صالنغان‌مو، جش اولطررغه توغری كیلگانگه‌مو، ئلله نیك آنلرنی بیك، بیك سویه‌من. ایدل هم بوغ كیمه‌لری برله، مینی كچكنه‌لك صاغنماقلقلری به‌یلی. جای كونی بالالر برله، صاری، قویاش یاقتیسنده، قزان صوی طاماغینه كیلگانمده، بر زور، صاری بویاولی بوغ كیمه‌سی كورگانلكم ألده ایسمده. یاشلكمده، بر ییرده‌بر خاتون‌نك، صوبویندە آغاچ كوله‌گه‌سنده اورندقغه اولطروب اویغه كیتكانینی، صو اوستی كوزگی كبی بولوبده، آرغی یاقده طاولر آراسنده بر آول كورنوب طورغانینی، قویاش یاقتیسی بیك كوب طارالوب ده یار

Из фонда Российской национальной библиотеки

بو ینده باغلاغان کیمه طورغانینی یاشل بو یاو برله توشورگان بیك موڭ کورنش کورگان ایدم. چنلاب اوق، اشسز یا قایغولی بولوب شوندای کورنشلرگه چن چنلاب بیرلوب ، کوڭل کوزی برله قاراغانده موڭایماسلقده توگل. کوز آلدیڭزغه کیترڭز: ایدل بو ینده‌غی تیره یاغینه‌ناراطلر قاینلر اوسکان ، بر طاو باشنده اولطره‌من. یاقتی قویاش ، توبانده کوز آلدمده تیب تیگز پیالا کبی ایدل. أنه! بر یوك طارطوچی بوغ کیمه‌سی طاوشلانب ، کوپچاگنی اوزلـکسز ، صالماقغه‌غنه أیلاندروب ، آرطینه طاقغان زور، زور قارا یوك کیمه‌لرینی اوستری. قاراسانا ، نیندای ماتور بوغ کیمه‌سی! باشدن آیاق آقغه بویاغان! نیچك ته‌گه‌رمه‌چی صونی گوبرداته! نیچك، بقرداب ، آقتارلوب چیققان صاریسمان دولقنلر آنڭ آق قابرغاسینی سویه، سو یه آیرلوب آرتده قالالر!

ای شول ، صودن آزغنه یوقار یراق ، توگه‌رك ترزه‌لرنڭ بریسی سینکی بولوب‌ده ، شول ترزه‌دن قولـکنی چغاروب یانگدن آقغوچی طنق دولقنلر برله کوریشوب ، شایاریشوب ، ایسانله‌شوب صاو بول‌لاشوب بارساڭ ! ای شول، بوغ کیمه‌سی‌نڭ ایڭ توبانندە ، آستڭده ، ایکی یاغڭده صو بولوب ، ایدل آنامز قوینـنده ، بر بولمه‌ڭ بولوب ده آنده تورلی تورلی کوڭللی اشـلر ، اڭگمه هـم بیلـکلر یازغان بیتکلر ، ییر یوزی‌نڭ هر یاغنده گیزوب ، هر یورطده بولغان ، آرماس طالماس یوروچی‌لرنڭ، اندلس بلغار.قزان یورطلری ایدل ، چولمان ، اوقا یلغه‌لری طوغروسنده یازغان یازولری بولسه! آیاز چاقلرده اوستڭ بولوب ، همان آلماشنوب طورغان کورنشلرنی ، ییل یغمور چاقلرنده ایدل‌نڭ آچیغلی ، اوصال یوزینی کوروب اوصانغاچ بولمه‌ڭه قایتوب کچکنه گنه سه‌کی‌گه یاتساڭ ! ایلك ایدل بو ینده‌غی شهرلر طوغریسنده اوقوب ، صوڭره شولرنی ، برام برام کوره بارساڭ ! ایرته‌اوك طوروب ، کوڭللرنی ئلله نی اشلته طورغان قویاش چغوینی قاراساڭ! کوز کونی هر

Из фондов Российской национальной библиотеки

یاغڭ سیس برله طومالانغان چاقلرده، شول سیس الونگی‌شی‌نڭ کوزگه کورنماگان، کوچلی قول برله، صیبریلوب آرتندەغی اورمان، بولونلرنڭ آقرین آقرین کورینه باروینی، قاراونی کوتوب آلساڭ!... کیمه کوزدن یوغالدی، اویلرمده چوالدی. منه ییل دولقنلری تیبرەنه باشلادیلر، آرقه یاغمدن آقرونغنه ییل ایسوب آغاچ یافراقلرینی تیربەته. آلار برده توقتامی شلدراشوب ئلله کولوشەلر، ئلله سویلاشەلر. ئلله باریسی بر آغزدن توبانچیلك برله، آقرنغنه کویلاب تڭرینی ماقتیلر. چو! ییل قاتیغراق ایسدی، یافراقلر قاتیغراق شاولاشدیلر، ایدل اوستینه قاراب طورام- پیالا کبك ایدل شول ییل ایسکاچ، کوز کورومی ییردن شادرالانوب کیتدی. ییل بتدی، صو اوستی دخی اوز رەوشینی آلدی، یافراقلرده توقتادی. تاغی طب طن!

اوزاقغه توگل ایکان. منه بر آز طورغاچ ییل یاڭا باشدن ایسه باشلادی، قاین یافراقلری تاغی سوزگه کیلدیلر. ایدل اوستی، شول آراده تاغی شادرالاندی. ییل توقتامای، آقرین آقرین کوچایه باردی؛ وباشلارینی یوقارو یوقارو کوتارگان آغاچلرنڭ، یافراقلری برله، الوغ بولغوچی تڭرینی ماقتاولرینه، آلارنڭ آیاق آستنده- طاو ایتاگنده یاتا طورغان ایدلده قوشلوب دولقنلری، برسینی برسی قووشوب چابشوب، یارندەغی طاشلرغه بەریله باشلادیلر. صو تلی برله، آغاچ تلینی آڭلاماسامده، سوزلرینڭ طاوشندن کوڭلم طولوب، کوزم یاشاردی. ای تڭری، الوغسڭ!- دیدم.

«کشی اوزی طبیعت بولسه، اورمان کشیچه سویلاشور» دیگان سوز بولسەده، اول بیوك باصقچقه بز قایچان باصارمز ألی!؟

«محمد نجیب شرف‌الدین اوغلی آبیزوف» قزان.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۵۳

خاتونلر بورچی .

اوقو یورتلرینی، بالالر طورمشنی، آنلرنڭ نیچك اوقورغه، اوقوترغه کیرکلرینی تیکشروب بر یولغه صالور ایچون ۱۹۰۶ نچی یل ۱۵ ـ ۱۹نچی غنوارده بوری اویازی «اسن» آولینه تورلی اورنده طورا طورغان کشیلر جیولدیلر . شول جیونده اوقو، اوقوتو طوغرسنده بایتاق یوللر توزوب یخشیغنه اویلر طوپلاب، بیك ماتورغنه ایتوب یازوب‌ده قویدیلر . شول جیونده خاتون قزلرنڭ اوقوی، آنلرنی اوقوتو طوغرسنده ده بر آز سوز بولدی. شولای بولسه ده خاتون قزلرنڭ اوقو، اوقوتو یولنی کورساتوچی بلدروچی، آنلر ایچون بیك نق قایغروچیلر بولمادی. شول ۱۹۰۶ یل ۱۵ ـ ۲۰نچی اوغوستده «مکاریه» ده روسیه‌ده طورا طورغان تاتارلرنڭ الوغلری، آتاقلیرافلری ، بلملیلری ، آکٔلیلری جیولوب کوب اشلر طوغروسنده سوزلر یورتوب کوبکنه اشلر اشله‌سه‌لرده ینه خاتون قزلرنی اوقوتو، قاراو طوغروسنده بر اشده اشلانمادی ، قایغرتلمادی . الوغلرمز آراسنده آغزدن آغزغه‌غنه سوزلاشولر بولسه‌ده خاتون قزلرنڭ اوقواری طوغرسنده کوزگه‌کورنرلك یول کورساتلمادی. توبدن اویلاب قاراغانده بزنڭ ایو بالالرمزدن بیگراك ده قز بالالرنی اوقوتوب آنلرنڭ طورمشلرینی، اویلرنی توزاتوب چن کشی ایتارگه ، کشی رەتنه کرترگه طرشو برنچی بورچ ایدی . آنڭ ایچون بارمزنگده یاش چاغمزده شول آنا قولنده، خاتون قوچاغنده اولوب، آنلرنڭ کوزینه، قیلانشینه، اشینه قاراب شوندن کوچرگچ آلوب اوز اویمزغه صالورغه طوردقمز بار کشی‌گه‌ده بیلگلی بر اشدر. آنادن نی کورسه بالانڭ اوینده شول نرسه اورنلاشوب طامر یایه ،

Из фондов Российской национальной библиотеки

بر ده اونوتلمایدر. آنا یخشی اوقومشلی، بلملی، آكٔلی بولوب بار
چاقده ده بالاغه یخشی اورنه‌ك كورساتوب طورسه بالاده كیله‌چكده
بلملی، آكٔلی، اویلی‌بولوب یتشه‌در. آنا بلمسز، اوقومشسز، آكٔسز
بولسه بالاده آكٔغرا بایغوش بولوب قاتادر. یا ایسه آناسی بوزوق،
یمان، یاوز اشلی بولسه بالاده یرتقچ، آزغون، بوری كبك بولوب
اوسه‌در. چن طوغروسی آنا قوچاغی بر صاوتقه اوخشاسه بالاده یومشاق
قامرغه طوغری كیله‌در. بر صاوت توگراك بولسه آكٔا صالوب قاتر-
غان قامرده توگراك بولوب قاتادر؛ بر صاوت اوچ قرلی بولسه قامر
ده اوچ قرلی، بیش قرلی بولسه قامرده بیش قرلی بولوب قاتقان
كبك- كچوك، یاش چاقده بالاده تاچ قامر كبك آناسندن نی كورسه
شونی اوزینه كوچرب آلوب قویه‌در. شولای بالانكٔ آناسندن كورگان
بوتوسلی قیلانشلری قانی ایله برابر اوسكانگه ایكنچی چاقده باشقه
كشیلرنكٔ اوگراتولری برلن، آنلرنكٔ شول یارامغان اشلرینی آلوشدرور
غه طرشولری ایله‌گنه بیك تیز كیتوب بتمی در. بوندای آناسندن
كورنگان اشاكی یمان اشلرنی آلوشدرو صوكٔندن بیك آغر، بیك
چیتن بوله؛ قایسی برسینی بتونلای‌ده كیتارب بتروب بولمایدر. مونه
شونكٔ، ایچون بزلرگه ایكٔ الك آنالرنی، آنا بولاچاقلرنی بیك یخشی
ایتدروب اوقوتوب، بلدرب چن كشی كبك ایتارگه تیوش بولادر.
بزنكٔ آنالرمز، آنا بولاچاقلرمز اوقومشلی، بلملی، آكٔلی بولغانده غنه
بز كشی توسلی بولا آلورمز. بزنكٔ تاتارلر آراسنده قایسی برلرمز
بار، آنلرچه‌خاتون قزلارنی اوقوتو، بلدرو بردوك یارامای. آنلرچه
خاتون قزلر اوقوب یازو بلسه یكتلرگه یازو یازوب قنه سوز یورته
لرده یكت برلن قز بیك تیز قاوشوغه یول آچله دیلر. بونلر بوطوغریده
بیك یاكٔلش اویغه توشه‌لر. قزلر، یكتلرنكٔ بوزوق، آزغون بولولری
اوقو بلوآرقاسنده توگل، چن طوغریسی یخشی اوقوب، كوب بلوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوز اوزینی توزاتماوندن بولادر. بزنڭ قایسی برلرمز طاغون‌اوقو بر آزغنه یاری شولای بولسه ده تگی تورلی اوقورغه کیرك بو توسلی نی اوقورغه یارامی دیب قوری، بلمسز طاوش کوته‌ره‌لر. بو تورلی کشیلر اوقونڭ، بلونڭ برنچی یخشی اش ایکاننی ایسلرینه کلترمی، اوقودن تم آلمای قالغان بوش بوغازلردر. الوغ تکرینڭ بیوك ایلچیسی ایتکان: «بلونی استامك ایرلرگه‌ده خاتونلرغه‌ده بورچدر» دیب؛ باشنده بیك آزغنه اویی بولغان کشیده بلور بو یورتده ترکاك ایچونده مڭگو یورطقه بارر ایچونده اوقو بلو کیرك ایکاننی. بز بو کونڭ کوزمزنی آچوب ترکاك یورتنده طوره طورغان چیت کشیلرنی، آنلردن برسی مونه قویاش بایش دڭزی‌نڭ بریتانیا دیگان اوطراو لرنده طوره طورغان انگلیزلرنی‌کوز آلدمزغه کیلتروب آنلرنڭ قیلغان اشلرینی تیکشروب قاراساق کوره‌مز: بتون یر یوزنده طوره طورغان کشیلرنڭ یارطیسنی اوزلرینه قاراتوب اوز بیورقلرینه باغلاغانلر. بونلرنڭ قارشیسنده تز چوکوب قان قالتراب طوره‌لر. بونلرنڭ نیچه یوز مڭ مڭ کشیلرنی اوزلرینه قل ایتولرینڭ توبی باری برگنه، اولده ایسه «اوقو بلو» در. بو کچکنه‌گنه اولچاونی کورساتووم شونڭ ایچون، بزلر بو کونده شول اوقو بلو یوقلغندن ایڭ آرتقه، ایڭ آستقه قالغان، یارطی تنلی کوتارام کشیلرمز ایکاننی ایسکه توشرودر.

«سهمان الاسحاقی» بوری اویازی تاو قریه‌سنده امام.

Из фонда Российской Национальной библиотеки

٥٤

تركيچه سولارگه آبدرادم.

ايڭ باشده بولديره آلديقم چاقلى سوز باشى يازيم ئلى. اون بش كونده برقات تارالا تورغان «كيگٔاش» آدلى يازونى ايكى يلدن بيرلى مين‌ده اوقيدر ايدم، شول «كيگٔاش» يازوينده تورلى تورلى اشلر توغريسنده يازلغان سوزلرنڭ تاغين بلملرنڭ بيك كوبسى بزنڭ اوتكان چاقده‌غى آتالريمزنڭ بابالريمزنڭ اشلرى توغريسنده بولغانلغه كوره مين آنى بيك ياراتوب اوقيدر ايدم. بيگراكده اوتكان چاقده‌غى ايل باشى بولغان بابالريمزنڭ آندن صوڭ ايل صاقچيلرينڭ طرشليقلرينى، اشلاگان اشلرينڭ شاق قاتارليقلرينى آڭلاب، مينم‌ده كوڭلريم ئلله نينداى اشلر قيلمقچى بولوب قويه‌در ايدى. شولاى كوڭلم بيك سيكرسه‌ده قولمدن بر اش‌ده كيلماگانگه كوره بر نرسه‌ده بولديره آلماى تيك توره ايدم. مين گنه‌ده توگل بو ايلده مينم كبى ايسلرى كيتوب آبدراغان كشيلر تاغن بيك كوب ايدى. منه شولاى اويغه قالا قالا «كيگٔاش» يازوينى اوقى تورغاچ، توغاندن بيرلى سويلاشا اورانگان اوزيه‌مزنڭ تركى تيلنده قرق يول سوز سولاشكان كشى‌گه توبلاب طشلاغان بر كيساك «كيگٔاش» يازوينى بولاك ايتوب بيره‌م ديب قزقديره باشلادى. منه شوندن «نينداى‌گنه اش قولمدن كيلور ايكان، اشله‌ر ايدم» ديب آبدراب تورغان كشيلر تگندن‌ده موندن‌ده «كيگٔاش» يازوينڭ اياسينه يازو يباره باشلاديلر. مونڭ ايله برگه بو اشنى بارده بيك آسات ديب اويلاديلر، منه شونڭ بو-ينچه مين‌ده بيك ينگل‌گنه ايسابلاب شوشى يازونى يازارغه باشلاغان ايدم. نى كوزيم برلن كوريم، نينداى‌گنه بتون سوز يازيم ديسه‌م

Из фондов Российской национальной библиотеки

شول بر بتون سوزگه ئلله نیچه باشـقه تیل سوزی قاتشقان بولوب چغادر. آندن صوڭ یازارغه اویلاغان سوزلرمنڭ بیك کوبینه ترکیچه آت تابا آلمادیم، شوندن ترکی تیلی‌نڭ قایسی برسوزندن باشقه تیل برلن ایتـکانده ئلله نیچه سوزنڭ آڭلاتقانی بلنسه‌ده بو یاقین یورتده غی بیك کوب نرسه‌لرنڭ ترکی تیلنده آتلری‌ده یوق ایکاننی آچیق بلدم. بولای بولغاچ بزگه باشده شوشی چاقده‌غی یاقین یورتده بولغان نرسه‌لرنڭ بارینه‌ده ترکیچه آت قوشوب تازه ترکی تیلی یاصارغه تیوش. آندن صوڭ شول توزاتیلگان تیلنی بار ترکلرنـگده اوقو یورتلرنده اوز آلدینه اوقورغه کیرك ایکانون بلدم. بو چاقده بار کشـیلرگه‌ده اورتاق ایتوب بر یگا تیل چغـاروب شونی اوقیلر بیت (ترکیچه آتن بلمادوم). شونڭ کبك بیر یوزنده‌گی ترکلرگه‌ده بر تیل جیونی یاصاب بو اشنی شول بولدیررغه کیرك ایکانون آڭلاوم ایله بزگه اول اش نڭ بولماس اش ایکانون‌ده اویلادم. شوڭا کوره بو ایزگو تیلمزنڭ اوستندن کشی کیوملری تیزگنه توشـماس، شولای کشی ایسکیسی برلن یورر دیب آبدراب سوزمنی بتردم.

« محمد حافظ بن محمد علی » مینزله اویازی « کره‌که » آولنده امام.

٥٥

بر ترکنـڭ موڭی

(چلغی، ترك تلی)

«شورا» دەغی تیل بایگیسینه

ای تڭری ! ترك دیگان کسینی جاراتدڭ ؛ اونڭ اورپاقلرن جیرڭنڭ بیتینه طاراتدڭ ؛ بارلغن آی مینین کونگه قاراتدڭ .

اولر اوز طوسلرنده آسقار، آسقار طاولردی، آیدن، چالقار کوللردی، بیتاگه لی بیللردی، تورلی، تورلی ایللردی، جلقی، صییر، تویه، قوی، ایچکی دیگان طووارلردی بیلادی.

دابسلری جیر جاروب سوچاقدغی بلملی، اوقومسلی جورتلرغه بلندی. تللری‌ده سوچاقدەغی اوقومسلی جورتلردڭ تللرندن الگاری بولوب، فارسیلردڭ تلن آرتنده کوز کورمی قالدرغان، عرب تلن‌ده اوزینه الاسدرمای طالدرغان ایدی. نی‌ده بولسه اولردڭ طورمسلری، منازلری، کوچلری، ارسلری طوسلرنده بولغان جورتلردن کیم ایمس ایدی. اوسینده‌ای بولوب دورلداب طورغان اولکان بر جورتدی قانده‌ای منازلری، قانده‌ای قلقلری ایچون قوردڭ ؟ بوغنده‌ای جیرڭنڭ بور چلرینه پتراتوب طاراتدڭ ؟

مین بر چیبك قلگمن ؛ بو پتراتووڭنڭ جوبه‌سن بله آلمایمن ، بو پتراتووڭ بز ترك اورپاقلرینه ارس بولدیمه ؟ کیسر بولدیمه ؟

ای تڭری ! سین اوزڭ ترك اورپاقلرینڭ بر صپراسن آتا قو- نسلرنده قالدردڭ . آزدن آولاغن کون باتس جاغینه قارای جوستوب آناطولی جارتی آرالینه ایپا قلدڭ ! بو بولنوب کیتکان جاوڭ — کورلر آوروپاغه آیاق صالوب، استانبول قالاسن آچوب ، اسلام طولرن

Из фондов Российской национальной библиотеки

تکدی. تیگی باسقا جورتلر قول آستلرینه قاراب الغی آلدیارلاب طوردی. اونی مینین طورمای طو! طو! آفریکاگه باروب تورلی اولکاده‌گی ایللردی اوزلرینه قاراتوب جیرلرینڭ چیکلرینه اوماقالورن تکدی. آیتوغه جار ایدی بولنوب کیتکان بو بولاکده‌گی کسیلردڭ پتراولری تیرس ایمس ارس بولدی دیوب... بو جاوڭ ـ کورلر آتالرمزدڭ: «کوره، کوره کوسام بولارسڭ، سویلای سویلای چیچین بولارسڭ!» دیگان ماتاللرینڭ بوینچه کوبدی کورگانلکلرندن، چدیرگه سیگانلکلرندن سولرنڭ اوروم، جوراغاتلری سوکیزده‌گی آیبنلرن بو کونگه‌چه صاقلاب کیله جاتور. چدامدیلقلری، جوراکدیلکلری آتابابالرینه طارتقان. قوللرینه الکان بیلك مینین ارسلرندن آیرلغان جوق. آیتوغه جارایدی عثمانلی ترکاری بوتان ترکلردن اوقوده بلمده تریچلکنڭ ایبن طابوده نیچه چاقرملر آلده دیوب. مونی بلو ایچون نیازی بك مینین رضا بكنڭ جانلرن قیوب ایرکنچیلك آلوب کوزلرندن صوراسی آققان صورلیلرنی قاراگیدن جارققه چغارغاندقلری جیتادی.

جاساسون عثمانلیلر! اورنقسون کیگچیلك! اوزلسون عثمانلیلرغه صالنغان قارماقلر! چیچلسون کیسرلی تویونلر!

ای تکری! عثمانلیلر جگارلانگاندکلری آرقاسنده جوغارغی باصقچ ـ صاتیلرغه مندی. بز، ترك قونسنده قالغانلر نیدن چرك اوبلی، قویان جوراکلی، بوزوق منازلی بولدق. اویات بزلرنی نادانلق اویقوسندن!

« عمر جانیبیکوف » قزلیاره

۵۶

آولده اون بش یللق اوزگارش

بزنك «.....» آولنده اون بش یللردن بوروون، اوقو یورت لری، اوقتو اشلری بیك نچار حالك ایدی. اوقو یورتلری یارتیلاش بیرگه باتقان، ئه‌چیلکلی پچراق ئویلردن، اوقولا تورغان نرسه‌لرده ۳ ـ ٤ یللق ایجك صوکُنده، کیسك باش، بافرغان، یوسف کتابی شیکللی نرسه‌لر ایدی. اوقولر نچار بولغانغه آولمزده یازو تانوچیلر ده بیك آز بولوب، بیر یازولری یازار ایچونده، اوچدان اوچقه یازوچی ئزلب یوررگه توغری کیله، پچه‌ن بولسگانده (شوباغا) یازولرین اوقوتورغه‌ده آبدراته ایدی.

اون بش یللر بولدی، آولمزغه طاهر موللا کیلگاچ، اوقوتو اشلری بتونلای باشقاردی. تلاگان وقتنده کیلوب کیتوچی بالالر، بیلگیلی وقتلرده کیلوب کیتار بولدی، ایجك تاشلانوب ینگل ترکی کتابلری اوقوتدیلر. ۱ ـ ۲ یلده ۸ ـ ۹ یاشلی بالالرنی، تلاگانچه اوقوب یازارغه، درستلب خدای سوزی (قرآن) اوقورغه اوگرتدیلر، ماتور یازو هم باشقه کوب نرسه‌لر، ایساب ئونه‌رلری بلدردیلر. یل صاین یاز کونی کوب کشیلر چاقروب، صناو جیونلری یاصاب، بالالرنك اوقوغانلرین تکلاتوب، دین کیراکلرین سویلاتوب، بتون کشیلرنك ایسلرین کیتاردیلر. نیچوکدر قارت موللامز (دین باشچی مز) مونی یاراتمادی.

۵۰ ـ ۶۰ یلدن بیرو موللا بولوب اوقو یورت لرینه آیاق باسماغان، هیچ کمنی اوقوتمغان موللا بو اوقوتونك درست توگللگین کشیلرگه سویلی باشلادی: «بورونغی ایزگولردن قالغان ایجك

نی بتررو یارامی، دن بترونك باشی شول، آلدانماگز! تیز بلوگه، تیز بلسه تیز اونوته، بارا بارا بالالرگز آداشور» دیه یورت صاین یغلی یغلی سویلاب یورب کشیلرنك کوبسین اشاندردی. بولارغه، ییلان شیکللی آچولی بوزوقلر، کشیلر ایله گل اتلاشوب‌کنه توررغه تلاوچی نادان‌قوشتانلر قوشیلوب «بزگه بورنغیچه یاراغان!» دیوچی لر کوبایگاچ، اوقوتوچیلر بیك کوب اوکایسزلقلر کوردیلر. شونیده بلگز اوقوچی قردشلرم! اوقوتوچیلرنك آشقاده بارمای، طریشتروب اوقوتودن باشقه یازیقلری یوق ایدی. آرتق بوزیلشقاچ قارت موللا نك موللالق یازووین‌ده آلدیروب توردیلر. آندن صوك دشمانلق تاغی آرتدی، همان کشیلرنی آزدریب، ایجك کیراك دیه دین اسمندن کوب تاوشلر چغاردیلر. اوقوتوچیلرده همان اوقوتوده‌غنه بولدیلر. بولار ایر بالالر اوقوتو ایله‌گنه توقتامای قزلرنی‌ده شول روشچه او- قورغه یازارغه اوگرتدیلر، که ١٥ یل بورون یوز یورتقه بر یازوچی سی بولماغان آول‌نك، بوکونده یورت صاین اوقوچی یازوچیسز بولغانی یوق دیورلك آز بولوب ایر بالاسی بولماغانلرینك قزلری اوقی یازادر. ٩—١٠ یاشلی بالالرنك اوقوب یازماغانی یوق دیورلك‌در. آول باشقاردی. دشمانلر، نی قدر ئورسه‌لرده اوقوتونی توقتاتا آلمادیلر. (١٥ یللق تالاش، وکوره‌شلرین یازسام بارماق قالونلق کتاب بولور ایدی). شولایده قارت موللانك قوتوروغی بوشقه کیتمادی، کشیلر اوقوتو اشلرینه یاردم‌گه آشقمادیلر، اوتکون کوزلی اوصاللر، کوب یخشیلقلرنی بولدرمادیلر. یالغز اوقوتوچیلرنك طرشلغی، چداملغی آرقاسنده، اوقوتونك طشقی هم ایچکی یاقلری آقرینلاب آلغه کیتدی، قارا قارشی ایکی ئوی صالنوب یخشی آش اوییی‌ده صالندی، یلدن یل بلم‌ده آرتا باردی. بو کونده‌ده کوب بالا طورمش تلاگانچه اوقو آلمقده‌در. خدای، هر قایچان توغری‌لقغه یاردمچی‌در. بو قارت

Из фондов Российской национальной библиотеки

مولّا اوز یاردمچیلری ایله همان اوز یوللرندن بارالر، بارسونلر! قایده قدر باررلر!!

«حبیب اسحاقی»

۵۷

بیلم نه؟

بیلم تیکلی قدرلی، بیلم تیکلی یاغملی نرسه برده تابولماز. کیچکانن ده تابولماغاندر.

بو بیلم کوب کشیلرنی اڭ طنچ یوقاری قاتلرغه منگزوب طنچ یاشاتمش؛ تورلی، تورلی قزقلی، سوینچلی یاشاونی کوسته‌رمش، طاشلرنی نیچه، نیچه روشکه، توسکه کرتدرمش بر نرسه‌در.

بورن، بورندن کوب کشیلرنڭ طرشوی آرقاسنده زورایوب، بتون یر یوزین یالتراتوب، ایس کیتارگچ ئولکان آطنی آلوب، همه کشینی اوزینه قزقدردی، تابوندردی.

بیلمنی سومه‌گان، یاراتماغان بر کشیده یوقدر، اوینده من. کچوك بالاغه‌غنه ده بیلمیسون دیب ئیتولسه اولده آچولانه، اولده یغلی باشلی. بو بیت یاڭا توغان بالا بیت بو!... بوده بیلمسزلکنی اوستینه آلماغانده کم، نینداین کشی بیلمسزلکنی اوستینه آلسون! براوده آلمی، براوده بیلمسز بولاسی کیلمی...

بیلم شول تیکی تملی، شول تیکی یاغملی اولسه ده ئلیگه طور-مشده بیلمسز، کوزسز، صوقر کشیلرگه اوچرارغه کوب توغری کیله. نی ایچون بو بولای؟ بوڭا یاردم قیلغان نرسه نی؟!

بوکا یاردمچی ایسه ئلیکه طورمشنی اوچری تورغان زور ، زور طغزسزلق ، ئولکان ، ئولکان یارلیلقلر اوله بیلور . یارلی کشی اوقوسنمی ، یایسه طورمشین گوزللشدررگه‌می طرشسون ؟ ! مونه بو طورمش گوزللشدرو اویی یارلی کشینی آقتق صولوینه یتکره ، شولای ایتوب اوزندنده صالقون قان ، جیورچق یوز برله‌ن اوزاته ، اول یارلی کشی قوبارلوکوتوب یاطماغه کوچله‌نه . . .

آوروپانی بیلم کوچلی آوروپا ایتدی ، عاد کشیلرین آلغه یباروب زور ، زور اویلر ، تازه نیگزلر صالدردی . بیلمسز کشیلرگه قورقنچ بیروب بونلری یوزار قولاچ بویلی نرسه‌لر دیب اورکوتدی . سلیمان ایلچینی (عه م) نی چن سلیمان یاصاب بیلم کوکدن اوچردی ، تورلی اورنلرغه یورتدی ، بتون یرنی گیزدردی ، تله‌گانون بیرب طنچ یاشاتدی. صوڭنده بونڭ بیلگی سلیمان یوزگی آطن آلوب زور « اوقو » اویلرنده اوگرانوله باشلادی ، بتون یرگه جایولدی .

«برهان منصوری» خوالین اویازی « زیلونی » قریه سنده .

۵۸

تل یارشی بولگینه .

« خاربین » قالاسنده بولغان تاتارلرنڭ اشلرینه باغلی بر ایکی سوز : « خاربین » اوزی قطای یرنده « صوڭغره » دیگان صو یاننده بولسه‌ده قالانڭ تورلی اشلرینی قاراوچیلر ، ایکی آره‌نی توزاتوچی وقالانی بیزکلاوچیلر بارسیده « روس » لر قولی آستنده‌در . آلای بولسه ده تورلی پادشاهلرنڭ کشیلری : نیمسلر اولسون ، فرانسز ، یاپونلر ،

Из фондов Российской национальной библиотеки

هندوسلر، ترکلر بو یرده تمام ایرکنچیلك ایله تورمقده اردر. بیگرا کده کوب بولغانلری قطایلر ایله یۉریلردر. یۉریلر اوزلرینڭ اشلکلی هم بر سوزده بولولری وطرشلقلری آرقاسنده صاتو اشلرینڭ کوبسنی آلتون وکموش وقزل مال برلن بولسون قوللرینه آلوب بترمشلردر. شولوق بر سوزده بولولری آرقلی «خاربین» ده ایللی مڭلره یاقین توشروب بر نماز اویی هم یکرمی اوتوز مڭلره توشروب بالالر اوقی تورغان اوی صالدرمشلردر. بو یرده‌گی تاتارلرده باشقه یرلرده‌گی تاتارلرغه قاراغانده بر آزغنه بولسه‌ده آلده دیوب ایتسه‌م یالغان بولماس. قا-لانڭ اورتا بر یرلرنده یخشی اوراملرده یاق یاقده تاتارلرنڭده زور زور کیبتلری، تاتارلر کیلاچکده زور اورنلرغه ایرشاچکلر، دیوب قچقروب تورمقده‌لردر.

اوزلرینه قاراغان بر نماز اویی هم طاشدن یاصالمش بالالر اوقی تورغان اوی‌لرینه باردر. البته یراق قویاش چغوشنده تورلی پادشاهلرنڭ کشیلری آره‌سنده اوزلرینڭ بارلقلرینی بلگزوب تورمقلری هر تاتارنیده شادلاندررلق اشلردر. اول توغریلری بیك یخشی بولسه‌ده یامان یرلری یخشیلقلرینه قاراغانده اوستون و کوبراك بولغانلقدن یخشیلقلرینی بتونلای یوغالته‌در. بابایلردن قالغان سوز: توغری ایتکان آتاغه‌ده یاراماغان؛ شونلقدن بلکم توغری یازغان اوچون میڭا آچوده قیلورلر. من اوزم‌ده آلارغه شادلانوب یازمیم، تلسز شیطان بولاسم کیلماگاندنگنه یازامن. بو یرده‌گی تاتارلر صاتو اشلرنده یالقاولانما-ینچه برده آرمی تالمی اشلاسه‌لرده اول اشلرندن بار تلاگانلری اوز قورصاقلرینی سیمرتوب یخشی آتلرغه اوطوروب یروگنه، اوزلرینڭ دگز توبینه باتوب بارغان تاتارلرینه یاردم ایتمك توگل. آنی کورساتو اوچون توبانده یازلمش نرسه یتسه کیراك. بر مڭ توقز یوز توقزنچی یل غنوار آینده بو یرده‌گی تاتارلر اوزلرینڭ نماز اویلرینی قارار

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اوچون هم کیله‌چکده‌گی قارانغو کونلرینه آقچه جیبار اوچون دیوب بر بتون جیبولش‌ده سکز کشی‌نی صایلاغانلر ایدی. اول صایلانغان کشیلرمز هر روس آطنه‌سنده بر مرتبه جیبولوب سویلاشرگه کیراك بولغانده بتون جیبولشلر یاصارغه دیوب سوز بیرگان بولسه‌لرده بو کونگه‌چه توگل بتون جیبولوشلر یاصارغه، اوزلریده برگنه بولسه‌ده جیبولغانلری یوق. آنلرنڭ اشلاماولری آرقاسنده نماز اویمزنڭ کیله‌چك کونلری قارانغو کورنه. بو کون یاغارغاده آقچه‌لری یوق بتون یر یوزنده‌گی کشیلر بز اوزامز دیبوب چابوشوب بارغانده اویات توگلمی بزگه تیك یاتماق؟ شوندالاین تورلی نرسه‌گه کوچرگچ بولغان قالاده بر نرسه اشلامایچه یاتماق بیگوك زور اویات. صایلانمش کشیلرمز اشلاسه‌لر ایدی بو وقت آقچه‌مزده بولور ایدی، کچکنه‌گنه بولسه‌ده بر اوقو اویمزده بولور ایدی.

«عنایت‌الله احمدی» خاربین.

۵۹

اوقو یورطلری.

تنگریمز ایرلرگه‌ده خاتونلرغه‌ده بیلم ازلاونی تیوش ایتکان. بیلم «نی نرسه‌نی بولسه‌ده بلو» دیگان سوز. بیلونڭ کوبره‌گی اوقو، یازو وبله‌ن بولا. اوقو، یازو بیلگان کشی یازو (کتاب) لردن کورب طورمشنڭ یاخشی بولسه‌ده، یامان بولسه‌ده بتون طولقونلرین آلدن بیلوب طورا. طورمشنڭ بر کمنیده قوتلدرمی طورغان قیینلقلرینه بیرشمایچه چدی آلادر. اوقی، یازا بیلگان کشی اوز تلاگی ایچون

باشقه‌لرنڭ الوشینه کرشمی ، کشینڭ یوز صوینه تیمیدر. اوقی ، یازا بلگان کشینڭ کونی ایرکن ، صولشی کیك بولادر . بر ایلده اوقیغان ، بیلملی‌کشیلر ، نی چیکلی کوب بولسه طنچلق ، اوز آرا طاطولقده شول چیکلی کوچلی بولا . مونه شوندای کیره‌کلی ، تکویمز اوزریمزگه تیوش ایتکان بیلم‌نی اویره‌نه طورغان بیرگه « اوقویورطی » (مکتب) دیورلر . اوقیغان ، بیلملی کشیلرنڭ کوبلگی اوقو یورطلرینڭ کوبلگینه قاراب بولا . « بورچن یاشرگان بوله‌ر ، آورون یاشرگان اوله‌ر » دیلر . برده یاشروب بولمی : بزده اوقو یورطلری بیك آز ، کیره‌کیمزگه یته‌رلك بولو بر یافده طورسون ، بیك زور اوطنی سوندررگه بر طامچی صو چیکلی ده یوق . سوزمنی نغیطو ایچون « تتوش » اویازین کورسته‌م : بزنڭ تتوش اویازنده یکرمی ـ اوطوز مکله‌ب مسلمان بولسه‌ده توزوك یا کاچه اوقوته طورغان بر یورط یوق . شوڭا کوره بیلمسزلك بزنی ایزه ، چاینی . جای کونلرده ایرته‌دن کیچکه چاغلی صوقا آرتنده ، قیش کونلری یات ایللرده یالچیلقده دینسز ، دنیاسز صاصوب بقصب کون اوتکاره‌مز .

بار اوقو یورطلریمزنکده کیمچیلکلی توگاللنمگان اورنلری بیك کوب : اوقوچیلریمز « اوقوتو بیلمن » بر یرده‌ده کورمگانلر . کتابلر آلدن بوندنغنه چوپلانگانلکدن اوز اوقوتولریمزغه ، ایلمزنڭ کیدشینه کیلوب بتمی . بیگره‌ك ، بو بر ایکی یل ایچنده بر جولا چقدی : «مین اوقوتوچی» دیگان بر کشینی کیره‌ك نیندای بولسون یاشن ، قارطن قارامابنچه ، بولدقلیلغین صنامایچه جاراتوب آلالر ؛ اوقوتوچیلقغه « یازو » ی بارمی ، تیکشروب طورمیلر . اوقو ، اوقوتو بیك چترك اش . باشقه ایل (روس و باشقه) لر بو طوغروده بر نرسه‌لرینك آیامیلر . بزگه‌ده آلاردن کورب اشکه باشلار چاغ یتمادیمی ایکان ؟

« حسیب الکریمی » « قزان » محمدیه شاگردلرندن .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

۶۰

بزنڭ جیونلر.

مین اوز بزنڭ آغای انیلر آراسنده بولا طورغان جیونلرنڭ نیندی ایکانون سویلەب ینه اول جیونلرنی بر آز توزاتورگه کیرەکلگن دیملەب اوزمقچی بولام.

شولای جای کونی جیون آطنەلری یتە. بر آطنه کوننی توبینه چاقلی قایرولوب آچلغان جیل قابقالی قوناقلرنی قارشولی. مونه کوبك طورمی: چابتار آلاشاسن جیککان، آرقالرینه قزل بیزەکلی یاصدقنی پوخ ایتدروب قابارتوب صالغان، تورگه ایرلی خاتونلی اوزلری، آت باشینه «تەتی» آلیابقچ یابوب مالایی اوطورغان تیمر بای آبزی کیلوب ینه. آنڭ آرتوندن بوتەن قوناقلرده تامالر. شولای ایتوب جیون باشلانا: اورامده قوناقلر، قوناق مالایلری ـ قزلری کورینه، بتون کشی آقتق چیککه یتکزوب کیونه، بتون آول کشیسینڭ یوزنده سیونو قویاشی اوینی باشلی. بو کون آندی موندی اشلر بلنمی، قوناقلرده یورت صیی بلەنگنه صیلانوب برنچی کوننی قونالر.

ایکنچی کون آول تاغن نغراق جانلانا، اورامده کشی قاینی باشلی، یاش جیلبزەکلر چات باشینه جیولالر. اوستلرنڭ یاڭا کازاکی چوبتارلاب بترگان آلیابقچ، باشده بورك قرییندن کورینوب طورا طورغان قزل توباتای، بارسیده چارت ــ چورت «قویاش اورلغی» یارالر ــ کون باغش آشیلر. کوبەلك کبك ماتور قوناق قزلری چیشمه صوندن قایتقانده آلار صزغروب جاولق سلتیلر، قول بولغیلر، ماقتانوب تاماق قرالر. بوکون قوناقلرغه قزل توس کره، آول قلتایا؛ کیچکه تابا شاقدایوق قزالر. کیچ بولا. آق کلەتلرده قوناقلرنڭ ایو

ايەلرى ايـله برگه «أكرونـگنه» جرلاب، صـزوب اوطورغانلرى ايشتوله؛ صو بويلارنڭ بو يل چيتدن آلوب قايتقان نيچكه كوى بلەن صزغان طاوشلر كوكـكه كوتاريلوب طاو بويلرن شـگرتاتا باشـلى. مونه تون اوتوب اوچنچى كون طوا: كوب كشى بر توقتامى چوكوبكنه يورى، صاوت چەكشدروب «ايسانلـكـكه ــ صاولقغه» ديوب ايچه، ايچه كون كيچكه أيلەنه. آول ياخشوقغنه قزوب يته، كيچ بلەن تورلى قورقنچ طاوشلر كوتاريله، آندەده موندەده صوغش، قچقرش ــ أشەكى سوزلر قولاقنى طوندرالر، آول طوزغى، ايچمەگان قوناقلر قاچوب قارت قورالر مورجا باشلرينه ياشورينەلر. اندر بو ينڭ، آبزار آرتنڭ تاياقلر، تەرتەلر اوينى، قزغاندرا طورغان طاوشلر يورا كنى قايناتا باشلى. پەكيگه سانچيلو، باش تيشولو، آگرايوب اولوكوبرەگى شوشى كونده بولادر.

دورتنچى كون. اونبيشلەب آت، ئلله نيچه لەب صارق ايتون آشاب بتورگاچ، قوناقلرغه ديوب دورت كونگه اوى باشينه ايكيشاردنگنه بتون آولغه ايكى يوزلەب مونچا ياغلوب، كچكنەرەك آولغه بيش يوز تەنكەلك زوريراق آولغه مڭ تنكەلك ايسرتكچ ايچوب توگاللەگاچ جيون بته، قوناقلردە اويلرينه تابا اوكچەلرن كوتارەلر.

مين شونيدە أيتيم ايندى: دورت كونلك جيونغه بر آولغه غنه بيك آز ديگانده اوچ مڭ تەنكه چغن نى آول قارتلرى اويلاشوب، اشنى بر صزق اچندەگنه يورتوب اوچ مڭنڭ يارمى ــ مڭ يارم تەنكەنى بليك يورتلرينه، آول كيرەكلرينه طوتسالر ياخشيراق بولماس ميكان؟ اويلاب قاراغانڭ، اون آولنڭغنه كشيسى ايسركلكدن آزراق آينوب، طويغاندن آرتق آشاماسا يل صايون اونبيش مڭ تەنكه يانغه قالا بارسـه اون يلغه يوز ايللى مڭ تەنكه بزنڭ نيلر بزگه يارامس ايدى.

«عبدالبر آناوى» مالمژ اويازى تونتار قريەسندە.

٦١

تلسز ترك.

یازوچی آغانك تل یاریشی آچمقی قزقسیمان بولوب کیتدی . نیك قزق بولماسون؟ اول ایچ مینم آکلاومچه ـ «سزنك ایچگزده آنا تلین بلوچی بارمی ایکان؟ شونی بلەسم کیله» دیمك اولەدر . شول چاقن مین اوزیمە اوزم «باق! اوز تلنده قرق ایللی یول سوز یازمغه قولندن کیلمگان کشی اولورمی؟» دیەرك بر نرسه توغرسنده یازمغه اویلاب یازغچمنی آلوب اوتوردم . بر آز یازغانم صوڭنده سوزلرمی بر بر کوزدن کچیرەرك صایلاب چیقسام، کوبسی چیت تل سوزلری اولوب چیقدیغنی کوروب اویغه قالدم : اول سوزلرنك ترکچەسی نه یردەدر؟ بولغانی یوقمی، یوقسه بولوبده بتدیمی؟ ایشته کولنج! ایشته تلسزلك! منه مین ایندی یازوچی آغانك نه اوچون تل یاریشی آچدیغنی دوشندم، اوزمزنك تلسزلکمزی اوگرندم . موگاچه «تلمز بیك یارلیدر سویلشورگه یتوشمیدر» کبی سوزلره ایناتمیەرك «ایشته سویلشورمز» دیه یورسامن شمدی ایناندم. تلمزنك یارلیغنه دگل یارتی ایدکین دخی چیت سوزلر چیقارلسه توزسزلق ایله گنه قالمیچه بتونلای آشلقدن چیقدیغین آکلادم . یاکی نرسەلرنك آتلریغنه بولماوی توروب تورسون الکیدن بیرلی بولوب کیلگان نرسەلرنك آتلرینی دخی بارلق چاقده قوللانیلە تورغان سوزلرنی تابوب بولمیدر. ای آغالر! نه قاراب یاتامز؟ یوقسه آنا تلمزنك بتونلای یوغالوب کیتوندن برده قورقمیمزمی؟ نه ایچون بیوك یازوچیلرمز قوزغاتوب تورغانده بو توغریده یازیشورغه ایرینەمز؟ بز بارلق اشدەده شولای : برمز بر نرسه توغرسنده قوزغاتوب یازغانده باشقەلرمز تاوشسز طنسز قاتوب قالامز. شونك ایچون بزنك آلغه

Из фондов Российской национальной библиотеки

کیتومزده، بر کیمه‌ده اولتوروب تورلیسی تورلی یاقغه ایشمکده اولان کیمه‌چیلرنڭ آلغه بارووی چیکلیگنه‌در.

ایندی یوق بار اورش تالاشلرنی تاشلاساقده یارار ایدی. جون جاباغی چور چوپرەك کبی نرسه‌لر توغرسنده نیچه یللر تالاشوب ماتاشقانچه آنا تلمزنی توزه‌تورگه طرشساق نه چیکلی تابوشلی اش اشلگان اولور ایدك. ای آغالر! تورمشمز پك قزغانچ‌در (باشقه‌لر کبی کیدش دیمیچه تورمش دیدکمی یاتسنماگز! آنڭ اوچون بزده کیدش یوقدر. باری بز اوستمزدن کونلر اوتکانون قاراب‌غنه قالامز). بو تورمش ایله توره بیرسك: قزقماساق، کونلشماسك، اوکنماسك، قورقماساق، قایغرتماساق دخی چنلاب اشکه کرشماسك بزگه یر اوستنده ترك بولوب تورو کیاشمس. یاکی قویاشده بزنی یاقتیسنده توتوب واقسنماس. اوقوچیلرم! بر کشیگه ایده‌ننڭ برگنه تاقتاسنده بییورگه قوشوب شوندن برده چقمه دیسه‌لر، شونڭ بییووی قزقلی بولورمیدی؟

منه مینده شولای بیوچیمن، شونڭ اوچون بییوم قزقسز بولسه‌ده کولوشمه‌گز!

«حکمت مفتاح»

قزان مدرسهٔ محمدیه شاگردلرندن.

٦٢

برلکده ترلیك.

بابالرمزنڭ برلکده ترلیك دیگان سوزلری بیك طوغری سوز. نیند ایگنه نسلدن بولغان خلقغه قارا، برلکده اش کوروب زور، زور فائده‌لر تابالر. آزغنه ضررلی اش طوغری کیلسه بارلغی برلکده

Из фондов Российской национальной библиотеки

قارشی طوروب آندن قورتوله‌لر. اوقو طوغروسنده نی قدرلی آغرلقلر کورسه‌لرده بارلغی کوچی برله طریشوب، تشی ترناغی برله یابشوب اوقودن آیرلمیلر. بزده برلك اورنینه کیریلك یورتوله. نیندی گنه اشده بولسون برمزگه برمز کیری کیلوب اویوشا آلمی وقت اوزدرامز. اگر بر بر اشنی برله‌شوب اشلرگه طوغری کیلسه میکا نیومه کیراك؟ اوزم برله اوزم بولوب طنچ قنه. طورغاندن آرتغی بولماس دیمز. طنچ طورونك آخری نی بولوب چغا طورغانون اویلابده قارامیمز. برلکده بولوب خلقغه فائده کیتورو توگل اوز فائده‌مزغه‌ده بر سوزده بولا آلمی بز. کونده اوزمزگه فائده‌سی کیلوب طورا طورغان سودامزده‌ده برلك یوق. نرسه‌نك حقلرین بوزوب برسندن برسی کونلاشوب مین آرزان صاتام دیب اوزمزگه زیان بولغانن بلمی‌ده قالامز. شولای ایتوب برلك یوقلقدن زیان کوره کوره سودا گرلرمزنك سودادن کوگللری قایتوب بو زمانه‌ده سودالرده فائده بتکان ایندی دیب قول سلته‌رگه‌گنه قالا. شوندای کوگل سونودن سودالر بزنك قولدن اچقنوب باشقه لر قولینه کررگه سبب بوله؛ شونك ایچون برلك یوقاغینك زیانی بارومزغه‌ده تیه. برلك یوقلغینك زیانن توگل موندا‌غنه یازوب بتررگه غزته صاین بر بیت یازساکده بتماس. برلکنك فائده‌سی آتا بابالرمز زماننده‌ن یازلوب سویلانوب کیلگان. شول یازلغان هم سویله‌نگان سوزلرنك مگدن برسنده توتا آلمی بز. حاضرگی حالمز بولای، کیلاچاکده گی کونلرمز نیچك بولور؟ دیب اویلابده قاری آلمیمز. اویلاوغه توشنورگه وقت بولدی. اویلیق، تشونیك، برله‌شیك. ترکلیك کیراك کشی‌گه برلك کیراك دیب سوزم بتره‌م.

«شاکرجان تاج‌الدینی» «جامبیتی»

٦٣

آتا، بابادن سویله‌نه کیلگان.

تابوللق اولدغمدن تابول اهل اسلاملرینڭ آتا بابادن سویله نه کیلگان بر تاقم سوزلرنی کوچروب سویلیمن : بزنڭ الگه اوزمزنڭ خانمز بولغان، خانلرمزنڭ اورتاق اسملری کوچم خان دیوب یورتلگان. بو کونده صونڭ توبان یاقلرنده «ایرتش» بویلرنده بوز دیگزی یاقلر ینه جایلگان « ایشتاك » دیگان قورچاقغه تابنوچی کشیلر ایله بزنڭ توبمز بر بولغان . الگه‌ده بزنڭ بابالرمزده، آنلر کبی قورچاقغه تابونغانلر. صوگره کونلر ویللر اوته، اوته بخاراالیلر بزم یرلره آیاق باصقانلر. بونلر ایله بزمکیلر آلیش ویرش ایدوب، آرالرنده دوستلق توغوب، آنلرنڭ قایو برلری بزم یرمزگه بالا چاغالری ایله کوچوب کیلوب، بزم یرمزده یرله‌شوب قالغانلر. بو کونده بونلره بوخاریسلر دیوب ئه‌یته‌مز. منه شوشلای ایکی آراده یوربشه، یوریشه بخاراالیلرنڭ توغری یول باشچیلری بزنی توغری یولغه اوندرگه کیلگانلر. بزنڭ بابالرمز بونلره قارشی توروب یاو کوتارگانلر، یاولاشقانلر. کوبسنی اوترگانلر. بو بخاراالیلر بزلردن کوب رنجش کوروب صوڭدن توغری یولنی بزلره تانتقانلر، بزنی قورچاقغه تابنودن قوتقاروب، توغری یولنی تابوب آلویمزغه باشچی بولغانلر. بو اشلری ایچون شول ایزکولرنی یاراتغانمز ایسرگه سن، یارلقاسن. بایاغی توغری یولنی تانتور ایچون کیلگان ایزکولرنڭ یاولاشغانده قرلوب قالغانلرنڭ سویا کلری تابولنڭ هر یرنده باردر. بونلرنڭ سویا کلرینه بز آستانه دیوب ایده‌مز. بز بو کونده‌ده بو سویا کلرنی، آستانه‌لرنی بیك الوغلاب، ایمالب توتامز. شول چیکلی ایمالیمزکه آلارنڭ ارا کلرنی شادلاندرر ایچون ترلکلر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بوغازلاب اوزدروب یباره‌مز. قایسی بو یاشراك یول باشچیلرمز بزلرنك بواشمز ایچون اچلری پوشوب طیوب قاراسالرده قارت یول باشچیلرمز ایرك ویرمیلر.

بخاراییلردن توغری یولنی تابوب آلدیغمز کبی آلارنك قایسی بر آرتغراق قیلانشلرنیده آلوب قالغانمز. منه‌سزگه شونی‌سویله‌ب کوسترەیم: بزنك بابالرمزنك ابراهیم ایلچی ویول باشچیدن قالمش طویلرمزده هم ساچ طویلرمزده بزنك آرامزدن کوب آقچه طوزدروچیلر کوب اولادر. بوطویلرده طوی ایاسی آت چابدرادر، کشی یوگورته‌در، کشی اوز-شدرادر، یمورقه‌نی صرغی باشنه بیلاب صوكار اوق بیله‌ن آطدرادر، کوره‌ش قیلدرادر. بو طویلرغه یراقدن ویاقیندن هیچ بر آدم کیلمی قالمیدر. ٥ شار ٦ شار یوگروك آتلر جیولادر. شولای ایتدروب بتون آولغه آورلق توشوب، طوی ایه‌سی یارلی اولوب قالادر. الکده بزنك بابالرمز ایگون ایگونی برده بلمگانلر. ترکلکلری ایرتش بویلرنك بالق توتوب هم اورمانلرده، قاراغایلرده یوری توزغان ترلك وکیوکلرنی صانای اوق بیله‌ن آتوب آلوب سونگی ایله سانچوب اوتروب آشاب طوق بولغانلر. بز بو کونده ایگون ایکگانگه کوره بابالرمز شوشندای صو بویلرنده توبن یاراقسز یرلرده اوطوروب قالومزغه باشچی بولغا-نلقلری ایچون آنلره کوکلیمز قالوبده قویادر. کوب یللر ایگونلکلر مزنی بر قارش اوسکاچ صو باصوب یویب کیده‌در.

بزنك خانلغمزنك بتوینه آق پادشاهدن قاچوب یوروچی (یارمق تیموفییڤیچ) دیگان بر قاراق، قاچقن باشچی بولمشدر. یارمق بزم یرگه قاچوب کیلوب ایرتش یلغه‌سنده بالق توتوب یورگان. صوگندن بزنك خانمزنك کوچسز، قورقاق ایکاننی بیلوب آلوب آق پادشاهغه بلدرگان. خانمز ینگلکانك صوگنده بزنك یخشی یرلرمزگه اورصلر کیلوب اوطور-غانلر. بو چاقده خانمز بزنك قایو برمزنی ایارتوب بخاراغه چغوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

کیتکان. اوزینه ایارمگانلرگه طونگز طوبغگزدن اوزماسن دیوب قارغاب کیتکان. بزنگ اول چاقده خانمزنگ ایکی اوغلی اولغان برسی مامش ایکنچیسی ایه‌نك. بولار بیك باطر بولغانلر یارمق ایله بیك کوب یاولاشقانلر. تیك یارمقنگ اوستالغی سارتین کیمه‌سنده کشیلره اوخشاتوب قورچاقلر یاصاب، مامش ایله ایه‌نکنی شول قورچاقلرغه آتدروب کوچلرنی بتورگان. اول کونده خانمزنگ اروغلرندن چوقنوب کیتکانلر یده کوب بولغان.

بزنگ دخی بر صوقر باطرمز بولغان، اول یارمقنی منه شوشلای اوترگان. یارمق ایرتش ایچنده کیمه‌سی ایله یارقرینده توقتاب تورغان برنده، ایرتن برلان قویاش یالتراب چقغان چاقده یارمق قویاشقه قاراب تورغان چاقده، بایاغی صوقر باطر چولده‌کی قامشلقنی اوروب کیلوب اوزینگ صانای اوغی ایله آتوب، یارمقنی تیمر کیوملری ایله صوغه قاداب توشرگان.

«تومسکی» ده معلم «احمد توقطابایف»

٦٤

بزنگ تورمشلر.

ژورنالگز «شورا»ده تیل یاریشی ایچون بر یول آچلیغگزدن بنده برترك بالاسی بولغانم ایچون آسیانگ قرانغی بر پوچماغنده یاشاوچی ترك بالالری تورمشندن آزراق یازمق بولامن. بو بز تورغان «ایلی» صوی بوینده «غولجه» قالاسنده قرداغی آوللرده توب کشیلر ایگنچیلك ایله کون کیچروب «ترانچی» ترکلر، دالاده کوچوب یوروچی «قزای»

قزاقلو یدر. بونلردن باشقه چیتدن کوچوب کیلوب اورنلاشقان قاشقار، آقصو، خوتن، تورفانلق، آرتوشلقلرده بار. بونلر بو کونده ده توقتاماسدن کوچوب کیلوب تورەدر. بنم یازولرمده قطای ترکلری دیگن سوزنی اوقوغانده یوغاریده یازلغانلرنڭ بارسنیده ایسگزده توتارسز. شولایوق بونلردن باشقه سوداگرچیلك ایله کیلوب اورنلاشقان تاشکندلك، خجندلك، قزانلق، قاسملقلرده کوب بولوب بونلرنی روسیه ترکلری دیب یازامن.

بزنڭ تورمشلرمزنڭ شونسی اوکنچلی، شونسی آیاولیدرکه بو ترکلر بری ایکنچسینی تانومیلر. بارسیده بر ترك بالاسی ایدیکنی ایسلرینه‌ده آلماسدن بری برندن چیرکانشوب یوریلر. موندن بش آلتی یللر بورنراق (تاشکندلك، قزانلق) روسیه ترکلری برسوزده بر کیگاشده بر آقصقال قول آستنده صالق آقچه‌لرینی برگه جیوچی ایدیلر. ایندی آنلرده آیرلشدیلر. بواشنی قیلغان ۳-۴ کشی اوزلرنچه‌یخشیلق دیب بلسه‌لرده بتون جیون ایچون بولمای -۳-۴- کشی‌گه‌گنه بولغان یخشیلق‌نڭ نیگه کیراگی بار؟ ایل ایچون جیون ایچون اشله‌وچیلر اوزلرینه بوله تورغان بر ایکی یللق کلیرنی قویوب کیله‌چکده‌گی سیوکلی بالالری ایچون یخشی بر یول آچوب آنلرغه برلك توزاق‌لری قوروب قالدرسه‌لر آنلرنڭ کیله‌چکده کی تورمشلری ایچون اویلابراق اشله‌سه‌لر بولماسمیدی؟ آنلرده بو آتالرنڭ قیلغان بو اشلری ایچون چن کوگللری ایله تڭری‌دن یخشی تلاکلر تلاب بیتلرینی سیپارلر ایمسمیدی؟ ایشتوگز توغانلر! نیچه یوز یللردن بویاق برلکسزلك آیرلشودن کوره کیلگان زیانلرمزنی اورتاقلاشوب یوراکلرمزده‌گی یاره‌لرمزغه سیبولگان آچی توزلرنی بتروب برلك جیونلق دارولری ایله توزه‌تو چاقلری یتمدی میکننی؟ اویلاگز ایداشلر یخشیراق! شولایوق قطای ترکلریده بر برینه قیشق کوز ایله قاراشه‌لر. قطای

Из фондов Российской национальной библиотеки

الوغلرندن اوزلرینه بیرلگان ایرکنچیلك‌لرینی جیون ایچون یخشیلققه اشله‌تونی ایسلرینه‌ده آلمیلر. اوز آرالرنده بولغان تورلی جنجال اشلرینی بتم قیلوب قطای الوغلرینه بلدروب طوروغه شانگیولر (١) آقالاقچیلر (٢) صایلاغانده دورت بش بولمگه‌آیر یلوب بری ایکنچیسندن اوزسوزلرینی‌اوستون قیلوایچون قطای الوغلرینه کموش جامبولر (٣) یوزلب یلقی مکلب قویلر بیریب بیاغی الوغلرنك قابچقلرینی تولتریب قورصاقلرینی قابارتودن باشقه‌نی بلمیلر. اوقو - اوقتو اشلرینی توغری بر یولغه صالوب سیوکلی بالالرینك اویلرینی آچوب کیله‌سی چاقلری ایچون بلملی یخشی کشیلر یتشدریب جیوندن یخشی سوزلر ایشتونی ایسلرینه‌ده آلمیلر. آندای اشلرنك کیرا کلگنده اویلامیلر. شونك ایچونده بالالری کچك چاغنده آشق اویناو، اوسه توشکنده اوطش اویناودن باشقه‌نی بلمیدر. اشلر بولای بولماسه ایدی بونلرنك کیله‌سی کونلری یاقتی، باراسی یوللری توغری بولور ایدی.

نه ایچون دیسه‌کز بونلرغه قطای الوغلرندن شوندای بر ایرکنچیلکلر بیرلگان کم، جیون ایچون کیرك بولغان نیندایگنه اشلر قیلسه‌لرده بر قسنقیلق یوق. یاقین چاقلرده قطایلرنکده یورت اشلرینی توغری یولغه صالب یاوروپا جوسونلرینی (٤) اوزلرینه چاغشدروب کوره‌چکلری سویلنه‌در. بولای بولغانده بو قطای ترکلری بو چاقده اوزلرینك اوقو اشلرینی یورت بیله‌ولرینی جیون کیرکلرینی آنیق بریولغه صالیب اوزلرینه بیرلگان ایرکلری توغریسنده قطای الوغلری ایله کیله‌سی چاقلری ایچون بلشیب آکلاشیب تورسه‌لر ایدی. آلداغی کونلری یاقتیدانده یاقتی بولر ایدی. بلگز کم توغانلر

(١) (٢) برنچی سی ترانچه هم قاشقارلق‌لردی ایکنچسی قزاقلردی تیوشلی بولصلق قطارنده بر منصب (٣) ١٢٠ صوم چاماسنده بتون بر کموش آقچه.
(٤) مانجورچه ترتیب و نظام دیمکدر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

سزده بو توغریده ایرینچیکلك قیلسه‌ڭز کوراچکارڭز اوکنچ اوستنه اوکنچ، قایغو اوستنه قایغو بولب باراسی یوللرڭز چقورلی، کوراچك کونلرڭز تومانلی، کوزگی توننڭ قرانغوسندنده قرانغو بولاچقدر.

ایشتوڭز توغانلر! کیله‌سی چاقلرده سزلرنگده آیاقلرڭز تشاولی، قوللرڭز بغاولی، تیللرڭز قابترمالی بولماسون. آقتق سوزم شول!

«ولیشاه علی اکبرف» غولجه.

٦٥

مدرسه پوچماغنده صراط کوپری.

آولمزنڭ مکتبینه کروب اوقی باشلاغان یللرم بولسه کیره‌ك، حضرتمزده یاڭغیراق اوکازلی ملا بولوب کورشیسنده، آرتده ایکی، یانده ایکی تره‌زه‌لی دورت پوچماقلی بر اوینی مکتب ایتوب آلوب بالالرنی اوقتورغه باشلاغان ایدی. بو اوی‌گه بتونلای سکی توشه‌ب سکی توشالمه‌گان، ایشوك آچیلوب یابلا تورغان یرین «أچیلوك» دیوب ایته‌لر ایدی. أچیلوکده ماڭقه، قافرق، توکروك، یه‌رلوب یاتقان آغاچ چوین قومغانلر، آغاچ چاباتا باشماقلر، شولار کبك چوب چار نرسه‌لر برلان طوب طولی بولادر ایدی. آول مکتبلرنده اوقیغان همه کشیلرگه‌ده أچیلوکنڭ نی ایکانلگی بیلگولی بولسه کیره‌ك. «فاروشتاد» مونچه‌لرینڭ الاوکه آستون آچوب قاراساڭز أچیلوك اوزی شول ایندی. باشقه نرسه‌گه اوخشاتورغه توغری کیلمی. مکتبنڭ کیچ برلان یاتقانده چیت آوللردن‌ده اوز آولمزدن‌ده بالالر بیك کوب بولغانلقدن سکی‌گه صیمی باشلاغاچدن حضرت اوزی مکتب‌گه کروب

بالالرنی الیف یاتوگز دیو قرق ایللـی بـالانی بر یافغه قاراتوب طغزلاب یاتقروب چغادر ایدی. یاتقاندن صوڭ برر بالا طشـقه چغا قالسه کروب یاتورغه اورنسی یوغالادر ایدی. قورچاڭغی تاز مالا یلردن قچو صتقی کبك نرسه‌لر بر برسندن یوغوده یوق توگل ایدی.

قالا مدرسه‌لرنده آطنه کیچلرده اوراضا قربان بایراملرنده تورلی ادبیات کیچه‌لری یاصاب اویناب کوڭللرن کوتارگانلری کبی اوراضا بیرامی بولسه کیره‌ك، شاگردلر بارده‌آتالرینه قوناقغه قایتوب کیتکانلر ایدی.

چیت آول شاگردلرندن یورغنه سوزلی کولدورگچ بر شاگرد آولدا-شی بر تاز شاگرد برلان قایا بارورغه‌ده بلمگاچ مکتبنڭ چرگان تره‌زه توبن قازوب بر صماؤار قویب قایناتورلق اوتلی کومرلرنی شـول چوقرغه طولتروب چوقرنڭ ایکی یاغینه‌ده باغانا روشـنده چرالردن یونوب قازقلر قاقمشلر. قازقلرنڭ یوقارغی باشینه خبر چبغی کبك نچکه گنه تگرجب نی تارتوب بایله‌مشلرده آستی تموغ چوقری بولوب اوستنده صراط کوپری بولمش. موندن صوڭ کوبمو بولسه‌ده ایکاوندن شاقطای‌غنه تری بتلر جینامشـلر، جینالغان بتلرنڭ صانی بیلـگولی بولماساده یخشیغنه تیره‌ن قالون صابلی موقشی قاشیغی ایلان بر قاشق مڠلداب تورغان تری بتلر جینامشلر. موندن صوڭ بوبختسز بتلرنڭ کوبمو ثواب وگناهلرن اولچه‌رگه کرشمشلر. برسی تموغنڭ زبانیلرندن بولوب اوطلی کومر اوستینه تارتقان یب بوینچه صراط کوپرندن بتلرنی یبارروب اوزدرب تورغان. سیه‌زلری ایسه قازیلقلرنی آشاب آراقی صرالر أچوب بورتینگان تاتارلر شیکللی میقلدی آلمی یب اوستندن اورمه‌لب بر ایکی آطلاغاچده، یانوب طورغان اوط اوسـتنه تموغغه یغلوب توشه‌لر ایمشده قارا سورروملری چغا ایمش. ئه بونلر بیگرك یاوزلر ایکان دیوب راحتلانوب کوله‌لر ایمش. نچکه‌ره‌ك بلا که‌یرك بتلر ایسه بیك یلدرم جیل کبك صراط کوپرندن برده یغلمیچه یوگروب

Из фондов Российской Национальной библиотеки

چغالر ایمش، بونلری گناهسزلر اوجماخ قوشلری منگولك اوجماخقه
کورگه تیوشلی، دیوب ایکنچیسینك بورمه‌لرینه اوجماخقه یباره بارمشلر.

یوقاریدن سویله‌ب کیلگان درست بولغان حالللرنی، تل یاریشی ایتوب حرمتلو «شورا» بیتلرینه یازارغه بیگوك کیلوشمه‌سه‌ده حاضرگی زماننڭ یخشی مدرسه‌لرنڭ اوقوچی شاکردلر اوچون بیك زور عبرتلر. مونه شوندی شاقشی مکتبلردن اوقوب چقغان کشیلرمز کوبمو تللر توزا-تورگه یاراقلی بولوب چقغانلرده، کوبمو تللرنی توزاتوب اوگره‌تکانلر بولورغه کیره‌ك؛ کوبمی شهرلرده یا ایسه آوللرده غزته‌لری بولوب‌ده آنلرنی اوقوب آوللرغه یوروب بلوکلر طاراتقانلر؟ آرتقه قالغانلرنی سویلاب وقت اوزدرغانچی، بونلر اوز وقتلرنده بولدیلرده اوتدیلر. مین برده های اول وقتده بوزمانلر کبك بولمادیلا باسا، دیوب اوکنمیم یانمیم کویمیم‌ده، آلده‌غی کونلرومزنی بیك امیدلی ایتوب قاریم‌ده تیریلرومه صییشا آلمیچه شادلانام، قوانام. شادلانماسلقده توگل، ١٧ نچی اوکتابر مانیفیستندن صوڭ ئلله نیچه تورلی صاف تاتار تلنده غزته‌لر ژورناللر چقدی. غزته‌لرنڭ یوزینه قلم اوچلرندن توگلگان قارالرنی حرمتلو بیوك ادیبلرنڭ یوراکلرندن چغاروب قیمتلی انجو بورتوکلرون کاغد اوستنه تزولری بز یاریلیلر اوچون بیك بیوك کونده‌لك بر درسدر؛ مین بتلو قورتلر آراسنده اوقوب موندایِن یخشی دنیانی آلدکده جه یلگان آشیاولق ایتوب کورستکان غزته ژورناللرنی آلوب اوقیغاچ میگا شاگرد وقتلرمده کورگان قیونلقلرم بارده کول بولوب اوچوب کیتدیلرده بوتون دنیا نور برلن طولغان شیکللی بولوب اوجماخده منگوراحتده قالغاندای بولدم.

بوتون دنیا یوزینه نور بالقتوب چقغان قویاش کبك طوغری یولغه اونداوچی حرمتلو غزته ژورناللرغه قارشی زماننڭ قایا تابا آقغا-نوندن خبرسز بولوب دین اسمندن چقغان ژورناللرنڭ بالقوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

طورغان قویاشقه توزه آلماغان یارقانات کبك، اورتالی اوزولگان کلته یلانینگ باشی اوزینه قویروغی اوزینه قیملداب حاضر اولەم آزاقغی تیبرەنووم دیوب یاتولری مینی بیگرەکده شادلاندرادر. کوللو توزانلر آرەسنده صاصوب آلتی جیدی قولاچلی دورت ترەزەلی ایوده فرق ایللی بالالر آرەسنده قسلودن قورتلوب شول مکتبلرده کوبمو اوگرەنگان تلمزنی اوتار اوتماس پچاق برلان اوزمز یونوب یاصاغان کورکه قلممزنی بزنگ ایکی اوچ یل اوقیغانمزنی بو زمانده بر یلده اوقیغان افندیلرنگ اوط آر بەسی کبك باروچیلر ایلان برگه آلماسامن، همه کشیلرگەده بیلگولی آوللرده صابان طویندە یوگررگه باروچیلر آراسنده بارده مین اوزام دیوب بارماسالرده یوگروچیلرنگ باشلرندن اوچوب توشوب قالغان توبەتەیلرن جیناب قایتورمن دیب یوگررگه باروچیلر شیکللی، مینده، تلم قلمم اوزیمه بیك بیلگولی بولسەده جانم توزمی یورا‌گم سیکره قلم چابوشینه چغاسم کیله. دم بولماسه قلملر اوزوشقانده تورتیلوب سورایگوب یغلوب قالغان قلملرنی آرتلاروندن سبرب جیاب قایتورمن، دیب یارانقان تکریم اوزگدن یاردم دیەرك قلملر چابوشینه چقدم.

« محمدجان عبدالواییف » اورنبورغ.

٦٦

جانوارلرده کورگان تاماشام.

I

تون اورتاسی ایدی. کشی آیاغی شیل (١) بولدی. اورام تب تن. یالغز؛ بر جگتنڭ:

« اوف جانیقای دیوب بر سولاسهم ـ آق ایدل بویلـری بولانـا؛ تونلر اورتاسنده اوتروب جلی: ماتور جگت اوچـون قز بالا» دیب برگنه صیرا، یراقدن ایشتلـگهن موگلی تاوشندن باشقه، آولنڭ یکنچی اوچنده «أو،أو» ایتوب اورمکده اولان بر قانچق (٢) نڭغنه نچکه تاوشی ایشتلمکده ایدی.

اون دورتندن تووب بالقیغان تولق آی، کوك قالپاقنڭ (٣) چیتنه جیتدی. ساللانوب ساللانوب اوده باتوب کیتدی. قامو جیر یوزی قارا کُلقده قالدی. بارچه نهرسه قایغیغه تالدی.

ساینڭ (٤) ایکنچی یاغنده، تهرزهسندن جلتر جلتر اوت چاچلوب تورغان بر اویده ایرتهن قاز اومهسی بولاچق؛ بو کون قونارغه قزلر جیغانلر.

« قوقر یقووو؛ قوقر یقووو» قوچاتلر (٥) ساینڭ اولـکه (٦) بوین جاکُراتدیلر. تون اورتاسی اوتکهن ایکهن ایندی ـ دیب قرلرده یاتدیلر. اوزن، قایغیلی، قاراکُغی بر تون!

آرتق، بوزاروب تاڭ آتدی؛ قزاروب کون قالقدی؛ تیره یاق قب قزل یارققه (٧) باتدی. کشیلر ئلده تاتلی تاتلی اویقولامقده ایدیلر. یورت جانوارلری ایهلرن یوقلامقده (٨) یوردیلر:

ایڭ آلدن قوچات توشوب: لپ لپ لپ ایتدروب قاناتلرن قاقدی:

ـ قوقریقووووو أأأ ـ دیدی. آرتق، تاوقلرغه قوناچالرنده تورا
توشمیه یول قالمادی؛ اولرده صیراسی ایله توشوب قاغنشدیلر.
لپر لپر لپر؛ لپر لپر لپر ـ قوچـات قاناتلرن جیره قاغوب،
تاوقلری برر برر آیلانوب چقدی؛ بو ـ ایرته‌نگی کورشو بولدی.
بولر، ده اوزگه جانوارلر.

«ترشوده‌غنه تابارسن اوز کیره‌گـگنی» گه یاراتلشده‌اوق بوی
سونه‌ش اولدقلرندن، آرتق، یورت بوینه قورت ـ قبرداق، واق
تاش، ده اوزگه بورتوکلر تیرمیه کیتدیلر. قوچات «قورراق، قورراق»
ایتوب آلغه توشدی؛ آرتندن صیراسی ایله تاوقلر، تومشـوقلری (٩)
ایله جیره چوقی چوقی بارمقده ایدیلر.

بله‌سز غوی (١٠): قوچاتلر ایرلکلی، کونچی، قزغانچاق بولالر.
اولرنڭ بره‌وینه توگل یکرمی، قرق تاوق بولسه‌ده کوبسنه‌چك توگللر،
شونڭ ایله برابر، اولرغه ایه بولا بله‌لر، اولرنی باغوب کوته‌رگه برده
ایرنمه‌یلر. قاناتلیغه قاقترمایلر؛ تومشوقلیغه توتدرمایلر.

کورشی قوچاتی زه‌مه‌ت (١١) باشینه چقدیده، لپ لپ لپ ـ قا
ناتلرن قاقدی؛ قوقریقووووو ـ دیب توب توری یورتقه توشدی.

بزم قوچـاتده آرتق، چداب تورمیه چاما قالمادی، جوگروب
جیتوب باردی. موین جونلرن قابارتدیلر، قاناتلرن ســالبراتدیلر،
باشلری ایله چولغوب چولغوب (١٢) برن بری آرباماققه، اوقتالو(١٣)
نڭ اګغاین قارامققه باشلادیلر.

آرتق، سوغش باشلاندی..... بزم قوچات بولای قاراغانده
کچرك، یابغراق ایدی. ایندی اوز یورتی، اوز تورمشی بولغان
اوچون بولسه‌کرك، بزم قوچات جیکدی. تگسی آرت بیرمیه باشلادی.
آرادن کوب اوتمه‌دی، تگی قاچوب، قابقا آستندن چغوب کیتدی.
شادلق! قویرغی ینه بر قابات یوغاریرق کوته‌رلوب اوراقلانغان!

تاوقلری یانینه بیك تیز جوگروب جتوب کیلدی. « قوراق ، قاقاق »
ایتنگه‌لب ، قاناتلرن جیره لپرداتوب ینه برر آیلانوب چقدی؛ بو ـ
اوزینك ایرلگن بلدرمك ، اولرنك باقتاچیسی (١٤) ایدیکن کور ـ
سه‌تمك ، کرك بولسه اولر اوچون جاننده قیاچق ایکه‌نن سویله‌مك ایدی.

ـ تی تی تی تی تی تی تی تی !

تاوقلر جیولدیلر. ایك آلده تپ تپ تپ باسوب قوچات کیلدی.
مڭلی باتور آغای شبر شبر ایتدروب چه‌پچه‌کدن (١٥) سولی سیبدی.
ـ آشا ڭز، آشا ڭز آناقایلرم ، سیمرڭز؛ آولغه ایشان حضرت
کیلمکچی ، ٤ - ٥وڭز کرك. بولورسز....

II

اوگزلر تاك ایرته‌دن توشکه چاقلی سابان تارتوب ، جیر جرتوب
چارچادیلر. توش بولدی، دیب سابانچیلر اوگزلرینی دوغاروب اوتلا ـ
مغه یبه‌ردیلر.

گوده‌سی ماقبال توگنده‌ی بتکه‌ن یاشـل چیره‌منك بویینه اوگزلر
جایلوب چن کوڭل لری منه‌ن اوتلامغه باشلادیلر. قزغانچ جانوارلر...
اوز موینلرینه توشکه‌ن یوموشلرنده کیمچیلك قلمای، ایه‌لرینك بارلق
املرینه بوی سونوب، کرکسندیکلرنده دایار تورمق اوچون، یوموشلرن
بوتون اوته‌مك اوچون کوچ جیارغه کرشدیلر.

سابانچیلرده سابان قالاقلرن ، چبرقیلرن تاشلاب ، آشـغچلق ایله
قووشلری یانینه قایتدیلر. بومه‌لده‌گی اولرده بولغان شادلقلرنی ساناب
بتروراك توگلدر ، قایسی سزغرا ، قایسی کویله‌ی، قایسی أن سالا ،
بری آوزی ایله بورلدای، بری اوگه قارشی زرلدای، بیبدر.....

قووشلری یانینه کیلو ایله باریده یوونوب تازارندیلر. اورتا
لرینه آشـیاولق سـالوب ، قور بولوب اوتردیلر. اویدن پشرلوب

ییه‌رلمش توترما ، آرش نانی ، توز کبی تاماق جیوب قارنلرن تویدر-
دیلر . اوستینه برر دوستغان آیران اچوب بوش جیرنی تولدردیلر .
موندن صوڭغی اولان یکرمی مینوتلق اویقو کیه‌ولر اویقوسندن کیون
بولدی دیورسزمی ؟ . . . .

أی اوقوچی ! تکلایق ، سویله ، مونداى جان تنچلغن (راحتنی)
بو یاوز آچنده (دنیاده) کملر کوره‌چك ؟

بایلرمی ؟ توره‌لرمی ؟ اوقومشلیلرمی ؟ . . یوق . . . . . یوق . .
بو ، جان تنچلغن شول ایر کوڭللی ، آرسلان یوره‌کلی اشچی ده ،
یوموشچی لر کورمکده‌ده ، کوره‌چکلردر . . . .

اوگزلر اوز بیتلری منه‌ن بوش یوروب ، ایرکلری منه‌ن ایرکنچه
اوتلاب ، برقیاده ، کویشه‌ب تنچلاب یاتدیلر .

کیزه‌کچی (نوبتچی) مالای کیلوب اوگزلری بولاق ــ چیشمه
باشینه قودی . شلتراب آقغان ، جلتراب یاتقان ، کومش کبی کوك
سودن اوگزلر مشناب مشناب اچوب بورتندیلر . اوتلاب قارنلری
تویوب ، اچوب سوسنلری قانوب ، اوگزلرنڭ باشندن قایغی چقدی .
ترلك یا . . . .

بولر سیکرشه ، بری بری ایله سوزشه باشلادیلر . آرالرنده
قوگرچه ــ قارا بر قونان (اوچلی) ، آی مویزلی اوگز آرتقچه تیننه‌ك
ایکه‌ن ــ کوب سابان سویره‌ب ، جیر سوروب آرقلاغان ، تك
مویزلی بوز اوگزنی مقتاب سوزوب ، قارنن آیروب ییه‌ره یازدی .
بوز اوگزده بیرشمه‌ین دیب ترشوب باقساده ، یاش بوون چداتسونمی ؟
تگینی گوروب آلوب کیتدی ، کوب جیرگه اوته‌روب ایتدی .

بو آزکونلك آچی نڭ آچی ایمگه‌کلری قاچان بته‌چگن اویلاب
اویلاب ، توشنه آلمای قویغان ، کیك ، ماڭدایلی چاکاراق مویزلی
أوکه‌سی جیردن سالبراغان قزل اوگز تگی بوز اوگزنی آیاب ، چابوب

باردیده قوکر ایله بوزنی آیروب یبه‌ردی .

قزغانمق ، آیامق ، جه‌لله‌مك کبی کورکه‌م کوکلچه‌نلکلر جانوار لرده‌ده بار ایمش . تاماشا توگلمی ؟ !

أی صدلی اوقوچیلر !

تل به‌یگی‌سی اوچون یازدیغم اوشی «جانوارلرده کورگه‌ن تاماشام» نی اوشی جیره توقتاتدم . یات سوزلرنی برده قاتشدرماسقه ، چلغی تورکچه‌گنه یازارغه ، سزنك کوکلکزنی قوزغارلق سویله‌رگه ترشدم .

ایندی سزنك بومشاق کوکلکزدن اوتنه‌من : مونداى نی یازوچیلرغه شار سالغانده منم یازغانمنی ماقتاب سالکز . کچن یلغی «کیکه‌ش» مکه چقماسمی . أوزکزنیده اونتماسمن . اوف اوغانم ! مین - چرك قو - لکنی اوزك قوللا ! أی یاساغانم ! قوللا ! !

لغتلر:

١ ـ شیل بولمق : هیچ کم یورممك . میشه‌ر استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .

٢ ـ قانچق : ات ، بوری ، تولکی کبیلرنك مؤنثی‌در . روسچه сука دیورلر . قازاق استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .

٣ ـ کوك قالپاق : افقلرمزنك آراسنده ، اوستمزه قابلانوب تورغان کوکمزه شولای آت قویدم .

٤ ـ سای : سو آغا تورغان کچرك یلغا . سوی بولماسه اوزه‌ك دیولور . عثمانلیلر بوزوب چای دیه‌لر . قازاق استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .

٥ ـ قوچات : تاوق‌نك مقابلی‌در . أتچ ایسه : تشی‌که مرادف اولان

أنه‌چ‌نڭ مقابلی‌در. قوچات ـ تاوق ؛ أنه‌چ ـ أنه‌چ دیولور. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

٦ ـ اولکه : سو بویی‌در. حوضه ـ бассейнъ معناسنده‌در. عثمانلیلر مملکت معناسنده یورگزه‌لر. قازاق استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

٧ ـ یارق : ضیاء. قازاقچه، تورك سوزیدر.

٨ ـ یوغلامق : یوق‌نی ازلب یورمك. تفقید. قازاقچه استعمال بولوب، تورك سوزیدر.

٩ ـ تومشوق : قوشلرنڭ بورنیدر. قازاق استعمالیدر. اولرده قوشنڭ آوزی دیو بویك عیب سانالادر.

١٠ ـ غوی : ادات اخبار، همده ادات تنبیه‌در. قازاق استعمالی اولوب تورك سوزیدر. تاتارچه‌ده ادات اخبار یوقلقدن روسچه видь نی ـ بیت یاساب استعمال ایته‌لر. ملیت نقطه‌سندن اوتنه‌من شـو غوی‌نی آلسونلر ایدی.

١١ ـ زه‌مه‌ت : تاشدن، یاخود بالچقدن یاسـالغان احاطه‌در. آغاچدن قویلغان بولسه ـ قویما دیولور. تاش قویما دیمك عیب بولسه کرك. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٢ ـ چولغومق : قوچاتلرنڭ تالاشقانده‌غی باشلرن آلغه‌تا باسلته‌ولری چولغو بولادر. اولر یورگه‌نده هم چولغیلر. قازاقچه بولوب، تورك سوزیدر.

١٣ ـ اوقتالمق : هجوم ایتمك. قازاقچه‌در.

١٤ ـ باقتاچی : تربیه‌چی، حامی. قازاقچه‌در.

١٥ ـ چه‌پچه‌ك : بوچقا زورلغنده اولان کیسه‌ه‌کدر. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٦ ـ چلغی : صاف، خالص. قازاق استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٧ ـ قوللامق : معنوی یاردم‌ده بولنمق. قازاقچه‌در.

٦٧

تل یاریشینه.

بن بر آولنڭ تـکریگه قللق قیلورغه باشچی ایتوب قویلمش کشیسیمن. اوشبو آولنڭ قللق اویلرینه کلـکانلرینه ایارتوب قللق قیلد- رامن. «شورا» ده آچلمش تل یاریشینه یازارغه توتوندم. تیك نچك یازسامده کوڭلدن اویلاسامده بر یات سـوزگه باروب به‌ریلامن، یا عربی یا فارسی تلی بولوب چقادر. بزنڭ بو یورتنڭ بلمسز قارا کشیلری آراسنده عرب سوزی بیك کوب ایکن، روسچه سوز دخی چیکسز؛ یازاچق سوزنی اوز تلمز ایله‌گنه ماتور ایتوب کشی یاراتوب تاڭلانوب تڭلارلق ایتوب یازو برده اولاچق اش کبی کورنمیدر. بزنڭ تلیمز سوزمز الله یوغالوب بتکان، الله باشـدوقده بولماغان ایندی. بر سـوزنی اوز تلمز ایله آڭلاتو ایچون ایکی اوچ دورت سوز ایتوب بلدررگه کرك بولا. مین «گواه» دیگان فارسـی سوزن اوزمزده سویلانوب‌یورگانن کوره‌من، روسچه «سۋیدیتل» دیلر بوغای؛ کراشنلر «تانق» دیلر ایکن. قرغزلار «آیغاق» دیلار. بزمچه تابلمی. ینه (ضرر، زیان) دیگان سوزلرگه قارشی اوز تلمزده دخی کورنمی، تیزلك ایله اویلاغانده الله اوزاق اویلاساق تابار ایدك. شـونڭ اوخشاشلی سوزلر بیك کوب صانالمقده‌در.

ایمدی اوزمزنڭ ترکلـکمزدن آزراق بلدریك. آولمز کشیلری آرتق قارانغولقده اوقواوقتو ایسکیدن یورتلمگان. شول کشیلرگه بلوچی باشچی ایتب قویلغان بر قارت کشی بار ایدی. مینده الیگی قارتغه ایبداش اولارق بزده اشلرینه کرشکان ایدك. اوقتو اوبی صالدروب بر نچه یل‌لار طریشوب اوقوتدق، بر آزی یازو تانب یازارغـه

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوگرندیلر. ایندی ینگل اوقونی آکلامی‌لار سویمیلر تکلامیلار، الیکیگی یول ایله اوگراتلسه ایکی اوچ یلده بر نرسه بله آلمای چغوب کیته‌لر. تنکنی و بار کوچکنی بارلغکنی باغشلاب اولرگاچه طرشساك آغر آغر آلغه بارسالر باررلر ایدی، اول چیکلی قولدن کیلمی ترکلمز بر یاقدانده طنچلق ایتولمگان. بایلق بولمای یورت ایچنده ترلك تووار بارن اوزك قاراغاچ یالچی یالالارلق کوچ بولماغاچ، تاتیماغان بلمی یغلاده کوینده یانده، اول، بت! بیدی سیکزصان اوغل قزلر آتاسی بولوب آنلرنی ایکی تورلیسنده بلمسز قالدراسی کیلمی. نیشلا-سکده سیکا یول تار. بایاغی آیتکان قارت ایبدش ایله یگرمی یللر اوزدردق. کشیلر، بلم اوگره‌تسه‌م یا آنلرنی یخشی‌اشلرگه قزقدروب اوگوت ویرسه‌م بیك قاتی اوزگارنوب اول اشکه ایك چیگینه ییتوب قارشی آرقیلی کیله ایدی. بو ترکاك ایته تورغان یورتمز دخیده کیلا-چك کونده کوته تورغان مگگولك یورتمز اوچون بوزوق توقتاتوچی ایدی. اولکلرنی یخشیلق ایله ایسکه توشررگه تیوشلی ایدی. من یمان اوی ایله سویله‌مدم. آنك اوچون دخی اوزم اوچون قایغروب غنه سویلادم. بو «شورا»ده آچلمش صوراوغه ایرکن چاقده کرشکان بولسام بو چیکلی طوزسز یازمغان بولور ایدم، الله تیك دیکابر باشینه چاغنه آلامز دیگان سوزنی«شورا»ده کورگاچ یولدا چاغمده چیت آولده آشغچ یازدم.

« اسدالله جمال‌الدین »

اسپاس اویازی « یگی اورگه آغار »ده امام.

٦٨

یاشلرمز.

بو کونده بزم اوقوچی یاشلرمز ایسکیلر، یاڭالر آدیله ایکیگه آیریلالر. بونلرنڭ برنچیسی اوزمزنڭ ایسکی «اوقو یورطلری»نده ۱۰—۱۵ یل اوقوبده درستلاب قرآن اوقی بلمای، ایکی-اوچ یول درست ایدوب یازو یازارغه قوللرندن کیلماگان یگتلردر. بونلر شولای بر نرسه بلماسه‌لرده ملا بابانیڭ کولاگه‌سینه اشقلانوب بر آولغه ملا بولوب شونده نچکده اولسه تاماق طویدروب طورالر.

ایکنچیسی ایسه اوشبو کونده اوزمزنڭ «یاڭاچه» اوقولا طورغان «اوقو یورطلری» ده اوقومقده اولان یا ایسه اوقوب چققان یگتلرمزدر. بونلرنڭ تلاکلری اوته گیلرنکی کبی ملا بولوب برقاراڭغیدن ایکنچی قاراڭغیغه چیکلی آشاب یورمك اولمایوب، اوزلرینڭ قارنداشلرینه (ترك ـ تاتارلرغه) قولدن کیلگان چیکله بولشمق، نچك اولسه ده آنلرنی آلغه تابا اوسترامك «نادانلق» قاراڭغیلقلرندن چقاروب «بیلم» قویاشینڭ یاقتیسن کورساتوب کشی کبی طنچ، ایرکن یاشاتمکدر. مونه ایندی بزم آزمی، کوبمی قوللرندن اش کیله طورغان یگتلرمز اوشبونلردر.

ایندی مونه بزم یاشلرمزنڭ بو ایکیگه باشقه اوچنچی برتورلیسی باردر: بونلر ایسه ۵—٦ یل شول ایسکی «اوقو یورطلری» نده ده اوقومای یاطوب ئلیگی ملا بابانیڭده ایتاك آستینه کیره آلماغاچ برده تاماق طویدررغه رەت تابا آلمای برەر قالاغه باروب «یاڭاچه» اوقتوله طورغان اورنلرنی بلشوب آنده ده کیره آلماغاچ برەر باینڭ آطن جیگوب، آرباسن مایلاب نچکده برەر یل نی اوزدروب اشلاگان

Из фондов Российской национальной библиотеки

آقچه‌غه بره‌ر ایسکی مارجه بشمتی ایسکی جیلم که‌وش آلوب کیوب ایلگه قایتقاچ «یاڭالق» برله دان صاتوچیلردر.

بونلر ایسکیلکنی یاشل جیلان کیو، چالمه اوراو کبی نرسه‌لرگنه دیب بلدکلری کبی، یاڭالقنیده چابوسز بشمت کیو، ساچ یتکرو، تماکی تارتو، صرا ایچو، تاتارلرنی سوگو، نماز اوقوماو، روزه طوتماو، اوقوغان، طوتقان کشیلرگه: «هه‌ی! واق چوت! طاش صوپی!» دیوب آنلردن کولو کبی نرسه‌لرگنه دیب بیله‌لر.

قسقه‌سی: یاڭالرمزده برده بولماغان، یاڭالرمز اوزلری اشلاو دگل، ایشتمگان بلمگان اشلرنی بونلر یاڭالقدن صاناب یاڭالقنڭ دانن صاتالر. آڭارغه یمان آد کوتارته‌لر.

مونه بزم ایچون الڭ زیانلی کشیلر اوشبو اوچونچیلردر. آنگچون: بزنڭ ایسکی یاقلی کشیلر بونلرنیغنه کوره‌لرده: «مونا! کوردیگزمی ایندی؟ مونا یاڭالر نیندی! آلارئلله قایچان... بولوب بتکانلر ایندی. بولارغه ایارساڭ ایشارسڭ!!!...» دیلر.

تاغن بزنڭ آوللرده اوز اوزندن اورانچك یاش «اوقتوچی»لرمز بایتاغوق باردر. بونلر اوزلرنچه ایسکیلکدن بیزگانلر، بولدره آلماسه‌لرده یاڭالقنی بیك سویه‌لر. مونه آنلر اوشبو اوچنچیلرنی کورگاچ «یاڭالر» دیب بیلدکلرندن بونلرنڭ اوزلرن، سویلاگان سوزلرن، اشلاگان اشلرن بیك یاراتالر، شونلرغه ایارالر، ئلیگی آنلرنڭ «یاڭالق» دیه قیلغان اشلرینه اشانالر، آنلر آلدنده آنلرنڭ کوڭلینی تابار ایچون (یاڭالر ایله تانش بولور ایچون) بر ایکی قات «یاڭالق» نیده اشلاب یباره‌لر. شوندن صوڭ «یاری ئلی ایبداش اوزمز یاڭاچه اوقوماساقده یاڭالر برله آرالاشوب، سویلاشوب اوطره آلامز بیت!» دیوب اوز آرا شادلانشه‌لر. مونه بارا، بارا بونلر اوزلریده شول اوچنچی‌دن بولوب کیته‌لرده ئلیگی بزگه زیانلیلر

کو بایه کیته. شونڭ ایچون مین شوشندای «اوقتوچیلر» دن اوتنه‌من: چن یاڭالر بوله یالغان یاڭالرنی آیرولرینی؛ مین یاڭا دیوچیلرنڭ سوزلرینه بو کویگه‌گنه اشانمایِنچه، سوزلرینڭ ایڭن، بوین اولچاب شونڭ بوینچه غنه اش یورتولرینی. بابالرمز: «قاراما اوزینه، قارا سوزینه!» دیگانلر. شونڭ کبی یاڭالقده اوستگه کیگان کیوم ده توگل؛ باشده بولغان اوی بوله آغزدن چقغان سوزده‌در. شوندی کشیلر واردرکه: اوستلرینه قاراساڭ بر توبانگنه ره‌ته‌گی کشی دیب اویلارسڭ. سویلاشه باشلاسه‌لر: آغزلرندن بر طوقتامای انجو بورتوکاری توگلوب طورا. ایندی سز یاڭالردن اورنه‌ك آلاسڭز کیلسه مونه شو شیلردن آلڭز! بونلر یاڭالردر.

« محمد صابر بن عبدالله الولدانی »

بوغروسلان اویازی یاڭی منصورده معلم

٦٩

بر ترکنڭ قایغو صوگندن شادلغی.

بزم «غالجات» قالاسنده الك‌دن بر کچوك‌گنه مکتبمز بار ایدی. اول مکتب‌گه یورطمزنڭ بارچه بالالری دیبورلیك بیك کوڭللی یوری ایدی. ۱۹۰۵یلنده ایسه یاش اوسمر یکتلرمزنڭ کوڭلنه یاڭی بر اوی کیره باشلادی. شوشی یلده ایسه یورطمزنڭ اولکان ویاشلرندن قاتلمش بر جیولوش یاصالدی، شوشی جیولوشده بر «یاڭی یول» مکتبی آچمغه قرار ویردی. جیولوشده اولان افندیلر دورت بیش یوز صوم آقچه توپلادی. هر کیله‌چك یللرده‌ده شویله براچك‌لرون وعد ایدوب قویدی.

یاشلرنڭ بو گوزل فراری کوبکه بارمادی. شول یل صوڭندوق یورطمز ایکی گه بولنمکه باشلادی. بو بولاکی یاشلر یاق ایکنچیسی اسکیلر یاق. بو بولاك تارانچالر دورت یل ایچنده نچه قات زنجاللر قلوب صوغوشدی. بر تارانچا اولدی بر نچه‌سی حبسکه یابلدی. دیماك بو دورت یل ایچنده مکتب گه کوماك کوستروچی اولمادی، «یاڭی یول» مکتبی کوزدن اچقندی. اول مکتب گه آقچه ایله کوبراك کوماکچی اولان اسکیچیلر ایدی. آنلر ایسه بو مکتبنی یاشلر مکتبی دیب قرن قاری باشلادی. یاش اوسمر یکتلرمزنڭ اوز آره هر یدی کونده بر جیلوشی بولوب شونڭ چاره‌سین کوزاتمکه کیڭاشلر ایتکاله‌سه‌ده هیچ اش بولدیرا آلمادی. شویله ایدوب بو دورت یل ایچنده «غالجات» تارانجالرون یخشوق قارانغواق بولوطی باسمیشدی. بو بولوطدن هیچ کم شادلق یامغوری یاواچغن گمان قلمغان بلکم بالعکس قایغو کوتکان ایدی. باشمزه شویله بر قزغانچ حاللر کلوب تورغان‌ده ماقتاولر اولسون تاڭری گه بو یل کیناتدن بزلره شادلق یامغوری یاغا باشلادی. بو یامغور بیك وقتلی اولانه کوره بزم بورولوب ایسکرمش کوڭل چاچکه‌لرمز آچیلا باشلادی. شویله الڭ اسکیلردن الڭ بیلمسز ایسابلادیغمز اسکیچیلر کیناتدن بر «یاڭی یول» مکتبی آچدی. مکتب ایچون اسکیچیلرنڭ باشی توقلکف اوز یورطون بیردی. بونی کورکان صوڭ اوزلرون الڭ یاڭیچیلر ایسابلاب یورمش یاشلر کوزدن اچقنمش مکتبنی ترکزمکه باشلادی. صوڭندن دخیده بر «یاڭی یول» مکتبی آچدی. دخیده یاشلرنڭ باشی صانالمقده اولان طالبف نڭ طریشوی ایلان بر روس مکتبی آچلدی. آنده ۲۵ بالا یوروب اوقومقده‌در. بوندن بر یل الك برده مکتبی اولمیان بر قالاده کیناتدن دورت مکتب آچیلاوی سویونچ دگلمیدر؟

ای الوغ تاڭری! بارچه‌مزنڭ قاپالمش کوزلرمزی آچوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

کوکللرمزنی بیلم یاقتیسی ایلان پارلات. بارچه مسلمان قرداشلرمزی برلك جیبینه یابشتور!

«نظر خواجه عبدالصمدف»

یارکند اویازی.

٧٥

بزنك قزاق جورتنده.

بزنك قزاق جورتنده بورنغی کونلرده بر برینه مقطی‌لیق کوشلیك کوب بولغان. چول کونلارده ایکی اوروغ ایل‌نك برسی ضورلیق قیلوب بر توره‌گه ایتسوب توره بر طای بیرو مینان بتم جاساغان. اول بتم‌نی ایکنچی طرفی طای بیرونی آغر کوروب اوروغسی طابن ایکان آتاسینك آتی چراباس ایکان آنده آیتقانی: مین طابن‌نان چقغان چراباس، سن چیکدی‌دن چقان قراباس مینان بر طای‌دی آلوب باراسین جومساونکا جراماس طانکده تانکر الدینه بارغانك ینه قرانغی گورگه صالغانده اق کیم‌دی مین آلوب سن قلارسین جلانکاس دیگان آنده ایکنچی جاغی قراباس اوروغی بزلارنکی ضورلیق بولار طانکده تانکر الدینه بارغاندکیم سز جورو قین بولور دیب طای‌دی تاشلاب آلمای قایتقان ینه‌ده ایکی اوروغ ایل بریسی طرق اولی ایکنچی طابن طرق اولی اولکان بولوب هم کوب بولوب آنك اینسقه بارغانده طابن جاغی‌نك ایتقانی طرق اولی جاغنك ضورلغین آیتوب آنك اوچون طرق اولی جاغندن بر کشی ولوب اول اولکان کشنی طابن‌لار اولتردی دیب موینه صالوب ایغاق‌سز آنده تره‌که بارغانك طابن جاغنك آیتقانی تلم‌نان باشقه سویرم جوق تزم‌نان باشقه ایرم

جوق. اوترسام اوفاق دیدی. تورسام صوفاق دیدی. سویلاسام طافمق دیدی. سویلامسام جانسکساق دیدی، تیه‌لاب چابقانم جوق. قیسایوب اتقانم جوق. مونك بشاولکی، مینم کوساولکم، جنکادن چقان جاندای سین جناما‌لاب قویمای‌سین. قارسی قاراب سوز آیتسه قرا قاسقه اوغنك‌دی کیزایسین‌ده قاندایسین، ینه‌ده سونچ دیگان ایل مینان طواطای دیگان ایل هر ایکسی سوز ایتسقان سونچ ایتقان طواطای طاری ایکادی، فرماننه صالادی، قاب دنك اوزن اچامز طارمزدی قورقغاندن قابقه صلادی، آنده طواطای آیتقان سونچ‌نك ایتقان کشی‌نك ادی درخانبای ایکان، اوغری قیله طورغان کشی ایکان. آنه تورغان درخانبای ایکی قولاغی قالقاندای، بلطر ایکی اویم تزکیم‌نی اوغرلاب جاغوب موینکا صالوب الاینه آرقاندای دیگان آنده سونچ جاغی سوزدن طوقتاغان ایمش بزنك قزاق‌ده کوز کونلارنده اس بیرو بیك کوب بوله، بر بای کشی قایتسه آنده اسقه چاقروغه اول‌نی سوزگه بیك اوسطه کشینی یوباره آنده ایتقانی بش صغرنك باشی بار الس دیساك قونه بار جاقن دیساك جنه بار، قورجنك‌دی صاله بار، بالالرنك‌دی آلا بار، یخشی‌لرك‌دی جیه بار، جمانك‌دی طیه بار، جانطاقطی جیرده صونه بار. تیك جورمساك بلا بار. ینه بزنك قزاقده بر جکت افاسینه بارسه جیزناسی مال بیرمگان قایطه قایطه بیروگه بولمایدی. بورون کلگانده آط ینه تویه بیردم دیمش آنده قاینسی جیزناسنه آیتکان آلوسدن آنقوب کیلگانم، ایکی آفام‌دی بیرگانوم، سودن چیقان سویرك‌دای جلقی‌دن چقان جویرك دای بیرگانونك ایتقاندای جمان‌می ایدی کورگانونك دیمش آنده جیزناسی سوز طاوب آیتقانسون آلوب کل بری بر آطدی دیب بر آط بیرگان بزنك قزاق اچنده سوز طاوب اینسه سوزدن جغلماسه آنچه کوب جولغه قرامایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

سزلرنی افندم تل یارشنه بر دفتر شورا بیرادی دیب ایشتکانصوك مراقلانوب ۳ صوم یارم آقچه چقاروب صاتوب آلغانچه آلتمش یول چماسنده قزاق سوزینی جازوب آلوغه اویم بولدی‌ده یازدم. اوزم آقچه چغارغه کوب مرزا ایمس ایدوم. افندم اومتوب یازمای طاشلاماگز ینه دفترنی یوبارگانگزده بر جاقغه یاگلش کیتماسون.

چنغولاو بوینده «صلاح‌الدین حضرت».

۷۱

آق ایدل.

اوقوچم، «آق ایدلکای قایده، آی توغایده، آق ایدلکای کبوك صو قایده؟» دیگان جرنی ایشوتکانگز باردر. شول جرنی جرلاغانده کوگلوگز کوزگزگه نیندایین کورنشلر کورسته، نیندایین اویلرغه چومدره؟ ایدلنك، اورال طاغلری طش ـ طش اورندن یولن کیسکاچ، چیتلوکدا گی آرسلان کبی، ئلی موندە، ئلی تگندە ئوگروب یول آرلاب یورگان جیرلرین، قارشی طورغان آغاچ، طاشلرنك قایسن واطب، قایسن یمروب، قایسینك اوستندن سیکروب شارلاب، آپپاق کوبکلرگه توشوب یاتقان اورنلرین. چوپراك قونچلی بورجانلرنك صاللری نیبی ایلن طاغ ـ طاشقه بروب چلپره کیلترگان ابرین کورساتوب قوطوغزنی اوچره‌می؟ ئلله یوقسه اوزگزنی ایدلنك آقغانیده بلنمیچه اوفا تیره‌سنده‌گی پیالا کبك یمیشل صولریننك لبرداب تورغان یافراقلی اورمانلر، کولوب طورغان چاچکه‌لر ایله توبتولو

يارلرينه ايلتوب ، قولاقلرگزغه صاندوغاچلرين چوطلداتوب ، طارطاى
لرين طارطلداتوب ، كاككوكلرين كوكلداتوب كوڭلگزنى بتونلاى
صارى ماى كبى اريتەمى ؟ مينم كوڭلم ايسه بونداى اويلرغەغنه
چومدروتوگل. ايدلنڭ كمش كبى يابيالطى صولرينەچومدروب بتونلاى
جيدنچى قات كوكگه منگان كبى ايته . سز اويلاماغز تاغن ، ايدل
نڭ اول قدرلوك ايتوب صو كرورلك اورنلرى يوق ، ديب . درست
ايدلنڭ باشنده صو كروى قورقنچ بولغانى كبى تاماغندەده شولايوق
قورقنچ‌در . قايا بزگه آنڭ تاماغنده صو كرو ! بز توگل قوياشلى ياقتى
لرن باطرورغه قورقه . شونڭ ايچون صوى يمشل كورونه . زور ـ
زور چورطان ، جاين كبى يرتقچ بالقلر ايچنده ياشاب ، مال ـ طوار
قوش ـ قورطغنه توگل بـالا ، چاغانيده چوبلاب ياتقانغه كوره ، آنده
اوطكيمەسندن باشقه نرسه يورى آلمى . بيك سيراك گنه يوراكلى
صالچى يا بالقچى‌نڭ موندەغى صو اوستن چوبارلارغه قيوچيلغى جيته .

ايدلنڭ منم كوڭلم تارتقان اورنلرين كوريم ديساگز ، طاغ ـ
طاشلرنى جيگوب چقوب ، جرلرده دانى چقغان طوغايلرينڭ يارلرينى
يالاب ايركەلاب جايراب ياتقان جيرلرينه بارغز .

مونده ايدلنڭ شارلاب ياتقان كيچولرى ، آط اياره آلماسلق شەب
آغوب ياتقان شارشى‌لرى بيك تيران بولماسەده چيتنده گى آغاچلر
نى قورقتوب ، اوزلرينه باش ايدروب ياتقان تيران ياتولريده يوق
توگل . موندەغى أرەمەلرگه ، صاندوغاچلرغه ، چاچكەلركه ، يالانلرغه
يمشلى آغاچلرغه كيله قالساق ، جير يوزنده بونلرغه طورش ايتارلك
بر قايدەده تابا آلماسسز ! موندەغى قرچن تاشلريده ماطورلقلى اوزگه
جيرنڭ چاچكەلرينه بيرگوسز !

صوى صوك ، صوى ! اوزەننده گى واقغنه طاشلرغه چاقلى كوزگيده
گى كبى آپ آچق كورساتوب كيچوارنده چلترداب كولوب ياته . مونڭ

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوستاوینه قویاش یاقتی‌سی ایرکنلاب صو توبینه چاقلی چوموب تاشدن تاشقه سیکروب شول چاقلی اوینی، کورگان کشینڭ کوڭلی نی چاقلی قاتی بولسه‌ده یومشارمیچه، یوزی یاقترمیچه بولمی. قایا کشی‌گنه! تیراکلرنی تامرلری ایله آقتاروب، کوللرنی کوک‌که اوچرردای بولوب کیلگان داول‌لرده ایدلنی کورگاچ یواشوب اوستن‌گنه چوبارلاب‌کیته‌لر.

نی تملی مونده صو کروی! یوگروب باروب توشکانده سینی ایدل تورلی اوطلر بالقتوب قارشو آلوب، طولقونلرین ئلله قایلرغه چاقلی یلمایتوب، صالقن صمان، مامقدن یومشاق آغن صولری ایله بار تنوڭنی جوا باشلاسه، برده چغاسڭ کیلماس. شول وقتده یانکده‌غی قزل بالقلر، به‌ردیلرسیکروشکانون کورگاچ چاره‌سز جرلاب جیباره‌سڭ.

آنه یوقاریده ایتولگان جرده شول چاقلرده جرلانلغان جر. شونڭ اوچونده اول بزنی ته‌ملی اویلرغه چومدروب بتونلای دنیانی اونوتدره.

«حاج احمد رامییف».

۷۲

تیل اوزدیریشوغه بر ایکی سوز:

مین اوزم بیك یاشدن اوقی آلمیچه زورایغاچراق اوقوب آزراق «بلو» جیوشتردم. شولایده بولسه اوقی باشلاغاندوق «یاڭی اوقو» ایله اوقی آلمی بلکه اوقو یاشلرمنڭ صوڭغی چاغنه راقغنه اوزمنڭ ترشووم ایله‌گنه اوقوشتروب «یاڭی اوقو» ئولگیسینیده اوگراندم. تاغیده بو کونلرده اوز کیرکلریمزنی کورساتو ایچون تورلی کشیلرنڭ سوزلری

باصلوب یش، یش چققغان (١) یازولرغه قارابده آزراق یازوومنیده توزه‌تکالادم، اویمنیده کیگایتنکرادم. ایسکیچه‌اوقوتونك یوغوشسز ایکا-نینیده آگلادم. آیندی اوقوتو یا گیچه کیراك ایکانینی بلگاچ اوزمنك توغان آولمده یاش، اوقی تورغان بالالرنی «یا گی اوقو» ایله اوقوتوب تگریگه آنك ایلچیسینه (٢) اشانوچی قرذشلریمه کوچمدن کیلگان چاقلی یخشیلق ایتیم دیب اوزمنك اویمده توتقان سوزلریمنی ایتکاله سه‌مده بزنك کشی بیت بیلگولی «صوقر تاوقغه بارده بغدای» دیگان کبی «اوقو بولغاچ باری بر اوقو بزگه «ایسکی اوقو» ده یارار ئلله‌نی ئلگی اوقوتوچیلر بزنك یاوز تلا گینه اوچرار بز» دیدیلرده میگا ایرك بیرمدیلر. صوگره مینم چیتکه کیته‌چه گمنی بلگاچ کورشی (....) آولینك بر نیچه کشیلری مینی اوز آوللرینك «اوقوتو اورنلرننك» یا گی اوقو ایله اوقوتورغه ایرکلی ایتدیلر. بلطر کوز کونی کشیلرنك اشلری بتوب اوقو وقتی کرگاچ شول آولنك «اوقوتو اورنینه» کروب «یا-گی اوقو» ایله اوقوته باشلاب قش بویی اوقتدم. قش اوتوب یاز جیتوب قارلر اروب کشیلر تاغن تورلیسی تورلی اشکه کیتار چاقلری یتکاچ، نمازده آلده‌لق ایچون صایلانغان قدرلی کشی تاغن بر آز قارتلر «نماز اوینده» (٣) شول اوقوغان بالالر، نی چاما اوقی یازا بلگانلرینی صناب قارادق. بالالرنك آروغنه اوقی یازا بلولرینه کوب کشیلر کو-گللنوب بو «یا گی اوقو» نی بیك یاراتسه‌لرده، بر ایکی کشی یاراتمیچه ئلك اوگره‌توچی (٤) آتلی اوقونی تورلیچه تیکشروب، بوتنچه اشلرمنی کوزه‌توب یوروب هیچ کیملك ـ یارامازسزلق تابا آلماغانلر ایدی. آلارنك ایك یاراتمغانلریده ایجك تاشلاو، ئلگوك بالالنك قولینه، یازا تورغان قارا تاقتا توتدیرو ایدی. آنی آلار «په‌کی قایری تورغان بلاو» دیه‌لر. ئلله نیچك بو یل تاغیده «اوگره‌تونی باشلاو» (٥) آتلی

(١) غزته، مجله. (٢) مؤمن. (٣) مسجد. (٤) معلم اوّل. (٥) بدأالتعلیم.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اوقونی باشلاتقان ایدم. آنداننده ئزلی تورغاچ ٢٦ صانلی بیتده «آلتی بورمالی ـ تاری حاقی جاری» دیب یازلغان سوزلرنی؛ آندن صوڭ ٢٨ صانلی بیتده «تاغی بر استاکان اچسه‌نه دیدم اول اچمه‌دی» دیگان سوزلرنی تابوب آلدیلرده، شول سوزلرنی «اوزی صاری حاقی جاری»، «بر استاکان بیرئلی کوتاروب اچوب جیباریم» دیگان سوزلرگه آلماشتروب بریسینی بریسی قوتورته باشلادی. اوقونگه باشنده‌غی (تگری) آتی ایله صوگغی یاغنده‌غی (تگری) سوزلرینی کورودن کوزلری تونوب «بو اوقونك باریسینیده جیوب یاندررغه کیراك» دیب شاولاشه باشلادیلر.

آگلاماغانغه توغری سوزده قیشق بولوب بزنك ایتکان سوزلریمزنیده صانغه‌تقماینچه اوزلرینك یارغه قاراب یوکرگانلرینی بلمدیلر. آلایده توغری اویلی‌راق قارتلرینك سوزلرینی گنه تگلاب چنلق (١) نرسه‌ده ایکانینی بلگاچ آلای کیلوشسز قیلانولرندن باصلدیلر. مونا آول کشیلری آراسنده بولغان شوشندی اشلر میگا بیك قزق سیزلوب ئلگی تورلی سوزلرنی باصوچیلرغه یباریم دیسه‌مده «بتماس ایندی سزنك ایسکیلك، یا گیلق داولریگز» دیگان قارشی سوزدن (٢) باشقه‌نی ایشتمامده دیدم. شولایده «تیل اوزدیریشو» کیگاشینه یباروب‌قاریم بلکه یازارلر دیدم. آنك ایچون آنده ئلغی کیرا کلی گنه‌سوزلر بولوی تیوشوك توگلدر. سوزلرمده تزمده صانغه کرورلك بولسه یاراتورلر ئلی دیدم. نیچکده اوزمنی «تیل اوزدیریشو» جیونینه قسترسم کیلدی. وقتی اوتمگان بولسه شوشی سوزلریمنی یازساگزله دیب اوتنم.

بوزولق اویازی، لیوبیم ۋولصی، قزل مسجد قریه‌سینك «لقمن صدیق» (حسین قریه‌سنده معلم)

---

(١) حقلق. (٢) جواب.

دورتنچی بولم.

انتقادلر.

بو کونگه قدر «شورا»ده باصلمش اولان مقالەلر حقنده اوشبو انتقادلر کلدی:

۱) اوشبو سوزلر ترکیچه اولماسه لر کرك. III عدده: آدم کتاب. غزته. ژورنال. امید(؟). و. هم. میلیون. پادشاه. هر. حرف. قدر. دنیا. آخرت. تن. هوا. شاگرد. فائده. مدنیت. حق. V عدده: ئەرم(؟). دریا. رەت. بوران. IV عدده: فائده. لکن. همیشه. کابوسته. گمان. سارژین. پود. چای. شکر. اگر. علم. تربیه. هنر. کسب. خواجه. اسم. واگون. بارژا. قلم. هم. نادان. VI عدده: روش. هر. VII عدده: بها. قاراول.

عبدالحی دینمحمدوف.

۲) I عدد مقالەده چیت سوز ایدیکلرینه ( ) روشنده علامت قویلمش سوزلر آراسنده اوشبو کامەلر وار: هرکم. بیچاره. هم. بو سوزلر اصلده چیت اولسەلر ده ایمدی تمام ترکلشمشلردر. چول وتاغلرده اوطورمش قزاق، قرغیزلر بونلرنی «ارکم. بیشاره. ام» روشنده استعمال قیلورلر. «دنیا» سوزی اورتا آسیا ترکلرنده «یلغانچه» دیه هم وقت «چاغ» دیه یورتلنور. اما «و» ترکلرده تمام اوز سوزلری اوله رق استعمال قیلنمقدەدر. «کیم کلدی؟» سوزینه: «بن وآغام» دیه اوشنداق بونی کیم قیلدی؟ سؤالینه «بن ویولداش» دیه جواب ویرلور.

فرضا بو سوزلرده «و» حرفی «بن آغام» و «بن یولداش» دیبولسه آڭلاشلماز بر جمله اولور.

قاری محمد رحیم. «یڭگی بخارا».

۳) II عدده اولان: گیزلی. چه. گه. کلمه‌لری ترکی اولماسه لر کرك. بونلرنی نیچون چالوب آلمادڭز؟

ص. القوزماشی. «آلما آتا»

٤) II عدده چیت سوزلگینه علامت ایچون یای ایچینه آلنغان سوزلر آراسنده «قطار» وار. مقاله ایاسی بوڭا رضا اولدیمی یوقمی؟ لکن تل بارمز ایچون اورتاق اولدیغندن بو طوغروده سوز قوزغاتمقنی موافق کوردم. شویله: بزم ترکی تلده «قات. قاتش. قاتلاو. قاتلامه. قات قات» کبی سوزلر وار. بو سوزلر اورنلره کوره آلشنوب یوریر. ینه قاتمق. قاتشمق. قاتشدرمق. قاتناشمق. قاتنامق. قات قات اشلامك مصدرلری بار. بونلرده کوب معنالرغه آلماشنور. ترك تلنڭ قای چاغنڭ اصلی ماده‌گه «آر، أر» اداتی کتورلوب صفت مشبهه یاصالادر. مثلا: «آتمق. آچمق. قاچمق. تومق» کبیلرده: «آتار. آچار. قاچار. توار» دیرلر. ایشته شول قبیلدن «یان یاناشا» معناسنده اولان «قات» ماده‌سینه «آر» طوتاشدرلوب «قاتار» حاصل اولور. بوندن باشقه فعللرده یاصالادر. «قاتار» بری آرتندن بری تزلوب تورا دیمکدر. آقملانڭ:

«بز دخی بر شهبازنڭ بالاسی ایدك خلفه‌نڭ دیر اوگراتکان داناسی ایدك
علملك میدانانده «قاتار» کیلکان دورتنچی بشنچی‌گه تالاش ایدك»

دیوی بزم دعوامزغه دلیلدر. چونکه به‌یگی‌ده اوزشوچیلر هر قایچان بری آرتندن بری تزلوب کیله‌لر. آقملاشونی تصویر ایته‌در. ایندی «قات» ماده‌سنده یاصالدیغی ایچون بو سوزنی «قطار» و «قاطار» توسلی یازمق غلط فاحش بولادر. امرأة معناسنده اولان «قاتون»

Из фондов Российской национальной библиотеки

سوزی هم اوشبو «قات» مادەسندن یاسالدیغی ایچون «قادین» و-
«خاتون» یازمق غلط بولادر. بز شولای توشندك.

معلم حسن علی. «اوفا».

٥) III نچی عددده چیت سوزلر بونلردر: دنیا. درست. کتاب.
غزته. فائده. دخی. و. مدنیت. ژورنال. امید (؟). حاضر. کشی(؟).
هم. پادشاه. هر. بدن. قدر. شاد. بونلرنك جملەسی ٦٢ مرتبه
ذکر ایدلمشدر.

صابرجان القورماشی . «آلما آتا».

٦) VI عددده اولان چیت سوزلر بونلردر: «روش. بازار.
تیز. هر». روش سوزی اوچ وباشقەلری برر اورندەدر.

معم حاجی معین بن شکرالله. «سمرقند».

(٧) شورانك ١٨ نچی ساننددن باشلاب «تل بەیگی‌سی» اوچون
مقالەلر یازلوب بارادر. یات سوز اولەرق، اداره یاغندن سانالغان،
١نچی سانده ١٥ سوز بار ایدی. بونك اونی اوزمزده یوقلقدن، ایرکسز
آلنغان بولور. قالغان بیشی‌نك اوزمزده معناسی بولا توروب، عثمانلیچه
غه ایەرو بلاسینه دوچار بولوب یازلغان بولور. ٢ نچی ساننك ١٦یات
سوز بولوب، اداره یاغندن ١٧ بیلگیلەنمشدر.

«قطار» سوزی شول توسده - یا کُلش یازلوینه قاراب یات سوز
دن صانالمشدر. چنلقده «قاتار» یازلورغه تیوش بولوب، توب تورك
سوزیدر. بو سانده ١٠ سوز اوزمزده یوقلقدن یازلوب، ٦ سوز
اورنسز قسلمشدر. بو سانده اوچ اورنده «عالم» معناسینه بلگچ
سوزی یورگزلگاندر. بلمك مصدرندن اسم فاعل - بلوچی، صفت مشبهه
- بلملی. صیغهٔ مبالغه - بلگچ.

مقالەدەغی اورنلرغه قاراغانده بلملی سوزی یورگزلسه یارامش
بولور ایدی. ٣نچی سانده شو یات سوزلر بار ایدی: و(عاطفه)
١٩ اورنده، کتاب - ١٣، هر - ١١، آدم - ٩، فائده - ٤، دنیا - ٣،

شاکرد ـ ٣، غزته ـ ٢، ژورنال ـ ٢، آخرت ـ ٣؛ چونکه، نادان، پادشاه، حرف، قدر، حاضر، درست، بنده، هوا، مدنیت، دوست، بلکه سوزلری برر اورنده‌در. بارلغی ٨٠ سوز بولادر. بولردن ١٠ سوزی لزومسزدر؛ ١٢ سی ایرکسز یازلمشلردر. بو مقاله‌ده عادت سوزی اورنینه تورکچه یازامن دیب ـ اوگرانچك ـ سـوزی یورگزلگان. اویره‌نچك سوزی هنر معناسنده‌در. هنرلی بر قزنی مـاقتاغانده «اویره‌نچکلی قز» دیه‌لر. عادت، تعود اورنینه اوزمزچه‌ده داغدی، داغدیمق سوزلری باردر. یاخشی، یامانلغی ـ شول سوزلرنڭ اوزلری برله ترکه‌تله‌در. مقاله ایه‌سی: «یر یوزنده طورلاق قلور اوچون» دیدیکنده ـ تورلاق ـ سوزینی معیشت معناسنده یورگزگان بولسه، یوغاریده اول اورنغه ـ ترکلك ـ سوزن آلغان. «مسکن» معناسنده بولسه ـ ل ـ حرفی کرك بولمایدر. یالغز ـ توراق دیولسه مسکن معناسنده بولادر. «قونمق» دن ـ «قوناق» «یاتمق» دن «یاتاق» دیولدیکی کبی. ٦ نچی سانده شوندای یات سوزلر بار ایدی: هم ـ ٦ اورنده، فائده ـ ٣؛ آچمیننك، هنر، البته، و ـ ایکشر اورنده؛ لکن، بلکه، همیشه، کاپسته، سبب، هیچ، انکار، بس، کسب، مارجا، آقتق، چبانمش، علم، تربیه، وقت، شهر، خوجه، اسم، ۋاغون، بارژا، قلم، نادان، کل ـ سوزلری برر اورنده اولوب بارلغی ـ ٤٠ سوزدر. بولردن بیشی گنه ایرکسز یازلورغه تیوش بولوب، ٢٤ی اورنسز، لزومسز قسلمشلردر.

کاپسته ـ سوزی روسچه‌ده بولسه‌ده تورکچه‌دن آلنغـان توگل میکان؟.

بر باشی آچلوب تورغان بر چیرتله‌وکـکه بزچه‌ده پسته دیورلر. شوندن آلنوب، بر اکغای برله کاپسـته یاخود قاپستا یاسالمادیمی ایکان؟. مارجا ـ Марія دن بوزلغان بر مناسبتسز سوزدر. آقتق ـ

Из фондов Российской национальной библиотеки

آخرغی دن بوزلغان سوز بولور. اونڭ اورنینه صوڭغی، قالغان، قالدق سوزلری یورگزلسه یارارلقدر. چباغش ـ چیپ Цѣпъ آغاچی دیگان سوزدر. توزك ایتوب: چیباغاچ یازارغه تیوش ایدی. روسچه ده Цѣпъ یازلا تورغان سوز تورکچه‌دن آلنغان بولماسمی ایکان؟ بزچه‌ده چبق، چاباق، چابامق، چاپامق سوزلری باردر. بو Цѣпъ سوزیده شول ماده‌لردن آلندیغی کوڭل گه کیله‌در. بومقاله اچنده آلتی اورنده ـ پود ـ سوزی باردر. بو سوز روسچه‌ده بولسه ده ـ باتمان، چاپان، تنکه ـ قبیلندن، تورك سوزی بولاچغی یاقندر. دورتکل سازین دیه‌چك اورنده توگارك صازین دیولمشدر. توگارك ایسه دائره معناسنده بولوب، جیر اشنده اوندای توسلی اش بولمایدر. مربع ـ قوادراتنی اورنینه بزده دورتکل سوزی باردر؛ شول یورگزلملی در، مربع چاقرم ـ قوادراتنی چاقرم اورنینه دورتکل چاقرم دیولسه نه‌ق تورکچه بولادر. بزشولای توشندك.

معلم «حسن علی» اوفا

Из фондов Российской национальной библиотеки

بشنچی بولم.

اوشبو بشنچی بوامده «شورا» مجموعه‌سی اسمینه هدیه ایدلمش رساله‌لردن بعضیلری درج اولنه‌چغی (یوقاریده ۱۴ نچی بیتده) وعده قیلنمش ایدی. لکن «تل یاریشی» مجموعه‌سی ایلکدن گمان قیلنغان دن ایکی الوش آرتق اولدی. مذکور رساله‌لر قوشلدیغی تقدیرده دخی زورایاچق اولدیغندن رساله‌لردن هیچ برینی قوشمازغه مناسب کوردك. شویله ایسه ده ایلکدن وعده ایدلگان اوشبو بولم، بوش قالماسون ایچون بر ایکی قسقه شعرلر درج اولنه‌چقدر. بونلرده «شورا» غه یبارلمش هدیه‌لر جمله‌سندندر.

I

«شورا» مجموعه سینه سوغات.

کوز قاراسی صارغایور چقمازمی آهمدن دوتون؟
اورتایور دا ایلنی قیغوسی ایدر تندن اوتون
بیر بیرینه هر مسلمان آتیبان تلدن اوقون
دیسا بولغایمو چیبار سویلاوچیلر سوزدن اوکون
ایزدی ایزدیردی مسلمانلر اوزین اوزدن بوتون
کوزلرنك آچساك مسلمان ایچرا بیرلیك کورمسك
بو ایلیك خیری ایچون یوردکدا شیردیك یورمسك
اوز ایویك بولمش بو ترکستاندا بیرلیك طورمسك

سارت قزاق قمتوتتارلرغه ایرکلیك سورمسك
کلدی الباصدی دیبان قورقودقوسی سوزدن بوتون
چین کوکلدن طوغری ایکریدن مسلمان آلیدا
بیرله شرغه سویله‌سك نیچه مسلمان یانیدا
ترك اوچاغیدر شو ترکستان مسلمان گانیدا
قاینامقنی استه‌سك کورمك مسلمان قانیدا
سویله یوردا سوزیدا امید اوزر اوزدن بوتون
آلغی ویرگیدا مسلمانه مسلمان کوکلی یوق
آلسه بوتاندن آلور ویرسا بوتانه کوکلی توق
اوز مسلمانین ایزوب یاطلرنی استر کوکلی چوق
یخشی کلدك یاطلرا مؤمن‌غا قیلمق کوکلی دوق *)
اوزگه‌لرغا قاطیشوب کیتدی مگر اوزدن بوتون
بیر آدیم باصمق بلیم ساری مسلمان استه‌مز
ایل آرابلگچلرین بلمم مسلمان استه‌مز
اوگرانورغا اوزگه‌دن نیچون مسلمان استه‌مز
باش ایدوب بلگچلرین بلمك مسلمان استه مز
یوز توبانغا کیتدیلر بیچاره‌لر اوزدن بوتون
ایکوکل آیغیل مسلماندن بوتون قالمق نیدر
سانسز اوپکا کوکرا کیم صندوقینا سالمقیدر؟
تاریغوب ایل قیغوسین قویمای تیروب آلمقیدر؟
یا که بو توبسز دیگز ایچرا چتین طالمقیدر؟
«قاریا» ساعت ایکی کیتدك ینه اوزدن بوتون.

قاری محمد رحیم «یگی بخارا»

---

*) دوق اورتا آسیا ترکلرنده قورقودمق سوزی.

II

کلدی حریت هر کیم کندی فکرین سویلاسون
سودیکی نه‌در جهانده سرین اظهار ایلسون
عاشق اولان هر زمان ذکر أیلیور محبوبه‌سین
بن‌ده بیك شوقیله یاد قیلدم «شوری» مجموعه سین .

جهلی تاشلاب ایشه باشلارغه هوسکار اولسه‌ڭز
علم، عرفان میدانینه کیرمه‌گه یوز قویسه‌ڭز
دنیاده انسان اولوب تورمقنی آرز قیلسه‌ڭز
اوقوڭز اخلاص ایله دوستلر «شوری» مجموعه‌سین.

. . . اسمنده اولان . . . . . نام جاهللری
اسلامه صانسز فلاکت ایردرین ظالملری
فهم ایدرسز شکسز آنلر . . . . . . خادملری
اوقوسه‌ڭز دقت ایله گر بو «شوری» مجموعه‌سین .

کیمدر اول ایستر ادب میدانده سیر ایتمه‌گی
کندینی ممنون و مسعود و . . . . . ایتمه‌گی
علم، عرفان لذتیله جانینی سیر ایتمه‌گی
اوقوسون لذت ایله اوشبو «شوری» مجموعه‌سین .

« حراث فخری »

کتابنڭ فهرستی

بیت

٣ سوز باشی

٦ بز و آنا تلمز

٨ تلمزگه خدمت ایدوچیلر

١١ تل صاقلامق یولی

١٢ تل یاریشنده اولان شرطلر

١٣ اوشبو مجموعه‌نڭ ترتیبی

١٥ برنچی بولم

١٥ تل توزه‌تمك

١٧ تل مسئله‌سی

١٩ ایکنچی بولم

١٩ فاطمه سلطان قبرنده‌گی یازو

٢٠ بورنغی باشقردلرنڭ اجاره‌گه بر ویرولری

٢١ اجاره یازوی

٢٢ ارچونچی بولم

٢٢ بر ایکی سوز

٢٤ تل یاریشی و مقاله یازوچیلر:

٢٤ ١ صابرجان شاکرجان اوغلی

٢٤ ٢ محمد رحیم قاری تاج‌الدین اوغلی

٢٨ ٣ جهان‌گیر آبزگیلدین

بیت

٣٠ ٤ عبدالناصر عبداللوف

٣٢ ٥ ع. بطال

٣٥ ٦ محمد فاتح مرتاضین

٣٧ ٧ یارالله الولی

٣٩ ٨ علی اصغر عفورف

٤١ ٩ اسماعیل علییف

٤٣ ١٠ عبدالکریم سعیدف

٤٥ ١١ بهرام بیك دولتشایوف

٤٧ ١٢ عارف‌الله کیکوف

٤٩ ١٣ دلیل حسن‌الدین اوغلی

٥٠ ١٤ فخرالاسلام عین‌الدین اوغلی

٥٣ ١٥ م. العثمانی

٥٥ ١٦ رضاء ترجمانی

٥٦ ١٧ ظریف بشیری

٥٩ ١٨ عبدالحق عبدالصمد اوغلی

٦١ ١٩ عبدالرحمن یولایف

٦٣ ٢٠ طیبه کمال

٦٦ ٢١ « «

٧٠ ٢٢ هادی آطلاسوف

٧٣ ٢٣ عبدالغنی نیازی

Из фондов Российской национальной библиотеки

٧٥ ٢٤ عمر قراشی

٧٧ ٢٥ میان عبدالاول الغفاری

٨٠ ٢٦ طاهر شاه مراد اوغلی

٨٢ ٢٧ محمدجان ایشمحمد اوغلی

٨٣ ٢٨ ا. صالحوف

٨٥ ٢٩ عبد المجید غفوری

٨٧ ٣٠ احنف تانغاتاروف

٩١ ٣١ عمر القراشی

٩٢ ٣٢ احمدجان بیکتمر اوغلی

٩٤ ٣٣ حسن علی، معلم

٩٨ ٣٤ عبدالخق عبدالصمد اوغلی

٩٩ ٣٥ علی بابازیدف

١٠١ ٣٦ احکم الدین ایسانبردین

١٠٣ ٣٧ ذاکرجان آلخان

١٠٥ ٣٨ محمد صابر ولدان

١٠٧ ٣٩ عبدالرحمن رامییف

١٠٩ ٤٠ فیض الباری جمال الدین

١١١ ٤١ عمر قراشی

١١٣ ٤٢ فیض الرحمن موسین

١١٤ ٤٣ حسن الدین کریموف

١١٧ ٤٤ م. عبدالرحمن شهابزاده

١١٩ ٤٥ محمد صفا علیموف

١٢١ ٤٦ محمد یونوسف

١٢٣ ٤٧ ضیاءالدین رحمانقولوف

١٢٥ ٤٨ هادی صابرجان

١٢٧ ٤٩ کلیم‌الله سعدی

١٢٩ ٥٠ عصمت مامیشوف

١٣١ ٥١ کریم مرتاضین

١٣٣ ٥٢ محمد نجیب آبیزوف

١٣٦ ٥٣ سهمان الاسحاقی

١٣٠ ٥٤ محمد حافظ بن محمد علی

١٤١ ٥٥ عمر جانیبیکوف

١٤٣ ٥٦ حبیب اسحاقی

١٤٥ ٥٧ برهان منصوری

١٤٦ ٥٨ عنایت‌الله احمدی

١٤٨ ٥٩ حسیب الکریمی

١٥٠ ٦٠ عبدالبر آتاوی

١٥٢ ٦١ حکمت مفتاح

١٥٣ ٦٢ شاکرجان تاج‌الدینف

١٥٥ ٦٣ احمد توقتابایوف

١٥٧ ٦٤ ولیشاه علی اکبرف

١٦٠ ٦٥ محمدجان عبدالولییف

١٦٤ ٦٦ حسن علی

١٧٠ ٦٧ اسدالله جمال الدین

١٧٢ ٦٨ محمد صابرالولدانی

١٧٤ ٦٩ نظرخواجه‌عبدالصمداوغلی

١٧٦ ٧٠ صلاح الدین

١٧٨ ٧١ حاج احمد رامییف

١٨٠ ٧٢ لقمان صدیق

Из фондов Российской Национальной библиотеки

تل یاریشی یازلغان اورنلر

آلما آتا. اسپاس. استرخان. استرلیتامق. المت. اورالسکی. اورگانج. اورنبورغ. اوفا. بخارا. بلبای. بوبی. بوری. بوزولوق. بوکای ایلی. بوگولمه. پیترپاول. تاشکند. تومسکی. جامبیتی. چیسطای. خاربین. خوالین. سامار. سامایکین. سیمی پولات. طرویسکی. غولجه. قراسنو اوفیمسکی. قزان. کرمینه. مالمژ. مسقوا. مماذش. مینزله ویرخورال. یارکند. یانگیلدی. یکاترینبورغ. نا معلوم ۵ عدد.

تل یاریشندن باشقه «بولم» لرده اولان کیمسه‌لر

آرسلان خان ۱۹
ابوحیان الاندلسی ۴
ابو المنیخ ۸
اسماعیل بك غصپرینسکی ۱۰
اسماعیل حاجی ۹
انس بن مالك ۸
بایمراد حضرت ۹
بخاری ۸
برهان الدین حضرت ۶
جاحظ ۵
حاجی معین الدین شکری
حسن علی
حسین فیضخانی ۱۰

زوبوف ۹
شاه احمد بن احمدی ۹
صابرجان القورماشی
صالح کوکلاش ۸
عبدالحکیم عبدالرشید ۹
عبد الحی دینمحمد
عبدالقیوم الناصری ۱۰
علی شیرنوایی ۱۰
عمر جانبیکوف ۱۹
فاطمه سلطان ۱۹
محمد جان مفتی ۶
محمد صلاح اژدانی ۱۷
محمد رحیم قاری تاج الدین

Из фондов Российской национальной библиотеки

محمد ولی یحیین ٩
مرتضی حاجی ٨
مرجانی ١٠
نور محمد نوغای ٢٢
لطف الله الالمتی ٩
ویلیامینوف ـ زیرنوف ١٠ ـ ١٩
هبت الله ایشان ٩
یعقوب سید ١٩

مقاله یازوچیلرنڭ اسملری.

احمد توقتابایوف . تومسکی . ١٥٧
احمد جان بیکتمروف . « . ٩٤
احکم الدین ایسانبردین بلبای. ١٠٣
احنف تانغاتاروف « . ٩٠
اسد الله جمال الدینوف اسپاس .
اسماعیل علییف . تاشکند . ٤٣
ا . صالحوف . «یانکیلدی» ٨٥
برهان منصوری . خوالین . ١٤٦
بهرام بیك دولتشایوف . بخارا. ٤٧
جهان گیر آبزگیلدین . اوفا . ٣٠
حبیب اسحاقی . مینزله . ١٤٥
حسن علی . اوفا . ٩٧
حکمت مفتاح . قزان . ١٥٣
حسن الدین کریموف. بوری. ١١٧
حسیب الکریمی . قزان . ١٤٩
دلیل حسن الدین. استرخان. ٤٩
ذاکرجان الخانوف پیتر پاول. ١٠٥
رضاء ترجمانی . (؟) . ٥٦
سهمان الاسحاقی . بوری . ١٣٨
شاکرجان تاج الدین .
جامبیتی . ١٥٤
صابر (محمد صابر)
صابرجان شاکرجان . آلماآتا، ٢٥
صفا (محمد صفا)
ضیاء الدین رحمانقولوف . طرو-
یسکی . ١٢٥
طاهر شاه مراد . مینزله ، ٨١
طیبه کمال . چیستای ، ٦٦ ـ
٦٨ ـ ٦٩ .
ظریف بشیری . اورنبورغ . ٥٨
عارف الله کیکوف . بوری . ٤٨
عبد الباری بطال. اورنبورغ . ٣٥
عبد البر آتاوی . مالمژ . ١٥١
عبد الحق عبد الصمد. بوبی ٦٠-٩٩
عبد الرحمن (م . عبد الرحمن)
عبد الرحمن رامییف . استرلیتامق. ١٠٩
عبد الرحمن یولایوف . قراسنو
اوفیمسکی . ٦٣
عبد الغنی نیازی . استرخان . ٧٥

Из фондов Российской национальной библиотеки

عبدالکریم سعیدف. اورگانج. ٤٤
عبدالمجید غفوری. اوفا. ٨٧
عبدالناصر عبداللوف. بلبای. ٣٢
عصمت مامیشوف. سامایکین. ١٣١
علی أصغر غفورف. بوزولوق. ٤٠
علی بایازیدوف. قزان. ١٠١
عمر جانیبکوف. پیترپاول. ١٤٢
عمر قاراشی. بوکای ایلی. ٧٧-
٩٢ - ١١٢
عنایت‌الله احمدی. خاربین ١٤٨
فخرالاسلام عین الدین. طرو-
یسکی. ٥٣
فیض الباری جمال الدین. حمادش. ١١٠
فیض الرحمن موسین. سیمی
پالات. ١١٤
کریم مرتاضین. بوری. ١٣٣
کلیم‌الله سعدی. تاشکند. ١٢٩
لقمان صدیق بوزولوق.
محمد جان ایشمحمدوف. ٨٣
محمد جان عبدالولی. اورنبورغ.
محمد حافظ محمد علی. مینزله. ١٤٠
محمد رحیم تاج الدین. بخارا. ٢٧
محمد صابر ولدان. بوگولمه. ١٠٧
محمد صفا علیموف. مسقوا. ١٢٠
م. عبد الرحمن شهابزاده.
سامار. ١١٨
م. العثمانی. ویرخورال. ٥٥
محمد فاتح مرتاضین. سامار. ٣٧
محمد نجیب آبیزوف. قزان. ١٣٥
محمد یونوسف. یکاترینبورغ. ١٢٣
میان عبدالاول. قراسنواوفیمسکی. ٨٠
نظر خواجه عبدالصمد. یارکند.
ولیشاه علی اکبر. غولجه ١٦٠
هادی آطلاسوف. المت. ٧٢
یارالله الولی. اورنبورغ. ٤١

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
3-2948